

GREVIO

Извештај о базичном поступку процене стања Србија

„Експертска
група за борбу
против насиља
над женама и
насиља у
породици
(GREVIO)

Истанбулска
конвенција

**GREVIO извештај о (базичном)
поступку процене стања
о законодавним и другим мерама којима се примењују
одредбе Конвенције Савета Европе о спречавању и
борби против насиља над женама и насиља у породици
(Истанбулска конвенција)**

СРБИЈА

Експертска група
за борбу против насиља над женама
и насиља у породици (GREVIO)

GREVIO/инф(2019)20

Усвојен 29. новембра 2019. године

Објављен 22. јануара 2020. године

Секретаријат механизма за праћење Конвенције Савета Европе о
спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици
Council of Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
France

www.coe.int/conventionviolence

Садржај

Предговор	4
Резиме.....	6
Увод.....	9
I. Циљеви, дефиниције, равноправност и недискриминација, опште обавезе	10
A. Општи принципи Конвенције.....	10
B. Област примене Конвенције (члан 2)	10
C. Дефиниције (члан 3).....	11
D. Основна права, принципи једнакости и недискриминације (члан 4).....	12
1. Родна равноправност и недискриминација	12
2. Интерсекционална дискриминација	12
E. Обавезе државе и потпуна посвећеност (члан 5)	13
II. Интегрисање политика и прикупљање података	14
A. Свеобухватне и координиране политике (члан 7)	14
B. Финансијска средства (члан 8)	15
C. Невладине организације и цивилно друштво (члан 9)	16
D. Координационо тело (члан 10)	17
E. Прикупљање података и истраживање (члан 11).....	18
1. Прикупљање административних података.....	18
2. Анкете становништва	20
3. Истраживање.....	20
III. Превенција	21
A. Опште обавезе (члан 12)	21
B. Подизање свести (члан 13).....	22
C. Образовање (члан 14).....	22
D. Обука стручњака (члан 15)	23
E. Програми превентивне интервенције и програми са починиоцима насиља (чл.16)	25
1. Програми за починиоце насиља у породици	25
2. Програми за сексуалне преступнике.....	26
F. Учешће приватног сектор и медија (члан 17)	26
IV. Заштита и подршка	29
A. Опште обавезе (члан 18)	29
B. Информације (члан 19)	30
C. Опште услуге подршке (члан 20).....	30
1. Социјалне службе	30
2. Здравствене услуге	32
D. Специјализоване услуге подршке (члан 22)	33
E. Прихватилишта/сигурне куће (члан 23).....	34
F. СОС телефон (члан 24).....	35
G. Услуге подршке за жртве сексуалног насиља (члан 25).....	36
H. Заштита и подршка за децу сведоке (члан 26)	37
I. Пријаве стручњака (члан 28)	37
V. Мередавно право	39
A. Грађанско право	39
1. Грађанскоправна средства против државе – обезбеђивање потпуне посвећености (члан 29).....	39
2. Накнада (члан 30)	40
3. Старатељство и право на посету (члан 31).....	41

4. Грађанске последице принудних бракова (члан 32)	42
B. Кривично право	43
1. Насиље у породици, укључујући и психичко насиље.....	43
2. Прогањање (члан 34)	44
3. Сексуално насиље и силовање (члан 36).....	44
4. Принудни брак (члан 37)	45
5. Сакаћење женског полног органа (члан 38).....	46
6. Принудни абортус и принудна стерилизација (члан 39)	46
7. Полно узнемиравање (члан 40).....	47
8. Санкције и мере (члан 45).....	48
9. Отежавајуће околности (члан 46).....	48
10. Забрана процеса обавезног алтернативног решавања спорова, односно одређивања казне (члан 48)	49
VI. Истраге, судски поступак, процедурално право и заштитне мере	50
A. Непосредан одговор, превенција и заштита (члан 50).....	50
1. Пријава и полицијска истрага	50
2. Стопе осуђујућих пресуда	51
B. Процена ризика и управљање ризиком (члан 51)	52
C. Хитне мере заштите (члан 52).....	53
D. Мере забране приласка односно заштите (члан 53)	54
E. Подршка жртвама у судском поступку (члан 55. став 2)	56
F. Правна помоћ (члан 57)	56
VII. Миграције и азил	58
A. Боравишни статус (члан 59)	58
B. Родно засновани захтеви за азил (члан 60)	58
C. Родно осетљив поступак одређивања азила	59
D. Смештај	61
VIII. Завршне напомене	63
Додатак I Списак предлога и сугестија које је дао GREVIO	65
Додатак II Листа националних органа, других државних органа, невладиних организација и организација цивилног друштва са којима је GREVIO одржао консултације	75

Предговор

Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO) је независно тело за праћење поштовања људских права, које је задужено да прати примену Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Серија уговора Савета Европе бр. 210, „Истанбулска конвенција“) код страна Конвенције. Састоји се од 15 независних и непристрасних стручњака, именованих на основу њихове признате стручности у области људских права, родне равноправности, насиља над женама и/или на плану пружања помоћи и заштите жртава.

Статутарне активности GREVIO обухватају праћење примене Истанбулске конвенције у свакој појединачној држави (поступак процене стања), покретање истрага о специфичним околностима у оквиру стране Конвенције (поступак истраге) и усвајање општих препорука о темама и концептима Конвенције.

Овај извештај представља плод првог (базичног) поступка процене стања која је спроведена за Србију и обухвата Истанбулску конвенцију у целини¹ и процењује ниво усаглашености српског законодавства и праксе у свим областима обухваћеним Конвенцијом. Имајући у виду област примене Конвенције - као што је наведено у члану 2. став 1. - базична процена усмерена је на предузете мере поводом „свих видова насиља над женама, укључујући и насиље у породици, које погађа жене несразмерно“. Стога, термин „жртва“, који се користи у овом извештају треба разумети као да се односи на жене или девојчице жртве.

На основу ове процене, у извештају се предлажу мере за интензивирање примене Конвенције. Приликом предлагања мера, GREVIO је користио различите глаголске облике који одговарају различитим нивоима хитности, уз напомену да су сви они важни. Према редоследу приоритета, ти глаголи су: „позива (без одлагања)“, „снажно подстиче“, „подстиче“ и „скреће пажњу“. GREVIO користи глагол „позива“, када сматра да је потребно предузети хитне мере како би се закон или политика стране Конвенције усагласила са Истанбулском конвенцијом, или како би се осигурала њена примена. Глагол „снажно подстиче“ користи се за случајеве када је GREVIO приметио недостатке које треба исправити у блиској будућности ради свеобухватне примене Конвенције. На трећи ниво хитности указује се употребом глагола „подстиче“, који се користи за недостатке на које треба обратити пажњу, иако можда у каснијој фази. На крају, глагол „скреће пажњу“ указује на ситне недостатке у примени, са захтевом да страна Конвенције размотри њихово отклањање, или се указује на предлоге који се дају ради обезбеђивања смерница у процесу примене.

Први (базичан) поступак процене стања састоји се од неколико корака, од којих сваки омогућава GREVIO да добије важне информације на којима може да утемељи свој извештај. Поступак се спроводи као процес поверљивог дијалога како би се за сваку земљу дали посебни предлози и сугестије ради остваривања даљег побољшања у оквиру националног контекста стране која се налази у поступку процене. Ти кораци су:

- достављање извештаја који је страна сачинила на основу GREVIO почетног упитника (државни извештај);
- евалуациона посета страни која је у поступку процене и сусрет са представницима владиног и невладиног сектора који раде у овој области;
- коментари стране на нацрт GREVIO извештаја;
- објављивање GREVIO извештаја након усвајања заједно са свим коментарима добијених од стране.

Поред тога, GREVIO такође прикупља додатне информације из различитих извора, укључујући невладине организације (НВО), остале чланове цивилног друштва, националне институције за људска права и тела Савета Европе (Парламентарна скупштина, комесар за људска права и остала релевантна тела), као и друга тела међународних уговора. У оквиру процене стања у Србији, GREVIO је добио писани прилог од организација цивилног друштва

¹ Са изузетком поглавља VIII Конвенције, за који GREVIO сматра да је мање релевантан у процени националног стања у свакој уговорној страни.

АТИНА, Аутономног женског центра - Београд, Удружења Рома Нови Бечеј, Удружења Феномена, FemPlatz и Иницијативе за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), као и од Мреже СОС Војводина. GREVIO је такође добио информације од Заштитника грађана Републике Србије.

Државни извештај и писани прилози цивилног друштва објављени су и доступни на званичном веб-сајту Истанбулске конвенције.

Анализа, сугестије и предлози садржани у овом првом базичном извештају о процени стања сачињени су у искључивој надлежности GREVIO. Извештај приказује стање до јуна 2019. године. Дешавања од тог датума нису обухваћена анализом, нити узета у обзир у закључцима и предлозима датим у овом документу.

У складу са Конвенцијом, државни органи подносе GREVIO извештај својим националним парламентима (члан 70. став 2). GREVIO тражи да државни органи преведу овај извештај на службени језик(е) у употреби и обезбеде да извештај буде достављен не само релевантним државним установама на свим нивоима (националном, регионалном и локалном), нарочито влади, министарствима и судству већ и невладиним организацијама и другим организацијама цивилног друштва које раде у области сузбијања насиља над женама.

Резиме

Овај извештај садржи процену мера које су органи власти у Србији предузели у погледу примене свих аспеката Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (у даљем тексту: Конвенција).

Ову процену извршила је Експертска група Савета Европе за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO), независно тело за праћење поштовања људских права које је надлежно за праћење примене поменуте Конвенције. Налази GREVIO засновани су на информацијама добијеним током различитих фаза првог (базичног) поступка процене стања утврђеног у члану 68. Конвенције. У то спадају писани извештаји (државни извештај који су доставили органи власти у Србији и додатне информације добијене од НВО и Заштитника грађана Републике Србије), као и петодневна евалуациона посета Србији. Списак органа и субјеката са којима је GREVIO остварио контакт дат је у Додатку II.

Извештај процењује широк спектар мера које су органи власти у Србији предузели током протеклих година, укључујући и ступање на снагу Истанбулске конвенције, у циљу спречавања и сузбијања различитих видова насиља које жене у Србији доживљавају од стране мушкараца. У извештају се поздравља јасна политичка опредељеност за спречавање родно заснованог насиља и напредак остварен у усклађивању одговора на насиље над женама према међународним стандардима.

Неколико законских аката, националних акционих планова и стратегија сада се бави различитим видовима насиља над женама и насиља у породици који су обухваћени Истанбулском конвенцијом. Техничка помоћ и стручни савети пружени у оквиру сарадње са великим бројем међувладиних организација присутних у земљи били су веома корисни, што је поставило питање насиља над женама у први план важних протокола, смерница и упутстава за релевантне стручне секторе. Закон о спречавању насиља у породици представља централни део законодавства у овом контексту и настоји да утврди стандардизоване приступе насиљу у породици и другим видовима насиља који се заснивају на мултисекторској процени ризика, индивидуалним плановима заштите и подршке, као и хитним мерама заштите. У извештају се, стога, истиче позитиван утицај поменутог закона на поступање у случајевима насиља у породици у Србији. У извештају се поздравља успостављање Координационог тела за родну равноправност Републике Србије, националног координационог тела, и његова централна улога у развоју стратешких докумената и акционих планова у области сузбијања насиља над женама и родне равноправности.

Поред тога, препознат је и значај сагледавања положаја жена које су изложене интерсекционалној дискриминацији или им прети опасност од ње, као и посебне препреке на које могу наићи када се обрате надлежним органима за помоћи због доживљеног насиља. У том контексту, у извештају се наглашавају недавни напори уложени у успостављање Националне коалиције за окончање дечјих бракова, која би ујединила све релевантне институције и невладине организације. Поред тога, у извештају се истиче и наведена намера да се за стручњаке интензивира обука у области заштите од дечјих бракова, као и да се пружи додатна подршка ромским женама и девојчицама, њиховим породицама и ромским организацијама. У извештају се наводи да све док ови напори не уроде плодом, ромске жене и девојчице наилазиће на стереотипна веровања приликом обраћања надлежним органима за помоћ, а бројни фактори који доприносе њиховој изложености родно заснованом насиљу биће и даље присутни.

Мали број специјалистичких услуга подршке које жене пружају женама – а које често воде невладине организације које раде са лимитираним буџетом – углавном ограничавају специјалистичко саветовање усмерено на жртве и подршку женама које су доживеле насиље. То је нарочито изражено код ромских жена и девојчица, као и код жена са инвалидитетом. Врло мали број локалних органа власти улаже у пружање специфичних услуга за жене које се суочавају са ризиком или су у ризику од принудног брака, прогањања, сексуалног насиља или полног узнемиравања. Услед чињенице да у већем делу Србије не постоје референтни центри за случајеве силовања и сексуалног насиља, чини се да су преко потребно саветовање, као и психолошка подршка и посттрауматска брига недоступни када је реч о овом нарочито тешком

виду насиља. Потребно је уложити више напора како би се обезбедило пружање непосредне, средњорочне и дугорочне подршке укључивањем и коришћењем дугогодишње експертизе коју су стекле специјализоване услуге подршке за жене у оквиру цивилног друштва. Слични напори неопходни су да би се за децу која су сведоци насиља у породици обезбедило саветовање и подршка, укључујући и за посттравматски стресни поремећај (PTSD). Ефекти ових напора су још бољи када се осигура да деца буду безбедна у условима који им омогућавају да остану са ненасилним родитељем, по могућству у свом дому, на пример кроз ригорозну примену и спровођење мере удаљавања и забране контакта - радије него одвајање деце од мајки. На сличан начин, присутна је неодложна потреба да се осигура да сви инциденти насиља које почини насилан родитељ буду узети у обзир приликом одређивања притвора и права посеђивања.

Препозната је потреба за строжим одговором кривичног правосуђа на већину видова насиља над женама, нарочито насиља у породици, те су Закон о спречавању насиља у породици и додатни стратешки документима довели до већег броја обука и усавршавања у правном сектору и органима унутрашњих послова. Услед измена и допуна извршених у последњих неколико година, Кривични законик је усклађенији са захтевима Истанбулске конвенције, а облици насиља, као што су прогањање, принудни брак и сакаћење женског полног органа су сада инкриминисани. Међутим, и даље су присутне потешкоће у примени свих поменутих закона, нарочито због упорног недостатка разумевања озбиљности ових видова насиља, њихове тривијализације у медијима и јавном дискурсу. Кривично дело силовања није дефинисано као сексуални чин на који жртва није пристала, како се захтева у Истанбулској конвенцији, већ као дело извршено применом принуде, силе и претње.

Стопе осуђујућих пресуда за већину видова насиља над женама изузетно су ниске. Разлози за то крећу се од ниског степена пријављивања до недостатка упутства о томе како изградити случај (прикупити неопходне доказе) и недовољне обучености у погледу недавно уведених кривичних дела. Премда је у односу на 2012. годину дошло до пораста броја оптужених лица за случајеве насиља у породици, што GREVIO поздравља, још је израженије повећање броја повучених оптужби. Када се случај затвори осуђујућом пресудом, изречене санкције често су условне док се пун опсег санкције ретко примењује. За жене жртве насиља које желе правно заступање у случајевима који се њих тичу, правна помоћ је у начелу доступна. Међутим, недавно уведен Закон о бесплатној правној помоћи прави разлику између жртава насиља у породици – које увек имају право на правну помоћ - и жртава других видова насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом, које морају да докажу своје право на правну помоћ кроз дуготрајан процес подношења захтева. Овај закон такође утврђује нове критеријуме за пружаоце правне помоћи, који, по мишљењу GREVIO, занемарују дугогодишње стручно знање које су стекле женске невладине организације у правном заступању жена жртава насиља у породици.

Иако GREVIO поздравља ратификацију Истанбулске конвенције од стране Србије и напоре уложене у њену примену, GREVIO је утврдио низ приоритетних питања која захтевају даљу акцију органа власти у Србији како би се обезбедила потпуна усаглашеност са одредбама Конвенције. Сходно томе, приоритетна питања односе се на потребу да се:

- обезбеди да се одредбе Истанбулске конвенције спроводе без дискриминације по било ком основу наведеном у члану 4. став 3;
- за све политике и мере које чине део потребног свеобухватног и координираног приступа у борби против насиља над женама и насиља у породици обезбеди стабилан и одржив ниво финансирања на основу засебног буџета и финансијских линија;
- уведу стандардизоване категорије података према полу и старости жртве и починиоца, њиховог односа, врсте насиља и места извршења, а које би органи унутрашњих послова, судство и сви други релевантни актери били у обавези да користе;
- обезбеди пружање специјалистичких услуга заснованих на уродњеном приступу за подршку женама и прошири обезбеђивање сигурних кућа, уз истовремено омогућавање *de facto* приступа свим женама, нарочито женама са инвалидитетом, Ромкињама и мигранткињама / азиланткињама;
- обезбеди дужно поштовање поверљивости и анонимности свих позивалаца новооснованог националног СОС телефона за жртве родно заснованог насиља, и обезбеди упућивање на специјалистичке службе подршке које пружају НВО; и

-
- обезбеди да законски старатељи и здравствени радници имају веће поштовање према информисаном и слободном одлучивању жена у вези са медицинским процедурама као што су абортус и стерилизација, нарочито када су у питању жене са инвалидитетом у стационарним установама.

Осим тога, GREVIO је идентификовао низ додатних области у којима су побољшања неопходна ради потпуне усклађености са обавезама Конвенције. То се, између осталог, односи на потребу да се подстакне повећање стопе пријављивања насиља од стране жртава и потребу да се истражи утицај који преусмеравање предмета од система кривичног правосуђа има на стопу рецидивизма и одвраћања. Треба повећати нивое финансирања кључних услуга подршке жртвама, као и програме за починиоце, те финансијска средства за политике, мере и законодавство ради спречавања и сузбијања насиља над женама, као и средства за институције и субјекте надлежне за њихово спровођење, нарочито центре за социјални рад. На крају, неопходно је унапредити напоре како би се идентификовале и подржале азиланткиње које су доживеле родно засновано насиље или им прети опасност од истог, путем израде и примене родних смерница за одређивање избегличког статуса и обезбеђивања адекватног смештаја, приступа услугама подршке и заштите.

Увод

Србија је потписала Истанбулску конвенцију 4. априла 2012. године, ратификовала ју је 21. новембра 2013. године и једна је од првих држава потписница у којој је Конвенција ступила на снагу, и то 1. августа 2014. године. У складу са чланом 78. став 2. Конвенције, Србија задржава право да не примењује одредбе из члана 30. став 2. и члана 44. ставова 1.е, 3. и 4. Конвенције док траје усаглашавање домаћег кривичног законодавства. Ова резерва важи пет година од дана ступања на снагу Конвенције у Србији и може се продужити. GREVIO може да тражи објашњење основа за оправданост продужења резерве и да сходно томе даје сугестије и предлоге. GREVIO сматра да рад на укидању резерви у циљу обезбеђивања пуне примене одредаба Конвенције представља саставни део поступка процене.

Истанбулска конвенција је најопсежнији међународни споразум који се бави борбом против насиља над женама и насиља у породици. Свеобухватан скуп одредаба Конвенције садржи широк спектар превентивних и заштитних мера, као и низ обавеза којима се обезбеђује адекватан одговор кривичног правосуђа на тешка кршења људских права у овој области. Конвенција се бави и новим сферама и позива на решавање основних узрока насиља над женама (као што су родни стереотипи, традиција штетна по жене и општа манифестација неравноправности полова).

Конвенцијом се успоставља механизам за праћење који оцењује ниво примене Конвенције код страна Конвенције. Механизам за праћење чине: Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO), независно експертско тело, и Комитет страна, политичко тело које се састоји од званичних представника страна Конвенције.

У складу са чланом 68. Конвенције, GREVIO је покренуо почетну процену стања у Србији, 12. фебруара 2018. године, достављањем дописа и упитника. Редослед извештавања GREVIO заснован је на комбинацији регионалних групација и редоследа ратификације. Органи власти у Србији доставили су Државни извештај 2. јула 2018. године, што је уједно и крајњи рок који је GREVIO одредио за подношење извештаја. Након прелиминарног прегледа државног извештаја Републике Србије, GREVIO је боравио у евалуационој посети Србији од 25. фебруара до 1. марта 2019. године. Делегацију су чинили:

- Симона Ланзони, друга потпредседница GREVIO;
- Алеид ван ден Бринк, чланица GREVIO;
- Шазиа Чодри, професорка, Уједињено Краљевство;
- Јохана Нелес, администраторка у Секретаријату механизма за праћење примене Конвенције.

Током еволуационе посете, делегација се састала са великим бројем представника Владе и невладиног сектора који се баве спречавањем и борбом против насиља над женама. Списак државних органа, невладиних организација и других са којима је одржан састанак дат је у Додатку II овог извештаја. GREVIO је захвалан на свим драгоценим информацијама које је добио том приликом.

Еволуациона посета била је припремљена у тесној сарадњи са Љиљаном Лончар, саветницом потпредседнице Владе за родну равноправност, коју је GREVIO именовао за особу за контакт у процесу процене стања. GREVIO жели да истражи своју захвалност за сарадњу и пружену подршку током целог поступка процене, као и за конструктивни приступ органа власти у Србији.

Будући да је реч о првој, базичној, процени стања, GREVIO је прегледао мере које су органи власти у Србији предузели у циљу примене свих аспеката Конвенције. Ради сажетости, у овом извештају неким одредбама даје се приоритет у односу на остале. Иако су узета у обзир сва поглавља Конвенције (осим поглавља VIII), у извештају нису дате детаљне процене и закључци о свим одредбама садржаним у сваком појединачном поглављу.

I. Циљеви, дефиниције, принципи, равноправност и недискриминација, опште обавезе

A. Општи принципи Конвенције

1. Поглавље I Истанбулске конвенције утврђује опште принципе који се примењују на све материјалне чланове садржане у поглављима од II до VII. Општи принципи, између осталог, подразумевају да је основно људско право за све, нарочито жене, да живе слободно без насиља, како у јавној тако и у приватној сфери, да се Конвенција мора примењивати без дискриминације по било ком основу и да треба имати у виду потенцијал за вишеструке видове дискриминације и њене ефекте. Они такође јасно наводе да родна перспектива мора бити интегрисана у примену Конвенције и у процене њеног утицаја. Још један принцип који чини окосницу Конвенције наведен је у члану 6. Конвенције, у коме се од страна Конвенције тражи да осмисле и спроведу родно осетљиве политике и обезбеде да се родна перспектива примењује не само приликом осмишљавања мера за примену Конвенције, већ и током процене њиховог утицаја. Као саставни део општих обавеза страна Конвенције, наведених у поглављу I, примена члана 6. проширује се на све остале чланове Конвенције.

2. Од ратификације Истанбулске конвенције у новембру 2013. године, органи власти у Србији остварили су велики напредак у стварању законодавног, стратешког и институционалног оквира за спречавање и борбу против насиља над женама. Самим тим, неколико законодавних аката, акционих планова и стратегија сада се бави неким од видовима насиља над женама и насиља у породици. У том смислу, Србија блиско сарађује са широким спектром међувладиних организација присутних у земљи и прихватила је техничку помоћ и стручне савете у овој области. Поред тога, процес приступања Европској унији (ЕУ) доприноси важним судским, административним, економским и другим реформама, као и усаглашавању законодавства Србије са правом ЕУ у многим областима, укључујући и области права жртава и родне равноправности.

3. GREVIO поздравља бројне иницијативе које су органи власти у Србији предузели у прилагођавању свог одговора на насиље над женама са међународним стандардима. Овом проценом GREVIO има за циљ да пружи свеобухватан преглед мера које су досада предузете и да анализира њихову усаглашеност са захтевима садржаним у Истанбулској конвенцији. Сврха сугестија и предлога које GREVIO даје у овом извештају јесте да усмеравају органе власти у Србији ка одрживој и консолидованој примени ове Конвенције.

B. Област примене Конвенције (члан 2)

4. Имајући у виду област примене Истанбулске конвенције који је утврђен у члану 2. став 1, прва базична процена усмерена је на предузете мере у погледу свих видова насиља над женама, укључујући и насиље у породици, које несразмерно више погађа жене. Сходно томе, израз „насиље над женама“ који се користи у упитнику и у овом извештају односи се на све видове насиља над женама који су инкриминисани (или су на други начин кажњиви, када је потребно) у поглављу V Конвенције. У ово спадају психичко насиље, прогањање, физичко насиље, сексуално насиље, укључујући силовање, принудни брак, сакаћење женског полног органа, присилни абортус, присилна стерилизација и полно узнемиравање. Такође се односи и на насиље над женама, који се дефинише као физичко, сексуално, психичко или економско насиље до ког долази у оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли починилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.

5. Након што је 2014. године Конвенција ступила на снагу у Србији, дошло је до важних законских измена у погледу њене примене. Изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године уведена су кривична дела која пре тога нису била инкриминисана у Србији: прогањање, полно узнемиравање и сакаћење женског полног органа. Закон о спречавању насиља у породици (ЗСНП) бави се насиљем у породици на свеобухватан начин и покреће

мултисекторску сарадњу кључних стручњака за овај вид насиља. Одредбе овог Закона такође се примењују и на широк спектар додатних видова насиља, у оквиру и изван породичног контекста (члан 4. ЗСНП).

6. Будући да је Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима престала да важи 2015. године, насиље над женама није сагледано у конкретном стратешком документу, али се спомиње у Националној стратегији за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године. Важно је напоменути да ова Стратегија дефинише насиље над женама као кршење женских људских права и препознаје га као родно засновано насиље и вид дискриминације жена.

7. Међутим, GREVIO констатује да је већина напора у погледу закона и политика углавном усмерена на насиље у породици као најраспрострањенијем виду насиља над женама у Србији. ЗСНП подједнако третира међугенерациско насиље у породици и насиље над женама у породици, без јасног истицања родне динамике и питања моћи и контроле који се манифестују у насиљу у интимним партнерским односима. Премда одређени стратешки документи попут Општег протокола за поступање и сарадњу установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у интимним партнерским односима, стављају жене жртве насиља у породици у само средиште, многе интервенције државних органа, као што су полиција и центри за социјални рад, родно су неутралне. У њима нису увек у потпуности сагледане родна природа насилних односа и везе са неједнакошћу између жена и мушкараца, друштвено-економском дискриминацијом жена и неравноправним статусом у друштву у поређењу са мушкарцима, негативним родним улогама и сексистичким ставовима који погађају жене и стављају их у неповољан положај у свакодневном животу. GREVIO напомиње да је, би интервенције за сузбијање насиља у породици биле успешне, потребно спровести детаљну анализу модела патријархалне породице и родних улога присутних у Србији. Стога је неопходно уложити додатне напоре како би се обезбедило да законодавне и друге мере, укључујући обуку и активности за подизање нивоа свести, препознају и сагледају насиље над женама од стране партнера / супружника, као облик родно заснованог насиља. Иако GREVIO поздравља јасну политичку опредељеност органа власти у Србији за сузбијање родно заснованог насиља и за потпуну примену Истанбулске конвенције, GREVIO напомиње потребу да се повећа примена родне перспективе такве врсте насиља у свим институционалним одговорима и доношењу одлука на свим нивоима.

8. GREVIO подсећа да члан 2. став 1. Истанбулске конвенције потврђује идеју да сви видови насиља над женама, укључујући насиље у породици, несразмерно више погађају жене. GREVIO стога снажно подстиче органе власти у Србији да унапреде примену родне перспективе у спровођењу Истанбулске конвенције, као и закона и политика о насиљу у породици.

С. Дефиниције (члан 3)

9. Члан 3. Истанбулске конвенције утврђује кључне дефиниције концепата који су од суштинске важности за њену примену. „Насиље над женама“ односи се на: „сва дела родно заснованог насиља која доводе или могу да доведу до физичке, сексуалне, психичке или финансијске повреде или патње за жене ..., било у јавности или у приватном животу“. Дефиниција „родне равноправности“ из става d, члан 3. настоји да обезбеди јасније објашњење природе насиља наводећи да је то: „насиље које је усмерено на жену зато што је жена, односно оно које несразмерно више погађа жене“. Стога се насиље којим се бави Истанбулска конвенција разликује од других врста насиља по томе што је род жртве примарни мотив. То је насиље које се врши над женом и које је уједно и узрок и резултат неравнотеже моћи, засноване на разумевању разлика између жена и мушкараца које доводи до подређеног положаја жена у јавној и приватној сфери.

10. GREVIO констатује да у Србији постоји мноштво дефиниција, како о насиљу над женама тако и о насиљу у породици, што не доприноси усвајању усаглашеног разумевања питања насиља које несразмерно више угрожава жене и које је, сходно томе, родно засновано. Постојећи Закон о родној равноправности, усвојен 2009. године, дефинише родно засновано насиље на родно неутралан начин (члан 10. став 5). Овај Закон такође садржи одредбе о

насиљу у породици, без дефинисања тог термина. Насиље у породици дефинисано је у Породичном закону (члан 197) и у ЗСНП (члан 3. став 3). У погледу опсега понашања и могућих жртава, обе одредбе су у складу са дефиницијом насиља у породици из члана 3. став b. Истанбулске конвенције. Међутим, дефиниција дата у Породичном закону обухвата шири спектар понашања у поређењу са оним датим у ЗСНП. Поред тога, GREVIO напомиње да Кривични законик нуди још један дијапазон могућих жртава насиља у породици искључујући примену кривичног дела насиља у породици на партнере који не живе у заједници и који немају заједничко дете. Такве жртве могу, међутим, имати корист од кривичног гоњења починилаца по основу општих кривичних дела као што је напад (члан 121. Кривичног законика Србије) и могу да поднесу захтев за меру заштите на основу Породичног закона (видети поглавље VI).

11. Иако поздравља намеру органа власти да ажурирају Закон о родној равноправности, GREVIO са забринутостју напомиње да је нацрт измена и допуна из 2017. године, у коме је предложена дефиниција насиља над женама на основу члана 3а. Истанбулске конвенције повучен након притиска јавности. GREVIO позива органе власти да ускладе постојеће законодавство са дефиницијама Конвенције, у циљу даље примене Конвенције на националном нивоу.

12. GREVIO подстиче органе власти у Србији да у свим областима закона ускладе све правне дефиниције насиља над женама, родно заснованог насиља и насиља у породици на основу дефиниција из Истанбулске конвенције и обезбеде њихову делотворну примену у пракси.

D. Фундаментална права, једнакост и недискриминација (члан 4)

1. Родна равноправност и недискриминација

13. Устав Србије јемчи једнакост жена и мушкараца и обавезује државу да развија политике једнаких могућности (члан 15). Ове Уставне одредбе преносе се и даље дефинишу у Закону о родној равноправности. Поменути Закон потврђује начела једнакости жена и мушкараца и забрањује непосредну и посредну дискриминацију по основу пола. У Закону се такође објашњава да се доношење посебних мера ради обезбеђивања једнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова не сматрају дискриминацијом (члан 7). Поред тога, у Закону се наводи да сведоци или жртве родно засноване дискриминације не смеју да сnose штетне последице приликом давања исказа надлежном органу о случају дискриминације (члан 8).

2. Интерсекционална дискриминација

14. У члану 4. став 3. Конвенције, од страна Конвенције се тражи да обезбеде примену мера на основу Конвенције без дискриминације. Ова одредба пружа неограничен списак основа дискриминације по угледу на списак из члана 14. Европске конвенције о људским правима, као и на списак из њеног Протокола бр. 12², и поред тога, укључује основе као што су: род, сексуално опредељење, родни идентитет, узраст, здравствено стање, инвалидитет, брачни статус, статус мигранта или избеглице, или други статус. Ова обавеза проистиче из увиђања да је дискриминација одређених група жена, на пример од стране органа унутрашњих послова, судства или пружалаца услуга, и даље врло присутна.³

15. GREVIO поздравља чињеницу да су органи власти у Србији препознали важност решавања ситуације жена које доживљавају или им прети ризик од интерсекционалне дискриминације. Ово је циљ постављен у Националној стратегији за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, а која предвиђа посебну обуку о видовима вишеструке и интерсекционалне дискриминације коју жене могу да доживе и која ће бити намењена судијама, тужиоцима, адвокатима и запосленима у јавној управи. Интерсекционална дискриминација жена је као проблем који треба решити препозната и у Стратегији превенције

² У основе дискриминација о којима је реч спадају пол, раса, боја коже, језик, верска, политичка или друга опредељења, национално или социјално порекло, повезаност са националном мањинош, имовински или други статус.

³ Видети ставове 52-54. Експланаторног извештаја.

и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године, док је наредна стратегија тренутно у припреми, и такође има за циљ да се бави интерсекционалном дискриминацијом.

16. Упркос чињеници да постоје важна стратешка документа попут горенаведених, GREVIO је уочио низ препрека са којима се жене припаднице националних мањина, жене са инвалидитетом, азиланткиње и мигранткиње и друге жене изложене интерсекционалној дискриминацији сусрећу приликом тражења квалитетне интервенције за било који вид насиља обухваћен Конвенцијом. Примера ради, Ромкиње у Србији које траже помоћ због бројних видова родно заснованог насиља које могу да доживе, наилазе на стереотипна веровања органа власти, што доводи до неадекватних одговора. Рани и принудни брак, доминантан вид родно заснованог насиља у ромским заједницама у Србији, сматра се нормом или обичајем карактеристичним за ову групу, а сходно томе и културолошком праксом која нужно не подразумева одговорност државе да предузме мере. GREVIO стога поздравља Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији (2016-2025), али напомиње да она не садржи опсежне мере за заштиту Ромкиња од родно заснованог насиља. Уместо тога, ово питање је пренето на нову националну стратегију за спречавање насиља над женама у породици и партнерским односима, која до сад није усвојена. Иако Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња настоји да побољша приступ Рома и Ромкиња социјалним службама, укључујући подршку у погледу раног и принудног брака, GREVIO примећује неодложну потребу за решавањем вишеструких фактора који доприносе изложености Ромкиња различитим видовима родно заснованог насиља.

17. Обавеза потпуне посвећености која се наводи у Истанбулској конвенцији захтева од држава да узму у обзир посебне потребе жена које се суочавају са вишеструком и интерсекционалном дискриминацијом и угрожавањем. Интеракција њихових индивидуалних карактеристика као жена и, примера ради, као припадница мањинске етничке групе, као жена са инвалидитетом, или жена које не говоре српски језик, доводе до вишеструке дискриминације. Како жене не би наилазиле на препреке у остваривању својих права на живот без насиља, као и на добијање делотворне заштите, неопходно је да се у оквиру интервенција узму у обзир појединачна права и пажљиво приступи свакој појединачној ситуацији и потребама сваке жртве, имајући у виду специфичан вид доживљеног насиља.

18. Недавно су предузети кораци како би се обезбедила већа координираност интервенција и њихова усмереност на жртве, што GREVIO поздравља. Ово, између осталог, укључује успостављање Националне коалиције за окончање дечјих бракова у фебруару 2019. године која уједињује све релевантне институције и НВО, планове за одржавање обука о заштити од дечјих бракова намењене стручњацима у центрима за социјални рад, као и пружање веће подршке младим Ромкињама, њиховим породицама и ромским организацијама. Када је реч о другим групама жена, GREVIO уочава да је уложен мањи напор како би доступне службе узеле у обзир посебне потребе ових група жена (видети поглавље VII у вези са мигранткињама). Измењена и свеобухватна стратегија за борбу против насиља над женама засигурно би допринела спречавању и заштити од свих видова насиља над свим женама које живе у Србији, као и кривичном гоњењу у случајевима таквог насиља.

19. **GREVIO подстиче органе власти у Србији да наставе да се баве вишеструким видовима дискриминације, посебно оним са којима се суочавају жене и девојчице из ромских заједница и да предузму мере и обезбеде да се одредбе Истанбулске конвенције примењују без дискриминације по било ком основу наведеном у члану 4. став 3. Ово подразумева и унапређење приступачности услуга, нарочито прихватишта/сигурних кућа, женама са инвалидитетом и мигранткињама.**

Е. Обавезе држава и потпуна посвећеност (члан 5)

20. Аспекти примене члана 5. Конвенције обухваћени су у поглављима V и VI овог извештаја.

II. Интегрисане политике и прикупљање података

21. У поглављу II Истанбулске конвенције утврђен је главни захтев у погледу холистичког одговора на насиље над женама: потреба за делотворним, свеобухватним и координираним државним политикама које ће подржати кључне институционалне, финансијске и организационе структуре.

A. Свеобухватне и координиране политике (члан 7)

22. У Србији је недавно уведен велики број мера политика, акционих планова и стратегија и сваки од њих на посебан начин доприноси примени Истанбулске конвенције. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, основни стратешки документ, уведена је пре ступања на снагу Конвенције (2011) и у њој су изложене важне мере. Стратегија је престала да важи 2015. године, а наредна стратегија је у изради. Отад је усвојено неколико акционих планова чији је обим примене шири али мање специфичан када је реч о насиљу над женама. Примери за то су Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године и Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године.

23. Упоредно, основано је Координационо тело за родну равноправност (видети одељак D, Координационо тело) и усвојене су важне законске измене у циљу усаглашавања Кривичног законика и Закона о кривичном поступку Републике Србије са захтевима Истанбулске конвенције. На оперативном нивоу уложени су напори за успостављање мултисекторског одговора када је реч о жртвама насиља у породици, као једног од елемената члана 7. Стандардни протоколи о поступању објављени су за релевантне стручњаке и у њима су утврђене посебне мере, као што је обавеза успостављања сарадње у сваком појединачном случају и GREVIO нарочито поздравља препознавање родне природе насиља у породици.⁴ Међутим, иако су протоколи важни, они нису обавезујући, те се стога не примењују увек ригорозно. GREVIO даље напомиње да су поменути протоколи ограничени на насиље у породици и не постоје иницијативе у погледу других видова насиља обухваћених Конвенцијом.

24. Премда GREVIO са задовољством напомиње да су наведени аспекти веома важни за свеобухватну примену Конвенције, скреће се пажња на ризик од фрагментације који са собом носи истовремено постојање акционих планова и стратегије са недовољно обезбеђеним средствима уколико се они темељно не процене и не ревидирају на основу научених лекција како би се обезбедила кохерентност и комплементарност. Чини се да је у Србији покренут низ мера у циљу примене Истанбулске конвенције, али није јасно да ли је то учињено на основу анализе потреба за сваки од четири стуба Конвенције: спречавање, заштита, процесуирање и интегрисање политика. Посебно је приметно да у стратешкој агенди не постоје преко потребне превентивне мере. Такође, чини се да није извршено мапирање потреба за услугама, што је довело до великог броја „мртвих углова“, без планова за отклањање постојећих недостатака (видети поглавље IV, одељци D, Е и G).

25. Иако се чини да су уложени напори у антидискриминаторне политике за решавање интерсекционалне дискриминације коју доживљавају специфичне групе жена као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене избеглице и мигранткиње и друге, ови напори не воде увек до адекватних, свеобухватних одговора на појединачне случајеве насиља на локалном нивоу. У исто време, чини се да су политике готово искључиво усмерене на насиље у породици, са малим бројем иницијатива које су предузете или се планирају за свеобухватно решавање других видова насиља, нарочито силовања, полног узнемиравања, прогањања и принудног брака. На крају, GREVIO са забринутостју напомиње да није додељена било каква званична улога женским НВО које пружају специјализоване услуге подршке, као и да ова врста експертизе није довољно искоришћена у примени Истанбулске конвенције (видети наставак).

⁴ Видети, нпр. „Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља према женама у породици и у партнерским односима“, као и протоколе за посебне стручне групе.

26. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да и даље раде на усвајању нове свеобухватне националне стратегије, која ће сагледати све видове насиља над женама како би се развио дугорочан координиран план/стратегија која ће се с дужном пажњом бавити свим видовима насиља над женама и који ће у потпуности одражавати специфичне потребе жена које су изложене или могу бити изложене интерсекционалној дискриминацији, нарочито жене припаднице мањинских група у Србији, жене са инвалидитетом и мигранткиње.

В. Финансијска средства (члан 8)

27. Финансијска средства владе за услуге и мере за спречавање и сузбијање насиља над женама расположива су на више начина у Србији. За већину оперативних трошкова средства се обезбеђују из редовних буџета одговарајућих ресорних министарстава, али није достављена посебна информација о количини средстава која се издвајају за мере одговора на насиље над женама. Поједине локалне самоуправе, нарочито у Аутономној покрајини Војводини, воде евиденцију о посебним средствима која су одвојена за одговор на насиље над женама, али је тешко проценити да ли су та средства адекватна. Међутим, GREVIO поздравља чињеницу да се информације о јавним трошковима прикупљају на локалном нивоу будући да је то важан приви корак у утврђивању области у којима је потребно усаглашавање.

28. По правилу, власти (локалне и централне) у потпуности финансирају прихватилишта (сигурне куће) за жртве насиља у породици, или их суфинансирају међународни и домаћи донатори. Средства су углавном скромна, а ограничен број доступних прихватилишта/сигурних кућа нема довољан број запослених због одлуке о замрзавању запошљавања у јавном сектору. Слична ситуација присутна је и у центрима за социјални рад, који се суочавају са великим изазовима због недовољног броја запослених и недостатка средстава.

29. Када је реч о акционим плановима и стратегијама, посебна финансијска средства нису увек расположива, а када јесу, често се добијају у једнаким деловима од Владе Републике Србије и међународних донатора. За документа, као што су акциони планови и стратегије који ће се одсад усвајати, Закон о планском систему Републике Србије прописује да надлежни органи доставе финансијски обрачун и процену трошкова пре усвајања докумената. GREVIO поздравља овај корак који води ка обезбеђивању финансијских средстава за планиране мере.

30. GREVIO такође поздравља спремност међународних донатора да финансирају мере и пројекте у области спречавања и сузбијања насиља над женама у Србији, што је од велике помоћи. Међународна финансијска средства већ се издвајају за велики део трошкова у овој области, а процес придруживања ЕУ пружа додатне могућности за финансијску и техничку подршку. Многе активности предузете су у оквиру пројеката, те им је стога трајање ограничено. Стручно знање које се развија у оквиру таквих програма лако се губи уколико нема неопходних накнадних финансијских средстава и политичке и домаће административне подршке да се прихвати инострано спонзорство и обезбеди континуитет на локалном нивоу. Центри за подршку жртвама сексуалног насиља у АП Војводини су такав случај (видети поглавље IV, одељак G, Услуге подршке жртвама сексуалног насиља).

31. Иако са задовољством запажа спремност органа власти у Србији да сарађују са међународном заједницом, GREVIO подсећа на важност давања доприноса, кроз издвајање одговарајућих државних средстава за финансирање законодавних и стратешких мера у области сузбијања насиља над женама и ради испуњења обавезе преузете на основу члана 8. Истанбулске конвенције. Ово је нарочито важно имајући у виду да се кроз усвајање посебних закона и мера у области сузбијања насиља над женама стручна лица у разним секторима (тј. органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и социјални радници) добијају све више задужења.

32. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде адекватне људске и финансијске ресурсе за све политике, мере и законе који имају за циљ спречавање и сузбијање насиља над женама, као и установе и субјекте задужене за њихову примену.

GREVIO даље скреће пажњу органима власти у Србији да постепено смањују своју зависност о међународних донатора у борби против насиља над женама и обезбеде већи део финансијских средстава из државног буџета Републике Србије и тиме покажу своју финансијску одговорност и учешће.

С. Невладине организације и цивилно друштво (члан 9)

33. Већи део доступне специјализоване услуге саветовања и подршке женама жртвама насиља у породици у Србији нуде се преко НБО и укључују локалне и регионалне СОС телефонске линије за помоћ и саветовање, као и пружање правне помоћи. Постављањем жртве у средиште и применом феминистичког приступа, ове организације формирале су „Мрежу жене против насиља“ и снажно заговарају сузбијање (углавном) насиља над женама у породици у Србији. Ромске женске организације такође постоје и попуњавају вакуум у обезбеђивању саветовања и подршке Ромкињама на локалном нивоу. Оне су стекле опсежно стручно знање у областима родно заснованог насиља, сиромаштва, социјалне искључености и дискриминације. Организације за права жена са инвалидитетом такође су важни заговорници инклузивног приступа пружању услуга, подршке и заштите жена са инвалидитетом које се суочавају са насиљем, унутар и ван институција.

34. Гледано у целини, органи власти у Србији препознају стручност женских специјализованих НБО, нарочито њихово залагање и труд за подизање нивоа свести. Примери показују да је остварена сарадња и на плану припреме националних стратегија или усвајања законских предлога, те GREVIO поздравља чињеницу да дијалог и консултације са НБО спадају у део циљева Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године. Међутим, многе женске организације нису уврштене у свеобухватан консултативан дијалог за развој мера и политика у области сузбијања насиља над женама.

35. Поред тога, GREVIO са забринутости констатује све већу изолованост са којом се ове женске НБО сусрећу у свакодневном пружању подршке женама које су жртве насиља. Ова изолованост најизраженија је код ромских женских организација, будући да оне наилазе на препреке како у својим заједницама тако и ван њих. Примера ради, сарадња државних актера и женских НБО које пружају специјализоване услуге није предвиђена ни у једном недавно усвојеном стратешком документу. У Закону о спречавању насиља у породици њима није додељена стандардна улога у изради индивидуалних планова заштите и подршке – који представљају основу новог мултисекторског приступа заштити од насиља у породици – већ њихово учешће зависи од одлуке надлежног тужилаштва. Осим тога, Општи протокол не предвиђа сарадњу са пружаоцима специјализованих услуга подршке нити рутинско упућивање жртава, што доводи до недовољне искоришћености главног ресурса заједнице и постојеће стручне експертизе у оквиру НБО сектора.⁵ GREVIO је нарочито забринут због потешкоћа на које локалне специјализоване службе за подршку женама и даље наилазе у пружању услуга и заговарању промена. Улога женских НБО у овој области мора добити већу политичку подршку, укључујући и ону на локалном нивоу, имајући у виду услуге које се пружају свим женама у Србији (укључујући и припаднице националних мањина). Да би се обезбедила већа усаглашеност са Истанбулском конвенцијом, неопходно је препознати да довољан број специјализованих услуга за пружање подршке женама жртвама насиља мора да постоји у свим регионима Србије, што би изискивало и обухватање области у којима тренутно нема довољно ресурса. Штавише, многе такве услуге најбоље обезбеђују женске организације и кроз подршку коју, примера ради, пружају локалне власти и њихово стручно и искусно особље са опсежним знањем о родно заснованом насиљу над женама. GREVIO подсећа да је важно да специјализоване услуге подршке буду препознате као партнерске у мултисекторској сарадњи.

36. Као што показује пример националног СОС телефона (видети поглавље IV, одељак F. СОС телефон), постојеће специјализоване службе за подршку женама са дугогодишњим искуством не побеђују нужно на јавним тендерима за пружање услуга у области сузбијања насиља над женама, већ се уговори додељују новим/другим учесницима у овој области.

⁵ „Мултисекторска сарадња – Институционални одговор на насиље над женама“, извештај који је објавио Програм Уједињених нација за развој, 2013, стр. 114.

Разлози за то нису увек јасни, што нарушава поверење са обе стране.

37. Иако цени напоре органа власти у Србији да финансирају женске НБО у границама расположивих средстава, GREVIO напомиње да су средства која државни органи на локалном, регионалном или централном нивоу издвајају за специјализоване услуге подршке женама углавном мала, те се већи део пружања ових услуга ослања на средства међународних донатора. Ризик од знатног смањења пружања услуга је свеprisутан за већину, те су многи и заиста смањили обим својих услуга, или се ослањају на волонтере и неплаћен рад. Овако неизвесна ситуација не дозвољава проширење обима услуга, нити гарантује њихову дугорочну одрживост. Неопходно је осмислити нове приступе како би се обезбедила активна подршка владе и препознале специјализоване услуге подршке женама као што се тражи у члану 9. Истанбулске конвенције. Биће потребно развити механизме за узајамну сарадњу, нарочито како би се испуниле тренутно несагледане потребе жена које су доживеле насиље (видети поглавље IV, одељак G).

38. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања:

- a. на различитим нивоима владе успоставе консултативне дијалоге са женским организацијама како би интегрисали њихова мишљења и искуства у осмишљавање политика и мера за спречавање и борбу против свих видова насиља над женама;**
- b. подстичу узајамну сарадњу између државних актера као што су центри за социјални рад, органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и специјализоване услуге за подршку женама које пружају НБО кроз одговарајуће упућивања и бољу институционализовану подршку;**
- c. обезбеде одговарајућа финансијска средства кроз погодне могућности финансирања, као што су дугорочни грантови на основу транспарентних поступака јавне набавке ради обезбеђивања одрживог финансирања женских НБО које пружају специјализоване услуге подршке женама жртвама свих видова насиља.**

D. Координационо тело (члан 10)

39. Координационо тело за родну равноправност Републике Србије основано је 2014. године и надлежно је за координацију, спровођење, праћење и процену политика и мера у области родне равноправности и насиља над женама. GREVIO поздравља оснивање овог тела и његов међуресорни састав, као и чињеницу да је на његовом челу висока функционерка. GREVIO напомиње да ово тело има главну улогу у припреми важних стратешких докумената као што је Стратегија за родну равноправност и Акциони план за њену примену (видети горе наведено), као и да је партнер многих агенција УН у спровођењу пројекта „Интегрисан одговор на насиље над женама“.

40. Међутим, GREVIO констатује да постоји још неколико тела за координацију и праћење на националном и регионалном нивоу, као што је Савет за сузбијање насиља у породици који је задужен за праћење примене ЗСНП. У оквиру Министарства унутрашњих послова формирана је Радна група за праћење и координацију рада полиције у случајевима насиља у породици, а у Аутономној покрајини Војводини образован је регионални Одбор за координацију.⁶ GREVIO поздравља постојање ових структура, које настоје да ревидирају и побољшају секторски одговор на насиље у породици, али указује на потребу да се обезбеди да сви релевантни налази и предлози доприносе раду Координационог тела за родну равноправност.

41. Када је реч о Координационом телу за родну равноправност, које има званичну улогу обезбеђивања примене Истанбулске конвенције, GREVIO напомиње да није именован ни стални кадар, нити буџет у ту сврху. GREVIO изражава забринутост да је рад у овом телу додат на постојећи обим посла његових чланова, и да тренутно расположиви финансијски и

⁶ Интерсекторски одбор за координацију, праћење и процену ефеката мера Програма за заштиту жена од насиља у породици и партнерским односима и других облика родно заснованог насиља.

људски ресурси нису довољни да се обезбеди ефикасно извршавање његових надлежности. Поред тога, прикупљање података о насиљу извршеном над женама не спада у његову надлежност, иако су побољшања у овој области хитно потребна. Осим тога, Министарство здравља није у саставу Координационог тела, чиме се изоставља сектор здравствене заштите који је централни елемент у спречавању насиља над женама и идентификацији жртава.

42. На крају, GREVIO напомиње да је Координационо тело надлежно да примењује и прати примену политика и мера у области сузбијања насиља над женама. GREVIO жели да истакне да се евалуациона функција координационе структуре у примени члана 10. Конвенције мора разумети као независна и научна процена, заснована на валидним подацима, којом се утврђује да ли предузете мере остварују свој циљ и/или су показале било какве нежељене ефекте. Треба истаћи да је веома важно разликовати примену од процене предузетих мера и додељивања ове две функција различитим институцијама. Окружење у коме постоје блиске институционалне везе између оних који спроводе мере и сnose политичку одговорност за њих и оних који би требало да процене ефикасност тих мера, или чак окружење када су те две групе исте, можда неће моћи да обезбеди потребну објективност за оцењивање и вршење независне процене политика и предузетих мера.

43. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да у потпуности институционализују Координационо тело за родну равноправност и доделе потребне људске и финансијске ресурсе. GREVIO даље подстиче органе власти у Србији да обезбеде координацију и примену политика и мера за спречавање и борбу против свих облика насиља над женама, с једне стране, и независно праћење и процену поменутих политика и мера, с друге стране. Органи власти, при томе, треба да обезбеде да се функције Координационог тела извршавају у блиским консултацијама са другим телима за координацију и праћење, као и са релевантним НВО и цивилним друштвом и да су поткрепљене адекватним и одговарајућим подацима.

Е. Прикупљање података и истраживање (члан 11)

44. Спречавање и борба против насиља над женама и насиља у породици изискује креирање политика заснованих на чињеницама. Прикупљање систематских и упоредивих података из свих релевантних административних извора од кључног је значаја, као и информације о појави свих видова насиља над женама.

1. Прикупљање административних података

45. У Србији се прикупља обиље статистичких података, а органи власти су свесни њиховог значаја за креирање политика и законодавства за спречавање и борбу против насиља над женама. Жеља да се пређе на јединствен систем за стандардизовано прикупљање и размену података о свим видовима насиља над женама наведена је у Стратегији за родну равноправност. GREVIO поздравља тај корак и позива на његову брзу реализацију, пре свега да би се отклониле све недоследности који се јављају у прикупљању података услед различитих дефиниција насиља у породици (видети поглавље I, одељак C, дефиниције).

а. Органи унутрашњих послова и кривично правни сектор

46. Органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и судови прикупљају податке о пријављеним кривичним делима, исходима гоњења и пресудама у односу на број кривичних дела, нарочито кривична дела насиља у породици и сексуалне деликте. Сви подаци класификују се према врсти кривичног дела. Од ступања на снагу ЗСНП, уведено је систематско електронско евидентирање и праћење у вези са насиљем у породици. Све полицијске управе, основни судови, канцеларије основних јавних тужилаштва и центри за социјални рад прикупљају податке у електронском облику и заједно чине Централну евиденцију о случајевима насиља у породици који води Републичко јавно тужилаштво. Поред тога, Министарство унутрашњих послова евидентира сва поступања полицијских службеника у ситуацијама насиља у породици помоћу великог броја података разврстаних према категоријама, као што су старост и пол жртве и починиоца, природа њиховог односа, врста

почињеног насиља и место извршења, као и број изречених мера заштите и да ли је извршена процена ризика. Додатно се евидентира број жена које су убијене од стране интимних партнера, а у изради су планови који ће обезбедити да се ова евиденција убудуће води у електронском облику.

47. GREVIO поздравља успостављање Централне евиденције о случајевима насиља у породици и верује да се тиме омогућава једнообразно прикупљања података о случајевима насиља у породици током различитих фаза система кривичног правосуђа. GREVIO, међутим, напомиње да већина ових података није доступна јавности. Осим тога, чини се да је много мање развијено прикупљање података о сексуалном насиљу, принудном браку или другим видовима насиља обухваћеним Истанбулском конвенцијом и ван контекста насиља у породици. Важно је обезбедити прикупљање валидних података о свим видовима насиља и на основу свих кључних категорија података, као што су старост и пол жртве и починиоца, њихов однос и врсту насиља и место извршења.

48. Потреба за разврстаним подацима би се такође односила и на прикупљање података у вези са хитним мерама заштите и забраном приласка које су изречене у кривичном поступку. Иако се њихов укупан број бележи на годишњем нивоу, чини се да подаци о њиховој примени нису разврстани по полу и старости жртве и починиоца, нити према њиховом односу и месту извршења. Овим се не открива у којој мери жене жртве насиља у интимним партнерским односима имају користи од хитних мера заштите и забране приласка против њиховог насилног партнера.

49. **GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да развију систем прикупљања података за све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом, нарочито сексуалног насиља, прогањања, полног узнемиравања, принудног брака и сакаћења женског полног органа, а који би користили органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и судство на основу података који би се редовно прикупљали и били разврстани према категоријама као што су: пол, старост, врста насиља и врста односа починиоца и жртве.**

b. Сектор здравствене заштите

50. За здравствене раднике развијени су алати који им помажу да идентификују и подрже жртве насиља у породици, а Институт за јавно здравље води евиденцију о броју идентификованих жртава и предмета упућених (пријаве) полицији и центрима за социјалну заштиту. Подаци су разврстани према географској локацији, што указује на евидентне разлике у приступима. Иако се у 10 од 26 управних округа Републике Србије сви идентификовани случајеви насиља у породици пријављују другом органу (полицији, јавном тужилаштву или центру за социјални рад), у другим областима велики број се не пријављује (10%-40%). У евиденцији такође постоји податак о проценту жена са инвалидитетом, трудница и старијих жена, али не и њихов однос са починиоцем.

51. Није јасно да ли се случајеви обраћања пацијента сектору здравствене заштите евидентирају на сличан начин и када је реч о другим видовима насиља над женама, нарочито сексуални напад и силовање, принудни абортус или принудна стерилизација, и сакаћење женског полног органа.

52. **GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прикупљање података прошире и на случајеве обраћања пацијента сектору здравствене заштите како би се укључили сви видови насиља обухваћени Истанбулском конвенцијом, нарочито сексуални напад и силовање, принудни абортус или принудна стерилизација и сакаћење женског полног органа.**

c. Социјалне службе

53. Републички завод за социјалну заштиту прикупља податке о коришћењу социјалних услуга и интервенција извршених у вези са насилљем у породици, интимним партнерским односима и дејим браковима. На пример, завод на годишњем нивоу прикупља податке о броју случајева насиља у породици пријављених центрима за социјални рад, броју мера

заштите које су предузете као одговор, броју жртава збринутих у прихватилиштима/сигурним кућама, укључујући и њихову дужину боравка. Већина информација разврстана је према врсти насиља, полу и старости жртве и починиоца, њиховом односу, месту извршења и ко је пријавио инцидент. GREVIO поздравља напоре које центри за социјални рад улажу у праћење пружања услуга жртвама насиља у породици и девојчицама којима прети ризик од раног или принудног брака. Изражена је забринутост у погледу нивоа подршке коју социјалне службе пружају ромским женама и девојчицама које су у ризику од раног или принудног брака (видети поглавље IV, Опште службе подршке). GREVIO сматра да ће прикупљање валидних података о броју пријављених случајева и интервенција које су предложили центри за социјални рад помоћи да се разуме у којој мери социјалне службе предлажу интервенције и да ли су оне усклађене са њиховом обавезом, утврђеном у Закону о социјалној заштити, да пруже подршку и помоћ свим женама и деци који доживљавају или им прети опасност од насиља, злостављања, занемаривања и експлоатације.

54. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прошире прикупљање података и на пријаве и интервенције које су предложиле социјалне службе у вези са свим видовима насиља који су обухваћени Истанбулском конвенцијом.

2. Анкете становништва

55. Према надлежним органима, последње анкете за процену учесталости насиља над женама у Србији рађене су 2009. и 2010. године. Информације о обиму ових истраживања, као и о њиховим резултатима, нису достављене.

56. Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) је 2018. године објавила резултате своје анкете о насиљу над женама у Србији.⁷ Анкета представља део прве компаративне анкете спроводне у југоисточној Европи и источној Европи и заснива се на методологији коју је користила Агенција Европске уније за фундаментална права за истраживање о насиљу над женама 2014. године. Анкета обухвата изложеност различитим видовима насиља над женама у Србији, укључујући жене из мањинских група. Резултати показују да је једна од шест испитаних жена које су имале партнера искусила физичко и/или сексуално насиље од стране интимног партнера. Психичко насиље од стране партнера је много распрострањеније, а 44% жена које су имале партнера биле су изложене овом виду насиља.⁸ Ставови према физичком насиљу показују да се оно често сматра нормалним у односу и да је нешто што се не може променити. У погледу полног узнемиравања, две од пет жена (42%) старости 18-74 изјавиле су да су искусиле полно узнемиравање од своје 15. године, што показује да је овај вид насиља широко распрострањен али да се, међутим, веома ретко процесуира (видети поглавље V).

57. Ова анкета пружа важне увиде у учесталост различитих видова насиља над женама, као и перцепције и ставове жртава. Резултате анкете требало би искористити као полазну основу за даље стратешке мере, нарочито имајући у виду да је потребно побољшати ниво задовољства пруженим услугама.

3. Истраживање

58. У Србији су спроведене бројне студије и истраживања о различитим видовима насиља над женама, која се баве родно заснованим насиљем у школама, раним или дејим браковима, а најчешће, насиљем над женама и применом закона у тој области. Спроведено је истраживање о извештавању медија о насиљу над женама, као и о примени родне равноправности у систему азила у Србији.

59. GREVIO цени чињеницу да су поменута истраживања открила важне увиде у специфичне аспекте насиља над женама. Међутим, GREVIO констатује да су истраживања углавном усмерена на насиље у породици и да се ретко баве другим видовима насиља над женама. Примера ради, спроведен је мали број истраживања која испитују зашто мали број

⁷ „Добробит и безбедност жена“ – анкета о насиљу над женама у Србији коју је спровео ОЕБС (2018).

⁸ *Ibid*, стр. 22.

жена пријављује доживљено сексуално насиље и силовање од стране непартнера, или истраживања која процењују све потешкоће на које органи унутрашњих послова или судство могу да наиђу у поступању у случају силовања. Такође, није спроведено свеобухватно истраживање које би објаснило питања интерсекционалне дискриминације и друге факторе са којима се сусрећу мигранткиње и жене из мањинских група, а који представљају препреке приликом тражења и добијања помоћи од државних органа и социјалних служби.

60. GREVIO подстиче органе власти у Србији да интензивирају напоре и подрже истраживања о манифестацијама насиља над женама која се тренутно не испитују, нарочито постављањем приоритета у погледу истраживања на основу усаглашених дефиниција насиља над женама и заједничких циљева ради остваривања напретка, као и обезбеђивањем опште координације финансијске подршке истраживачких пројеката.

III. Превенција

61. Ово поглавље садржи низ општих и конкретних обавеза у области превенције. Оне обухватају ране превентивне мере као што су промена друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца, искорењивање предрасуда и родних стереотипа, као и мере за ангажовање друштва у целини, укључујући мушкарце и дечаке, на остваривању родне равноправности и превенције насиља над женама. Такође, садржи и конкретне превентивне мере као што су: подизање свести и спровођење кампања, обезбеђивање одговарајућих обука за све стручњаке, образовање у школама и другим окружењима, као и мере попут програма за починиоце насиља ради спречавања даље виктимизације.

A. Опште обавезе (члан 12)

62. Члан 12. укратко описује основне дужности страна Конвенције да спрече насиље над женама. Оне подразумевају одлучност страна Конвенције да подстичу промене друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца с циљем искорењивања предрасуда, обичаја, традиције и свих других пракси које се заснивају на идеји о инфериорности жена или на стереотипним улогама жена и мушкараца. Штавише, полазећи од премисе да је насиље над женама како узрок тако и последица родне неравноправности, члан 12. даље налаже да стране примене конкретне мере за оснаживање жена и остваривање веће родне равноправности ради смањења угрожености жена од насиља.

63. У Србији преовладавају патријархални ставови и стереотипи у вези са улогама, одговорностима и очекиваним понашањима жена и мушкараца у друштву и породици. Постоји велика потреба да се повећају напори на подизању свести о родним стереотипима и узроцима и последицама насиља над женама. Ниво нормализације насиља у породици чак и међу младима изазива забринутост, као што показује недавно спроведено истраживање.⁹ Многе тинејџерке прихватају традиционалне улоге жена и мушкараца у односима, укључујући и идеју да жене треба да се жртвују за породицу, а већина би остала са насилним супругом, не пријављујући га надлежним органима. Прихватање патријархалне породице и структуре заједнице, те физичког и сексуалног насиља посебно је изражено код младих Ромкиња, како су показали разговори на основу којих је GREVIO спровео своју процену у Србији.¹⁰

64. Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године и Акциони план за њену примену за период од 2016. до 2018. године препознају потребу за променом родних улога и образаца и настоје да уведу културу родне равноправности. Поред тога, предузет је низ мера у циљу промене менталитета и родних стереотипа, пре свега кроз већи број медијских садржаја у којима се промовишу родна равноправност и родно осетљиво извештавање. Штавише, спроведено је неколико великих кампања за подизање нивоа свести

⁹ Истраживање међу средњошколкама од 18 и 19 година у неколико српских општина „Анализа корелације између родних стереотипа и родно заснованог насиља“ спровела је невладин организација „Атина“. Резултате на енглеском можете погледати на линку: <http://atina.org.rs/en/survey-vast-number-girls-said-they-would-not-report-violent-husband>, и на српском: www.politika.rs/sr/clanak/418970/U-istrazivanju-mnoge-devojke-rek.

¹⁰ Информације добијене током поступка процене.

(видети наставак). Промовисана су академска достигнућа и публикације проистекле из области студија рода, а наставни планови и програми и уџбеници за предмет Српски језик у основној школи ревидирани су у циљу отклањања родних стереотипа. Родна равноправност у спорту и вишем образовању такође се спроводи кроз пројекте, конференције и међународне размене.

65. GREVIO подстиче органе власти у Србији да наставе са активностима за искорењивање предрасуда, обичаја, традиције и свих других пракси које се заснивају на идеји о инфериорности жена или на стереотипним улогама жена и мушкараца у свим сегментима друштва.

В. Подизање нивоа свести (члан 13)

66. Органи власти у Србији навели су неколико активности за подизање свести, углавном у вези са насиљем у породици. Пре свега, 2015. и 2016. године спроведена је кампања за подстицање пријављивања случајева насиља у породици надлежним органима, која је била усмерена како ка широј јавности, тако и ка релевантним стручњацима. Кампања се бавила улогом родних стереотипа и митова који се тичу лажних пријављивања насиља од стране жена, поткрепљујући поруку да је насиље у породици реалност за жене, што GREVIO поздравља. Међународне кампање попут „16 дана активизма против насиља над женама“, која се одржава сваке године од 25. новембра до 10. децембра и „HeForShe“, редовно су подржане од органа власти у Србији на националном нивоу, чиме се подиже ниво јавне свести о насиљу над женама и значају родне равноправности. Поред тога, 18. мај проглашен је за „Дан сећања на жртве насиља у породици“, како би се показало да је насиље у породици неприхватљиво. Велика видљивост фудбалских утакмица српског клуба „Црвена звезда“ послужила је да се 2018. године поставе транспаренти са порукама као што је „Стоп насиљу над женама“.

67. Поред тога, постоји низ програма у области образовања који су намењени младима и које финансира УНИЦЕФ. Теме ових програма углавном се односе на ненасилно понашање у ширем смислу и обухватају злоупотребу дигиталних медија.

68. GREVIO поздравља наведено, али констатује да спроведене кампање не обухватају пун спектар видова насиља наведених у Истанбулској конвенцији. GREVIO, стога, сматра да је од суштинске важности да се прошири обим активности на подизању нивоа свести и да се експлицитно сагледа сексуално насиље, укључујући и силовање које се дешава у интимним партнерским односима и ван њих. Такви напори били би кључни за подстицање пријављивања овог вида насиља, који се и даље углавном не пријављује. Једнако је потребна и виша свест о штетним последицама прогањања и полног узнемиравања – пре свега да би се обезбедило веће прихватање и практична релевантност нових кривичних дела у вези са ова два вида насиља. Осим тога, активности подизања свести требало би да промовишу знање о штети коју трпе деца која су сведоци насиља у породици. Најзад, GREVIO верује да је за постизање ширег обухвата потребно појачати напоре усмерене ка подизању свести на локалном нивоу, уз веће учешће општина. У ту сврху, надлежни органи треба да одвоје средства за испуњење обавезе из члана 13. о спровођењу кампања и програма о свим видовима насиља над женама у сарадњи с цивилним друштвом и женским НВО.

69. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да даље развијају и одржавају напоре на подизању свести о свим видовима насиља обухваћеним Истанбулском конвенцијом, и то, између осталог, и тако што ће обезбедити средства за кампање и успоставити партнерске односе с пружаоцима релевантних специјализованих услуга подршке женама, базом организација које делују на нивоу заједнице и средствима јавног информисања.

С. Образовање (члан 14)

70. Ставови, убеђења и обрасци понашања обликују се веома рано у животу. Због тога образовне установе играју важну улогу у промовисању једнакости између жена и мушкараца

и људских права. Сходно томе, члан 14. налаже да се образовни материјал осмишљава тако да се промовишу једнакост између жена и мушкараца, нестереотипне родне улоге, међусобно поштовање, ненасилно решавање спорова у интерперсоналним односима, сузбијање родно заснованог насиља над женама и право на лични интегритет.

71. GREVIO са задовољством напомиње обавезу укључивања начела родне равноправности у образовање, коју чланови од 30. до 33. Закона о родној равноправности предвиђају за образовне институције на свим нивоима у Србији. Сагласно закону, све школе у Србији морају да израде политике родне равноправности с циљем да наставне методе, управљање разредом и опште образовно окружење поштују начело родне равноправности.

72. GREVIO поздравља чињеницу да Национална стратегија за родну равноправност утврђује важне мере за сагледавање једнакости између жена и мушкараца у образовању. У њих, између осталог, спадају и унапређење капацитета наставног особља да подучава о питањима родне равноправности, ревидирање уџбеника кроз призму родне перспективе и увођење образовања о сексуалним и репродуктивним правима у складу са узрастом, које обухвата родне улоге у односима и одговорно сексуално понашање. Ако би се оне примениле на свеобухватан и усклађен начин на свим нивоима образовања и са одговарајућим средствима, могао би се постићи велики искорак ка отклањању родних стереотипа међу младима и спречавању родно заснованог насиља. Истраживање показује да су полно узнемиравање, пипкање и принудно излагање порнографији врло распрострањени у установама основног и средњег образовања у Србији и да их и наставници и ученици толеришу како имплицитно тако и експлицитно.¹¹ Исто истраживање показало је да 19% испитаних дечака сматра да је оправдано ударити девојчицу. Кроз истраживање је откривен и висок степен занимања међу наставницима и ученицима за укључивање питања родне равноправности и спречавања родно заснованог насиља у наставу.¹²

73. То показује да постоји неодложна потреба, али и могућност, да се у школама узме у обзир питање родно заснованог насиља, родних односа и негативних (мушких и женских) стереотипа. Начела родне равноправности не промовишу се активно у свим наставним плановима и програмима у Србији, и упркос уложеним напорима, чини се да обавезни наставни план и програм и одговарајући уџбеници нису у свим областима прилагођени тако да се обезбеди структурирана настава о свим темама које налаже члан 14.¹³ GREVIO се нада да ће недавно усвојени Национални програм очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије помоћи да се предузму преко потребне мере за решавање основних узрока насиља над женама, нарочито сексуалног насиља, и то кроз обезбеђивање приступа свеобухватном сексуалном образовању и одбацивање стереотипних представа о маскулинитету повезаних са употребом насиља и недостатком поштовања према женским људским правима и њиховом достојанству.

74. GREVIO поздравља чињеницу да постоји неколико пројеката и програма који настоје да примене потенцијал едукатора, нарочито током образовања у раном детињству и основној школи, да препознају и реагују на ситуације када су деца жртве или сведоци насиља у породици у свом дому или када су изложена сексуалном насиљу и злостављању.¹⁴

75. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе да улажу у образовни сектор како би се обезбедила рана интервенција едукатора у случајевима када су деца изложена или доживљавају сексуално насиље или насиље у породици и да би се обезбедило промовисање једнакости жена и мушкараца, позитивних родних односа, међусобног поштовања, ненасилног решавања сукоба у интерперсоналним

¹¹ Ђериман, Јелена и др. (2015), „Истраживање родно заснованог насиља у школама у Србији“, Центар за студије рода и политике, Факултет политичких наука Универзитета у Београду и УНИЦЕФ у Србији. Истраживање спроведено у оквиру II програма „Интегрисан одговор на насиље над женама“. Резултати се могу видети на енглеском језику на линку www.slideshare.net/unicefcecis/june-5-gbv-in-schools-presentationv2.

¹² *Ibid*, слајд 14.

¹³ Национална стратегија за родну равноправност то препознаје.

¹⁴ У примере спадају пројекат под називом: „Заштита деце од насиља у Југоисточној Европи“, који финансира Европска унија у сарадњи са УНИЦЕФ, као и пројекат „Родна освешћеност, превенција насиља у вртићима и школама“ који је спроведен у 50 основних и средњих школа у сарадњи са УНИЦЕФ.

односима и права на лични интегритет ради спречавања родно заснованог насиља над женама на свим нивоима образовања. У ту сврху, GREVIO подстиче органе власти у Србији да брзо примене релевантне мере утврђене у Националној стратегији за родну равноправност и Националном програму очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије.

D. Обука стручњака (члан 15)

76. Стандард који Конвенција поставља у члану 15. односи се на систематску уводну обуку и стручну обуку релевантних стручњака који се баве жртвама или починиоцима свих дела насиља. Потребна обука мора обухватити превенцију и откривање насиља, једнакост између жена и мушкараца, потребе и права жртава и превенцију секундарне виктимизације. У Србији постоје докази о многим иницијативама обуке које обухватају један или више наведених аспеката. Улажу се напори да се неке од тражених тема уврсте како у уводну тако и у стручну обуку правника, службеника органа унутрашњих послова, социјалних радника, здравствених радника, новинара и државних службеника.

77. GREVIO констатује да Правосудна академија преузима важну улогу у обезбеђивању посебне обуке о насиљу у породици за све судије и јавне тужиоце који ступају на дужност. Судије који воде поступке за уређење породичних односа пролазе детаљну обуку о заштитним мерама у случајевима насиља у породици и о томе како спровести релевантне грађанскоправне поступке. Специјализоване женске НВО такође нуде низ обука на бази пројеката, често у области образовања, али и обучавања, службеника који се баве миграцијама да препознају и одговоре на насиље над женама.¹⁵ По увођењу Закона о спречавању насиља у породици, који је предвидео обавезу обучавања, највећи део активности у погледу спровођења обуке усмерен је ка оним органима који се баве случајевима насиља у породици (органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и судије).

78. GREVIO поздравља те кораке и напомиње да је током последњих неколико година спроведен читав низ пројеката и појединачних обука. Међутим, достављене информације не указују на систематски и свеобухватни приступ за све релевантне стручњаке, нити се чини да су обухваћени сви видови насиља из Истанбулске конвенције. Примера ради, запослени у центрима за социјални рад имају користи од доступних обука о насиљу у породици (конференције случаја, координирана акција локалне заједнице, рад са починиоцима итд.), док се чини да обука о другим видовима насиља није заступљена. С друге стране, приоритет је дат стручном усавршавању едукатора као што су: васпитачи, стручњаци за предшколско образовање и наставници у основним и средњим школама. У трогодишњем Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника предвиђено је неколико програма који настоје да ојачају улогу образовно-васпитних установа у спречавању: насиља, дискриминације, злостављања и занемаривања. Циљ неких од ових програма јесте јачање капацитета наставника за деловање у области заштите од родно заснованог насиља и дискриминације и чине део обавезне обуке за обнављање лиценце за рад.

79. Иако GREVIO поздравља горе наведене иницијативе, подсећа на потребу да се обезбеди да све релевантне групе стручњака, укључујући и социјалне раднике и запослене у сектору здравствене заштите, заврше обавезну почетну и континуирану обуку о свим видовима насиља над женама. То би изискивало детаљан преглед постојећих захтева у погледу обучавања релевантних стручњака како би се укључили додатни садржаји. Обука мора да буде обавезна и да чини део програма за добијање бодова. Када се нуди стручна обука, потребно је да она има и наставак и континуитет да би стручно оспособљавање било делотворно и да би се новостечене вештине примењивале свакодневно.

80. То је посебно важно после увођења нових закона како би се осигурала њихова пуна примена. Пример за то био би нови Закон о странцима и Закон о азилу и привременој заштити, који усклађују законске прописе са захтевима чланова 59. и 60. Истанбулске конвенције и тако обезбеђују додатни основ за дозволе за боравак и признавање азила. Премда су започете неке обуке за службенике који се баве имиграцијом и азилом, потребно је више напора да би

¹⁵ Државни извештај, стр. 26.

се обезбедило веће разумевање родно заснованог насиља, његових узрока и последица, као и његове релевантности за поступак одређивања азила (видети поглавље VII).

81. GREVIO подстиче органе власти у Србији да:

- a. уведу у стручне планове и програме насиље над женама као обавезну тему и да, поштујући академске слободе, подстакну сектор високог образовања да сличне теме уврсти у универзитетске наставне програме, тамо где недостају;**
- b. обезбеде сталну и редовну стручну обуку о свим видовима насиља над женама, на основу постојећих протокола и ради примене нових закона;**
- c. у све програме стручног усавршавања интегришу димензију дужности и одговорности стручњака приликом суочавања са случајевима насиља над женама, укључујући и у својству чланова механизма за упућивање.**

При примени горе наведеног, органи власти треба да у потпуности преузму одговорност за процес обуке, посебно тако што ће гарантовати примену усклађених стандарда и пратити квалитет обуке.

Е. Програми превентивне интервенције и програми за рад са починиоцима насиља (члан 16)

1. Програми за починиоце насиља у породици

82. У последњих десет година, у Србији су уложени напори за успостављање оквира за рад са починиоцима насиља у породици, али су тешкоће у обезбеђењу одрживих финансијских средстава и одсуство законских захтева довели до делимичног остварења у тој области.

83. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011-2015) налагала је центрима за социјални рад да се укључе у рад с починиоцима насиља у породици, што је неколико њих и учинило. Програм који је спровео УНДП¹⁶ од 2009. до 2011. године, омогућио је обуку за 120 лица запослених у центрима за социјални рад широм Србије, на основу стандарда које је развила организација „Алтернатива насиљу“ из Норвешке.¹⁷ Мали број НВО такође нуди програме за рад са починиоцима засноване на истим стандардима, а Национална мрежа за третман починилаца насиља у породици (ОПНА) формирана је како би се удружили сви они који раде са починиоцима насиља у породици.

84. Међутим, због чињенице да су програми рада које су покренуле општине били на бази пројеката, у већини случајева дошло је до њиховог обустављања. Током 2016. године, центри за социјални рад у свега четири града наставили су да нуде рад с починиоцима, било у оквиру програма или захваљујући посвећеним појединцима.¹⁸ Није јасно да ли се овај број од тада повећао.

85. Чини се да је учешће у преосталим програмима углавном на добровољној основи, на пример путем подстицаја саветника за брак и породицу у центрима за социјални рад. Истовремено, тужилаштво може да наложи починиоцима насиља у породици да учествују у оваквим или другим врстама програма за рад с починиоцима, одлажући кривично гоњење на тај начин. Формални захтеви за такав корак постоје (видети поглавље V, В. Кривично право, одељак 10), а починилац мора дати свој пристанак. Врста наложеног третмана може се разликовати. Примера ради, у Београду се починиоцима насиља обично налаже да се подвргну психосоцијалном третману на београдском Институту за ментално здравље.

86. Премда постоји систем акредитације од стране Завода за социјалну заштиту, чини се

¹⁶ „Сузбијање сексуалног и родно заснованог насиља“, UNDP Србија, 2009-2011.

¹⁷ Alternativ til vold, <https://atv-stiftelsen.no/english/>.

¹⁸ Та четири града су: Нови Сад, Београд, Крагујевац и Ниш. Европска мрежа за рад са починиоцима насиља, Национални извештај за Србију из 2016. године, стр. 3; доступно на линку: www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/National_Reports_2016/Serbia-Report-2016.pdf.

да се приступи у постојећим програмима разликују. Неки користе методологије брачног и породичног саветовања, док други користе технике за контролу беса.¹⁹ Није јасно у којој мери су ови програми постали део свеобухватног одговора на насиље у породици. Сарадња са НВО које пружају стручне услуге за подршку женама је ограничена и резултати се мере само у случајевима када тужилаштво наложи починиоцима насиља да похађају неки програм.

87. GREVIO са забринутошћу напомиње да када је реч о добровољном похађању програма за починиоце у ванзаводском окружењу, чини се да број упућивања на ове програме зависи од нивоа сарадње између различитих агенција и служби на локалном нивоу.²⁰ Осим тога, финансијска средства за постојеће програме су минимална и њихова одрживост се не гарантује. Ради испуњавања захтева из члана 16. Истанбулске конвенције, GREVIO указује на неодложну потребу да се успоставе добро финансирани и адекватни програми за починиоце насиља који обухватају основне елементе из Експланаторног извештаја уз члан 16. Истанбулске конвенције. У њих спада и потреба да ти програми подстичу починиоце насиља да преузму одговорност за своје поступке и да преиспитају своје ставове и уверења о женама. Да би се жене заштитиле од даљег насиља и да би се избегло давање лажног осећаја сигурности жртвама, пре свега се морају узети у обзир потребе и безбедност жртава, укључујући и њихова људска права. Стога је основно начело програма за починиоце насиља њихова тесна сарадња са специјализованим услугама подршке женама.

88. За осуђене починиоце насиља у породици, који служе казну затвора у Србији, могу се израдити појединачни програми да би се у обзир узеле њихове конкретне потребе. Доступни модули подразумевају, примера ради, технике учења за ненасилно понашање у породици, контролу беса и смањење агресивног понашања. Недавно су развијени модули програма за промену понашања који су намењени осуђеним починиоцима насиља у породици и који ће се реализовати у неколико затвора у Србији од 2020. године. Ови модули могу се додати програмима рехабилитације који се баве злоупотребом алкохола и наркотика или се могу спроводити одвојено. GREVIO поздравља израду нових програма и нада се да ће они бити доступни великом броју осуђених преступника.

89. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде:

- a. адекватна финансијска средства за постојеће програме за починиоце насиља у породици ради обезбеђења наставка њиховог рада на одржив начин, нарочито за оне у ванзаводском окружењу;**
- b. већи број доступних програма за починиоце насиља у породици;**
- c. да се у свим програмима примењују једнообразни стандарди који у средиште стављају безбедност жртава, подршку за њих и њихова људска права, тесно сарађујући са пружаоцима специјализованих услуга подршке жртвама, како то налаже члан 16. став 3. Истанбулске конвенције;**
- d. да такви програми имају велики број полазника, између осталог и тако што ће постати део кривичноправног система, укључујући и повереничку службу или увођењем шеме подстицаја, као инструмент за смањење рецидивизма.**

90. GREVIO даље подстиче органе власти у Србији да о овим програмима започну студије (процене) с научним резултатима да би, између осталог, проценили ризик од понављања кривичног дела и тако обезбедили већу безбедност и заштиту за жртве.

2. Програме за сексуалне преступнике

91. Рад са сексуалним преступницима који служе казну затвора одвија се у виду индивидуализованих програма израђених на основу потреба починиоца. Током 2015. године, у таквим програмима учествовало је укупно 207 осуђених починилаца насиља у породици и/или сексуалног насиља.

92. Поред тога, осуђеним починиоцима сексуалног насиља према деци може се наложити

¹⁹ Бранковић, Б. (2016), „Извештај о насиљу над женама у више земаља“, Национални извештај за Србију, необјављен, стр. 72.

²⁰ *Ibid*, стр. 71.

да по ослобађању поштују одређене мере, укључујући и обавезно саветовање и надзор, како је прописано Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима.

Г. Учешће приватног сектора и средстава јавног информисања (члан 17)

93. Постоје примери иницијатива приватног сектора у области спречавања и борбе против насиља над женама. На пример, Фонд Б92, фондација повезана с медијском кућом Б92, покренула је пројекат за обезбеђивање економске независности жена после боравка у сигурној кући.²¹ Сличан програм покренуо је и Покрајински секретаријат за равноправност полова Аутономне покрајине Војводина заједно са Унијом послодаваца Србије и организацијом UN Women у периоду од 2014. до 2020. године.²² Уз то, потписан је Меморандум о разумевању између Уније послодаваца Војводине и Мреже СОС Војводина ради унапређења сарадње између пружалаца специјализованих услуга за подршку женама и запослених у приватном сектору. GREVIO поздравља ове кораке и позива на непосредније учешће приватног сектора и у другим областима, као што су подршка и заштита жртава насиља у породици међу запосленима из њихових редова.²³

94. У вези са средствима јавног информисања, GREVIO напомиње да постоји Етички кодекс у новинарству, који су усвојили Независно удружење новинара Србије и Удружење новинара Србије, који утврђује саморегулаторне стандарде у погледу поштовања људског достојанства и етичког извештавања. Жалбе се могу поднети Комисији за жалбе Савета за штампу. Саморегулаторни стандарди постоје и у области електронских медија, где је независно регулаторно тело установљено на основу Закона о електронским медијима. Међутим, ниједан од поменутих документа не садржи конкретне мере у погледу извештавања о насиљу над женама.

95. Чини се да опстаје сензационалистичко извештавање о случајевима насиља над женама и децом, укључујући и објављивање интимних појединости. Повереник за заштиту равноправности редовно издаје упозорења у вези са извештавањем средстава јавног информисања о женама.²⁴ Квалитативна анализа медијског извештавања о насиљу над женама у Србији за период од 2010. до 2012. године показала је да оно експлицитно или имплицитно промовише патријархалне друштвено-културне норме и умањује важност одговорности починилаца насиља приписујући кривицу жртвама.²⁵ Још већу забринутост изазива чињеница да се често крше основна новинарска начела, као што су поштовање анонимности жртве, укључујући и оне које су врло младе.

96. Мрежа новинарки против насиља над женама, коју чине више од 30 новинарки националних и иностраних медијских кућа (штампани медији, телевизија и радио), одговара на пораст комерцијализације и сензационалистичког извештавања о насиљу над женама тако што развија кодекс праксе за новинаре, посебно о насиљу над женама. Оне имају за циљ и да подигну свест својих колега кроз организовање семинара и састанака.

97. Још један позитиван развој догађаја представља обавеза коју је увео Закон о јавном информисању и медијима из 2014. године, а која се односи на креирање информација од јавног интереса путем финансирања пројеката. Суфинансирајући стварање медијског садржаја о насиљу над женама, укључујући и насиље у породици, Министарство културе и информисања и Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама остварују активан партнерски однос са средствима јавног информисања ради

²¹ ОНАснаживање – Економско оснаживање жена које су преживеле насиље, кратак опис доступан на линку: <http://fondb92.org/en/she-empowerment.1.65.html>.

²² Програм за заштиту жена од насиља у породици и партнерском односу у периоду од 2014. до 2020. године, који је подржала организација UN Women кроз партнерство са Унијом послодаваца Србије.

²³ Видети збирку радова Савета Европе: [Encouraging the participation of the private sector and the media in the prevention of violence against women and domestic violence: Article 17 of the Istanbul Convention](#).

²⁴ Видети Државни извештај стр. 31.

²⁵ Мршевић, З. (2017), „Квалитативна анализа медијског извештавања о насиљу над женама у Србији“, UNDP Београд, стр. 29 и даље у извештају; може се наћи на линку: www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/library/poverty/kvalitativna-analizamedijskog-izvetavanja-o-nasilju-nad-enama-u/.

промовисања позитивних родних улога и ненасиља.

98. GREVIO подстиче органе власти у Србији да наставе да укључују средства јавног информисања као кључног партнера у подизању свести о насиљу над женама и да подстичу медије, укључујући и друштвене мреже, да развијају и прате коришћење саморегулаторних стандарда, нарочито у областима насиља над женама и родне равноправности, уз дужно поштовање релевантних постојећих међународних стандарда.²⁶

99. GREVIO скреће пажњу органима власти у Србији да настоје да укључе послодавце у спречавање насиља над женама. У ту сврху, послодавце би требало подстаћи да се укључе у примену политика као што су кампање за подизање свести, као и да негују радну средину у којој се насиље над женама отворено осуђује и у којој жртве осећају да их други могу чути и подржати.

²⁶ Упоредити, између осталог, и следеће акте Савета Европе: Препорука бр. Р (84)17 Одбора министара државама чланицама о једнакости између жена и мушкараца у медијима; Препорука 1555 (из 2002. године) Парламентарне скупштине Савета Европе о имиџу жена у медијима; Препорука 1799 (2007) Парламентарне скупштине Савета Европе о имиџу жена у оглашавању; Резолуција 1751 (из 2010. године) и Препорука 1931 (из 2010. године) Парламентарне скупштине Савета Европе о борби против сексистичких стереотипа у медијима. Треба погледати и „Родно осетљиве показатеље за медије“ (енгл. GSIM) организације УНЕСКО. (GSIM)

IV. Заштита и подршка

100. Поглавље IV Истанбулске конвенције има за циљ успостављање вишедимензионалне, стручне структуре подршке за све жене које су доживеле било који вид насиља обухваћен Конвенцијом.

A. Опште обавезе (члан 18)

101. У складу са општим мултисекторским и свеобухватним приступом чија се примена подстиче у Истанбулској конвенцији, у члану 18. став 2. од страна се тражи да обезбеде одговарајуће механизме за делотворну сарадњу судова, јавних тужилаштава, органа унутрашњих послова, локалних и регионалних органа власти и НВО. То изискује успостављање структура, као што су округли столови, конференције случаја или усаглашени протоколи, који омогућавају бројним стручњацима да на појединачним случајевима сарађују на стандардизован начин. Сагласно Истанбулској конвенцији, таква сарадња мора бити заснована на разумевању концепта насиља над женама и насиља у породици из родне перспективе и да буде усмерена на људска права и безбедност жртве. Специјализоване услуге за подршку женама играју важну улогу у гарантовању да се у мултисекторској сарадњи очувају права жртава.

102. Од усвајања Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима у 2011. години, која је била усмерена на унапређење сарадње у једној од својих области деловања, али је у међувремену престала да важи, у Србији је покренуто неколико иницијатива за институционализацију сарадње у случајевима насиља у породици. Примери обухватају Општи протокол за поступање и сарадњу установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима и Закон о спречавању насиља у породици. Оба документа настоје да обезбеде координирани приступ надлежних органа у случајевима насиља у породици. То укључује органе унутрашњих послова, јавно тужилаштво, судове, центре за социјални рад, сектор за јавно здравље и друге надлежне органе. Треба напоменути да је ова сарадња неопходна не само приликом одговора на насиље у породици већ и за његово спречавање. У Закону се изричито захтева да се сарадња прошири и на пружање заштите и подршке жртвама ради њиховог опоравка, оснаживања и осамостаљивања (члан 12. ЗСНП).

103. GREVIO поздравља чињеницу да су групе за координацију, које су образоване на подручју основног јавног тужилаштва у складу са чланом 25. ЗСНП, знатно побољшале одговор надлежних органа на насиље у породици. Групе за координацију делују као мултисекторске конференције случаја и редовно се састају широм земље како би одговор државних установа био боље координиран. Међутим, GREVIO констатује да у овим образованим групама нису присутне невладине организације које пружају услуге у случајевима насиља у породици (тамо где постоје). Ово би требало исправити, јер су управо ове службе оствариле одличне резултате на плану опоравка, оснаживања и осамостаљивања жена које су изашле из насилног односа.

104. Осим тога, GREVIO указује на чињеницу да су наведени напори ограничени на насиље у породици као једног вида насиља обухваћеног Истанбулском конвенцијом. Сличне мере не постоје за друге видове насиља над женама. Ово је нарочито приметно у контексту неодложне потребе да се реши питање раног или принудног брака којима су многе ромске девојчице и жене изложене, што се може постићи искључиво кроз мултисекторски приступ који има за циљ њихово оснаживање кроз образовање и запошљавање.²⁷

²⁷ У брошури „Дечији бракови у Србији“ УНИЦЕФ је описао нека од повезаних питања са којима се ромске девојчице суочавају у ромским насељима у Србији у погледу раног / принудног брака, ниског нивоа образовања, насиља у породици и сиромаштва и како их решити на мулти-секторски начин, доступно на: www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2018-04/Child_Marriage_in_Serbia.pdf.

105. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе да улажу напоре како би се обезбедила сарадња између свих релевантних институција и НВО које пружају услуге подршке женама. Осим тога, GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања успоставе сличне нивое институционализоване сарадње између државних органа и услуга за подршку женама које пружају НВО у вези са случајевима силовања и сексуалног насиља, принудног брака, прогањања, полног узнемиравања и других видова насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом.

В. Информисање (члан 19)

106. У Србији постоји неколико закона и протокола којима се утврђују обавезе државних органа да женама које су жртве насиља обезбеде информације о њиховим правима и расположивим услугама подршке.²⁸ Неколико веб-сајтова наводи списак расположивих услуга, нарочито прихватилишта (сигурних кућа) када је реч о насиљу у породици. Све релевантне женске организације које пружају услуге жртвама дају информације преко интернета, а неке од информација доступне су и на језицима мањина.

107. Међутим, и даље су присутне примедбе у погледу мере у којој органи унутрашњих послова, социјални радници и остали државни органи активно скрећу женама пажњу на услуге које су им на располагању и на врсту и степен социјалне помоћи које могу да очекују. Упркос чињеници да постоји Закон о званичној употреби језика и писма у коме се захтева да локалне власти уведу одређену употребу језика и писма националне мањине, не постоји евиденција која показује да локалне власти систематично комуницирају или израђују документе на овим језицима, као што је Комитет експерата Савета Европе о примени повеље о регионалним или мањинским језицима изнео у свом Четвртом извештају комитета експерата о Србији.²⁹ Штавише, не улаже се много напора да се допре до Ромкиња.

108. Чини се да и мигранткиње и азиланткиње које живе у прихватним или транзитним центрима у пракси наилазе на потешкоће у погледу приступа релевантним информацијама о процедурама за добијање азила и услугама подршке у случају доживљеног насиља, иако надлежни органи улажу напоре, између осталог, и тако што обезбеђују информације на више језика (видети поглавље VII).

109. GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде боље информисање о услугама подршке и законским мерама које су доступне жртвама насиља у породици и других видова насиља над женама на језику који оне разумеју. Ово треба да обухвати мере попут дистрибуирања постера и летака, као и интензивирање напора како би стручњаци свих релевантних институција били проактивнији у информисању жртава.

С. Опште услуге подршке (члан 20)

1. Социјалне службе

110. Социјалне службе у Србији имају јасну обавезу да обезбеде подршку и помоћ женама и деци који доживљавају, или којима прети ризик да доживе насиље у породици или другу врсту насиља, злостављање, занемаривање и експлоатисање. У складу са Законом о социјалној заштити, они имају статус посебно угрожене групе. Поред тога, овим Законом утврђене су и бројне мере подршке, у које спадају саветовање, сигуран смештај, покретање судских поступака, пружање финансијске подршке, као и правно и психолошко саветовање. Када је реч о деци жртвама насиља у породици, удаљавање детета из породице, појединачно или заједно са ненасилним родитељем, такође је једна од опција. Као резултат, пружање подршке и заштита жена од насиља спада у одговорност пре свега 140 центара за социјални

²⁸ Члан 29. Закона о спречавању насиља у породици, Закона о кривичном поступку, Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима.

²⁹ Европска повеља за регионалне или мањинске језике, Четврти извештај комитета експерата о Србији, CM(2018)144.

рад који раде у Србији, те су самим тим изузетно важни, будући да се жене и деца којима прети опасност од насиља често прво њима обрате.

111. Међутим, озбиљан недостатак довољног броја запослених и ресурса, као и велики број задатака који радници центара за социјални рад обављају, знатно утиче на квалитет њиховог одговора на појединачне случајеве. Чини се да се број задужења повећао, нарочито након увођења ЗСНП. Овај закон прописује да центри за социјални рад сачине индивидуални план заштите и подршке за сваку жртву насиља у породици, али то није резултирало повећањем броја запослених и буџета. Уместо тога, замрзавање запошљавања у јавном сектору довело је до тога да многа радна места буду непопуњена. Примера ради, социјални радници у Центру за социјални рад у Београду, сада раде као водитељи случаја за чак 200 породица са сложеним социјалним потребама, укључујући и насиље у породици. Органи централне власти покушали су да финансијска средства пренесу локалним самоуправама у циљу побољшања нивоа и квалитета социјалних услуга, што GREVIO поздравља. Међутим, разлике у пружању услуга су и даље присутне у општинама, са уочљивим контрастом између руралних и урбаних подручја, како у нивоу тако и у квалитету интервенција.

112. Иако GREVIO поздравља труд социјалних радника да, у оквиру својих ресурса и личних капацитета, одговоре на ситуације насиља у породици, резултати би се значајно побољшали уз виши ниво координације са успостављеним службама за подршку у ситуацијама насиља у породици које воде женске НВО (тамо где постоје). Таква сарадња би требало да представља саставни део мултисекторског приступа и да буде интегрисана у све дугорочне стратегије за примену Истанбулске конвенције.

113. Улагање додатних напора у успостављање координираног пружања услуга са услугама подршке у ситуацијама насиља у породици које пружају женске НВО такође могу довести до бољег разумевања родне природе насиља у породици. Премда постоје обуке о насиљу у породици, и упркос чињеници да већина социјалних радника има богато стручно искуство, GREVIO са забринутости констатује да база знања о другим видовима насиља, посебно у погледу принудног и раног брака, није широко развијена у оквиру центара за социјални рад. Ово онемогућава свеобухватно решавање сложених социјалних потреба многих породица, посебно ромских, и не обезбеђује целовит приступ раном и принудном браку.

114. GREVIO је добио бројне информације о Ромкињама које од центара за социјални рад нису добиле потребну подршку и заштиту од насиља коме су изложене у својим заједницама или породици. Чини се да предрасуде и заблуде о Ромима и њиховим обичајима, традицији и култури, доводе до нормализације таквог насиља и представљају озбиљне препреке за подршку и заштиту. Страх од стигматизације и дискриминације од државних органа врло је присутан код Ромкиња, те самим тим представља велику препреку у тражењу помоћи.³⁰ Када Ромкиње превазиђу ову препреку и обрате се надлежним органима за помоћ, од кључног је значаја да се њихове потребе процене и испуне на одговарајући начин. Социјални радници треба да буду оспособљени да препознају посебну угроженост Ромкиња у Србији и предлаже мере подршке и заштите које сагледавају не само њихову угроженост већ и све друге важне факторе за које је потребна прилагођена помоћ. У циљу успостављања међусобног поверења, тела других међународних уговора предложила су да међу јавним службеницима у Србији³¹ буде присутан и сразмеран број лица из мањинских заједница, посебно Рома. Још један важан корак у том смислу било би увођење ромских медијатора у социјалне службе, поред оних који су већ у сектору здравствене заштите, у складу са препоруком Комитета министара Савета Европе (2019)⁹ земљама чланицама у погледу медијације као делотворног средства за промовисање поштовања људских права и социјалне инклузије Рома. Доказани су позитивни ефекти система који су укључени у квалитетну медијацију са ромским заједницама и зато треба обезбедити њихову одрживост имајући у виду Ромкиње које траже подршку од органа власти у Србији.

115. Када је реч о оснаживању жртава да изграде живот после преживљеног насиља,

³⁰ „Добробит и безбедност жена – анкета о насиљу над женама у Србији”, коју је спровео OEBS, Извештај о резултатима (2018), стр. 59.

³¹ Извештај ECRI о Србији (5. циклус праћења), ECRI(2017)21, стр. 91. Напредак остварен у примени ове препоруке пратиће се накнадним праћењем које је ECRI покренуо 2019. године.

GREVIO са задовољством напомиње да су за жене које су жртве насиља у породици успостављене шеме социјалног становања и специфичне услуге за запошљавање. Национална стратегија социјалног становања за период од 2021. до 2022. године предвиђа посебне мере за жртве насиља у породици којима је потребно становање, а у оквиру Програма запошљавања Националне службе за запошљавање (НСЗ) уведене су субвенције за послодавце за отварање нових радних места. Међутим, чини се да је значај ових програма у пракси мали, с обзиром на то да само мали број општина може да понуди социјално становање жртвама насиља у породици. Такође, веома мали број жена добио је помоћ приликом налажења запослења којим би смањиле зависност од насилног партнера. Пројекат за економско оснаживање (ОНАснаживање), покренут у Аутономној покрајини Војводини, значајан је изузетак којим се обезбеђује да се жене жртве насиља у породици могу бринути о себи и својој деци и требало би да се прошири како би се постигли трајни резултати широм земље.³²

116. Према наводима органа власти, предузети су и кораци за већу економску независност жена након случаја насиља у породици, што GREVIO поздравља. Годишњи национални акциони план запошљавања предвиђа да оне имају приоритет приликом регистрација у шему тражења посла. Поред тога, за послодавце су предвиђене субвенције за запошљавање лица из категорије „теже запошљивих“, у коју спадају и жртве насиља у породици.

117. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде адекватне ресурсе и омогуће центрима за социјални рад да делотворно извршавају своје дужности. Органи власти у Србији се такође подстичу да за социјалне раднике обезбеде обуке, нарочито у вези са родном природом свих видова насиља над женама, укључујући принудни и рани брак, у циљу отклањања културних и родних предрасуда.

2. Здравствене услуге

118. Јавне службе здравствене заштите играју важну улогу у спречавању насиља и пружању медицинске и друге помоћи, укључујући упућивање на центре за социјални рад. GREVIO стога поздравља Посебан протокол Министарства здравља за заштиту и поступање са женама жртвама насиља (2010)³³ који је заснован на дефиницији насиља према женама као родно заснованом насиљу које је резултат неравнотеже моћи између жена и мушкараца. Овај протокол пружа здравственим радницима алате да идентификују жртве насиља, избегну секундарну виктимизацију, документују насиље, развију безбедносни план и упуте жртве на релевантне службе. Протокол обухвата физичко насиље, психичко насиље и сексуално насиље, укључујући употребу силе, принуде, или физичког застрашивања – а изоставља остале видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом, попут принудне стерилизације и абортуса, сакаћења женског полног органа, као и сексуалног насиља извршеног без експлицитне употребе силе или претње. У одсуству специјализованих услуга подршке у случајевима сексуалног насиља (видети наставак), адекватан одговор здравствених радника је од виталног значаја за физичку и психичку добробит жртве и њених изгледа за остваривање кривичне правде. Велики број иницијатива за оспособљавање здравствених радника за идентификовање и реаговање на родно засновано насиље недавно је покренут пре свега од стране Фонда Уједињених нација за становништво (UNFPA) и других агенција УН. GREVIO поздравља ове кораке, али указује на то да и даље постоји забринутост у погледу квалитета форензичке документације о повредама и недостатка упућивања на надлежне установе. Центри примарне здравствене заштите су, попут центара за социјални рад, прве установе којима се жртве насиља у породици обраћају, али велики број пацијената додељених једном лекару често отежава правилно идентификовање жртава и обезбеђивање одговарајуће документације. Осим тога, потврде се могу добити само уз накнаду, што женама представља препреку у приступу правди.

119. GREVIO са задовољством констатује чињеницу да поменути Протокол препознаје да су жене које доживљавају интерсекционалну дискриминацију нарочито изложене родно заснованом насиљу. Међутим, Протокол се не бави изразом процедура провере (скрининг), проценом безбедности и упућивањем на услуге које узимају у обзир специфичну рањивост у

³² <http://fondb92.org/en/she-empowerment.1.65.html>.

³³ Видети Посебан протокол Републике Србије за заштиту и третман жена жртава насиља у породици, 2010.

погледу насиља са којима се жене које доживљавају интерсекционалну дискриминацију могу суочити. Стога у Протоколу нису развијена скрининг питања која ће омогућити здравственим радницима да утврде на који начин жртвин статус особе са инвалидитетом, статус мигранткиње или статус припаднице националне мањине утиче на њено искуство насиља и специфичне препреке са којима се може сусрети приликом тражења помоћи.

120. Страх од дискриминације и стигматизације, као и велика обавеза пријављивања насиља прописана за сектор здравствене заштите (видети текст у наставку)³⁴ учинили су да поверење Ромкиња у овај сектор опадне. Међутим, GREVIO са задовољством констатује да институција ромских здравствених медијатора у одређеним областима помаже у превазилажењу неповерења и доводи до унапређења репродуктивног здравља Ромкиња, укључујући и спречавање раног брака у појединачним случајевима. GREVIO је, међутим, забринут јер се чини да систем ромских здравствених медијатора није успостављен у целој земљи, те су многа ромска насеља остала без ове виталне подршке.

121. Жене са инвалидитетом у Србији чине још једну групу жена које наилазе на потешкоће у приступу здравственој заштити, нарочито заштити репродуктивног и сексуалног здравља, између осталог и након сексуалног насиља.

122. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да здравствени радници преузму своје задужења да:

- a. препознају све видове насиља над женама обухваћене Истанбулском конвенцијом и да осигурају безбедност свих жртава, као и њихово упућивање на релевантне специјализоване услуге, уз истовремено препознавање жртава које доживљавају интерсекционалну дискриминацију, укључујући жене са инвалидитетом, мигранткиње и Ромкиње које наилазе на посебне препреке приликом тражења помоћи;**
- b. осигурају да су здравствене услуге доступне свим женама, укључујући и жене са инвалидитетом; и**
- c. обезбеде бесплатну документацију о форензичким доказима, у одговарајућем облику, за сектор кривичног правосуђа.**

D. Специјализоване услуге подршке (члан 22)

123. Циљ специјализоване подршке јесте да се сложен процес оснаживања жртава реализује кроз оптималну подршку и помоћ које су прилагођене њиховим специфичним потребама. Велики део овог задатка најбоље обезбеђују женске организације и услуге подршке које, примера ради, пружају органи локалне власти са специјализованим и искусним особљем које има опсежно знање о родно заснованом насиљу над женама. Важно је да ове услуге буду у довољној мери приступачне широм земље и доступне свим жртвама. Поред тога, ове услуге и запослени који их пружају треба да буду у стању да одговоре на различите врсте насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом и да пруже подршку свим жртвама, укључујући и тешко приступачне групе.

124. GREVIO је добио мали број доказа о специјализованим услугама подршке у Србији. Услуге које постоје углавном пружају женске организације цивилног друштва у Србији. Са изузетком услуга подршке које нуде ромске организације, већина је усмерена на пружање подршке искључиво за насиље у породици. Локалне власти не улажу у пружање било каквих специјалистичких услуга подршке, те стога не постоје посебне услуге за жене које доживљавају или којима прети ризик од, на пример, принудног брака, сакаћења женског полног органа, прогоњења, сексуалног насиља или полног узнемиравања. Сходно томе, преко потребно саветовање и дугорочна психолошка подршка и брига након преживљене трауме недоступни су у погледу многих видова насиља обухваћених Конвенцијом. GREVIO са забринутошћу напомиње да важни стратешки документи, попут Општег протокола за поступање и сарадњу установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима не праве разлику између општих и специјализованих

³⁴ Видети Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025, стр.49, став 2.

услуга, што сугерише да је неопходно увидети да постоји потреба за специјализованим услугама подршке за све видове насиља над женама.

125. Подсећајући на значај специјализоване подршке и саветовања које би жене пружале женама за било који вид насиља обухваћен Истанбулском конвенцијом, GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде или организују да адекватан број специјализованих услуга подршке за жене буде доступан у целој земљи, за све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом. Циљ треба да буде пружање непосредне, средњорочне и дугорочне подршке укључивањем и коришћењем дугогодишње експертизе коју су стекли пружаоци специјализоване услуге подршке женама у оквиру цивилног друштва.

Е. Прихватилишта (сигурне куће) (члан 23)

126. Прихватилишта, односно сигурне куће, у Србији углавном воде општине. Један од ретких изузетака је прихватилиште/сигурна кућа коју тренутно води Организација за женска права „Атина“, која, иако се бави борбом против трговине људима, пружа стручну подршку и смештај мигранткињама које су жртве насиља у породици и других облика насиља (видети поглавље VII).

127. Од 15 прихватилишта/сигурних кућа у Србији, само девет је специјализовано и опремљено за пријем жена и деце који су жртве насиља у породици. Обим и квалитет услуга које пружају прилично се разликују. Већина нема довољан број запослених, и чини се да ниједно прихватилиште/сигурна кућа нема специјализовано особље свакодневно на располагању 24 часа. GREVIO је скренута пажња да, због тога, неке сигурне куће затварају врата преко ноћи и закључавају жене и децу до почетка смене следећег дана.

128. Чини се да услед недовољног броја запослених нека прихватилишта/сигурне куће не могу добити потребне лиценце. У Правилнику о лиценцирању организација социјалне заштите, усвојеном 2013. године, утврђени су стандарди за лиценцирање свих пружалаца услуга социјалне заштите, укључујући и прихватилишта. Чини се да поменути стандарди представљају опште стандарде за пружаоце услуга и нису специфични за обезбеђивање квалитетне подршке и заштите жртвама насиља у породици. Чини се да исто важи и за Правилник о пријему и отпуштању из прихватилишта, који важи за све врсте прихватилишта, а не посебно за прихватилишта за жртве насиља у породици. GREVIO, стога, закључује да не постоје посебни стандарди за обезбеђивање интегрисаног приступа када је реч о смештају жртва насиља у породици и других видова насиља над женама у прихватилиште/сигурну кућу, а који су усмерени на жртву, засновани на разумевању насиља кроз родну перспективу и имају за циљ спречавање секундарне виктимизације и оснаживање жена.

129. Органи власти нису уложили напоре да се мапирају укупни капацитети домаћих прихватилишта/сигурних кућа за жртве насиља у породици, нити да се утврди број жена и деце који су користили њихове услуге. Из информација које је GREVIO прегледао, међутим, произилази да су Ромкиње знатно мање заступљене међу корисницама прихватилишта/сигурних кућа. Ово *de facto* указује да, уколико им је потребно збрињавање, оне наилазе на препреке у приступу прихватилиштима/сигурним кућама. Ово може бити резултат постојећег система упућивања, будући да већина прихватилишта/сигурних кућа прихвата само кориснике услуга на основу званичног упућивања од стране локалног центра за социјални рад. Чини се да стигма и ставови према Ромкињама утичу на њихове шансе да буду упућене у прихватилиште/сигурну кућу. Иако нека прихватилишта/сигурне куће прихватају жене које се самостално обрате, од њих се тражи да покрију трошкове свог боравка – што представља непремостиву препреку за многе жене у Србији.

130. Изгледа да и жене са инвалидитетом, жене које пате од болести зависности и мигранткиње/азиланткиње наилазе на препреке, мада из различитих разлога (видети поглавље VII). Ниједно од постојећих прихватилишта није опремљено за смештај жена са инвалидитетом или жена које пате од болести зависности.

131. У циљу обезбеђивања специјализованих услуга подршке у виду прихватилишта,

GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да уведу и примењују стандарде квалитета – поред постојећих стандарда лиценцирања – за прихватишта која збрињавају жртве насиља у породици и других видова насиља на основу разумевања насиља над женама из родне перспективе, оснаживања жртава, и пружају услуге применом интегрисаног приступа, усмереног на жртве.

132. Поред тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да мапирају постојеће и прошире, према потреби, капацитете домаћих прихватишта и обезбеде једноставан приступ свим женама, нарочито женама са инвалидитетом, Ромкињама и мигранткињама/азиланткињама.

Ф. СОС телефон (члан 24)

133. Од децембра 2018. године функционише национални СОС телефон који је бесплатан и свакодневно доступан 24 часа свим жртвама родно заснованог насиља у Србији и води га Центар за заштиту одојчади, деце и омладине „Звечанска“.

134. GREVIO примећује са извесном забринутошћу да је изазвана полемика око успостављања услуге СОС телефона. Органи власти у Србији повукли су три јавна позива за идентификовање одговарајућег пружаоца ове услуге, било због техничких разлога или недостатка понуда. Према женским НВО и другим саговорницима са којима се GREVIO сусрео, у сва три јавна позива били су наведени критеријуми које ни НВО са највише релевантног искуства у овој области нису могле да испуне. Накнадно именовање службе „Звечанска“ за пружаоца услуге националног СОС телефона изгледа да се десио без јавног позива за набавку, а критеријуми који су довели до њиховог именовања остају нејасни.

135. Полемiku је изазвао и ниво поверљивости који се гарантује позиваоцима. Сви позиви снимају се према врсти насиља и географској локацији да би се утврдило где су потребе за услугама израженије. Снимци свих позива се чувају за случај да суд наложи њихово коришћење. Женске организације су забринуте да би то могло да угрози анонимност позивалаца и, самим тим, да одврати жене од позивања.

136. GREVIO је због тога забринут и подсећа на захтев Истанбулске конвенције у погледу осигурања поверљивости или уважавања анонимности позивалаца. То се може постићи на много начина и не изискује потпуну забрану евидентирања било којих података о позиваоцима. Међутим, мора се осигурати да идентитет позивалаца ни под којим околностима не буде обелодањен запосленима који раде у оквиру услуге СОС телефона и да подаци о личности, односно све информације у вези са појединцем који је идентификован или се може идентификовати, буду адекватно заштићени од неовлашћеног приступа, мењања или ширења. GREVIO зато подсећа на обавезе Републике Србије на основу Конвенције Савета Европе о заштити лица у аутоматској обради података о личности, посебно у погледу потребе увођења мера правне заштите за обраду података о личности у вези са здравственим стањем или сексуалним животом.³⁵ Осим тога, GREVIO напомиње да Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуге СОС телефона за жене које су доживеле насиље из 2015. године посебно налаже поштовање поверљивости. GREVIO верује да ова начела примењују сви пружаоци услуге СОС телефона, укључујући и Центар „Звечанска“ и да су њихови запослени адекватно оспособљени за то.

137. Поред новоуспостављене националне услуге СОС телефона, постоји и неколико регионалних и локалних пружалаца услуге СОС телефона, а многи од њих имају дугогодишње искуство. У Аутономној покрајини Војводини постоји бесплатна јединствена СОС телефонска линија за све видове насиља, укључујући и на језицима мањина, која је отворена радним

³⁵ Члан 5. Конвенције Савета Европе о заштити лица у односу на аутоматску обраду података о личности утврђује обавезу да се подаци о личности који се аутоматски обрађују добију и обрађују правично и законито, чувају за тачно утврђене и легитимне сврхе и не користе на начин који није у складу с тим сврхама и похрањују у облику који омогућава идентификацију лица на која се односе подаци у периоду не дужем него што је потребно за сврхе за које се и чувају. Члан 6. објашњава да се подаци о личности који откривају расно порекло, политичко опредељење или верска или друга убеђења, као и подаци о личности у вези са здравственим стањем или сексуалним животом, не могу обрађивати аутоматски док домаће законодавство не предвиди одговарајуће мере заштите.

данима од 10 до 22 часа. Воде је представници шест женских организација повезаних с Мрежом СОС Војводина, а финансира је покрајинска Влада. У другим деловима земље, локалне женске организације настављају да воде локалне СОС телефонске линије, углавном се усредсређујући на жртве насиља у породици. Међутим, свега три СОС телефонске линије које воде НБО добиле су лиценцу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Разлози за тако мали број акредитованих линија су нејасни, као и последице пружања услуга без потребне лиценце.

138. У погледу тренутног стања у вези са услугом СОС телефона у Србији, GREVIO констатује да се услуге које пружа већина локалних СОС телефонских линија које воде специјализоване женске организације свode на детаљно саветовање преко телефона, док је новоуспостављена национална СОС телефонска линија усмерена само на упућивања. Друго, чини се да је већина упућивања ограничена на локални центар за социјални рад и органе унутрашњих послова, а да се жене не упућују или се ретко упућују на специјализоване услуге подршке које пружају НБО, као што је Аутономни женски центар у Београду и разне услуге СОС телефона широм земље. GREVIO указује на неодложну потребу повезивања свих новоуведених централних служби, као што је национална услуга СОС телефона, с постојећим специјализованим услугама подршке женама кроз изградњу партнерских односа и заједничко деловање.

139. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму све одговарајуће мере за уважавање поверљивости и анонимности свих позивалаца новоуспостављене националне СОС телефонске линије, као и мере за упућивање на специјализоване услуге подршке коју нуде женске НБО.

G. Службе за подршку жртвама сексуалног насиља (члан 25)

140. У Србији не постоје потпуно успостављени кризни центри за жртве силовања или сексуалног насиља. Аутономна покрајина Војводина покушала је да у болнице уведе више специјализованих услуга за жене жртве силовања и сексуалног насиља. Током трајања пројекта „Заустави-заштити-помози“, свих седам округа Војводине нудило је лекарске и форензичке прегледе које су обављали оспособљени здравствени радници у комбинацији са правним и психолошким саветовањем у оквиру специјализованих НБО. Тај број је сада опао на три (Нови Сад, Кикинда и Зрењанин), која и даље раде захваљујући приватним донацијама. Чини се да надлежни органи нису покушали да осигурају одрживост ове услуге кроз обезбеђивање јавних средстава, премда су се правници и други стручњаци сагласили о њеном позитивном утицају.

141. GREVIO је забринут због губитка стручности и пружања услуга жртвама сексуалног насиља и позива на предузимање хитних мера како би пружање специјализованих услуга у случајевима сексуалног насиља било покренуто и у другим деловима земље. Мада се комплет за прикупљање доказа у случају силовања и даље користи у болницама широм Аутономне покрајине Војводине и постоји протокол о поступању са жртвама сексуалног насиља, то може бити тек једна компонента услуга предвиђених чланом 25. Конвенције. Уз то, чини се да се посебне услуге за жртве силовања уопште не пружају ван Војводине и жртве се морају ослонити на неспецијализована лица када приликом узимање форензичких доказа, што се често ради два пута (то раде органи унутрашњих послова и болнице). Изгледа да се за форензичке потврде плаћа накнада, чиме се ионако сложена ситуација усложњава због финансијског оптерећења и представља препреку за приступ жена правди.

142. Довољан број кризних центара са посебним услугама за жртве силовања или сексуалног насиља још је и важнији имајући у виду скорашње податке који показују да је 9% жена у Србији доживело физичко или сексуално насиље од непартнера, док је 17% жена у Србији које су икад биле у вези доживело такво насиље од партнера.³⁶ Када нема психолошког саветовања и подршке у случају трауме или неког другог вида подршке за жртве силовања,

³⁶ „Истраживање о добробити и безбедности жена, истраживање о насиљу над женама у Републици Србији које је спровео ОЕБС, Извештај о резултатима из 2019. године, стр. 22.

оне остају потпуно саме са својим преживљеним искуством. GREVIO подсећа да је то и даље случај код многих жена које су преживеле силовање и сексуално насиље током ратова и које сада живе у Србији. Обавеза коју намеће Истанбулска конвенција подразумева успостављање холистичких услуга за жртве силовања и сексуалног насиља, прошле и садашње, и самим тим нуди јединствену прилику да се ради на елиминацији срамоте која прати искуства сексуалног насиља и да се отпочне процес колективног исцељења и опоравка.

143. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања успоставе кризне центре за жртве силовања и/или сексуалног насиља и обезбеде тактичну реакцију оспособљених и специјализованих лица, у довољном броју, подсећајући да један такав центар треба да постоји на сваких 200.000 становника и да њихов географски распоред треба да омогући да буду подједнако доступни како жртвама у сеоским срединама тако и у градовима.³⁷ Добијање релевантне форензичке документације мора бити бесплатно.

Н. Заштита и подршка за децу сведоке (члан 26)

144. Обавеза утврђена овим чланом подразумева да кад год су деца сведоци насиља у породици, силовања, полног узнемиравања или других видова насиља обухваћених Конвенцијом, услуге које се пружају непосредним жртвама буду осмишљене тако да одговоре на потребе и права деце која су им присуствовала. Премда се то највише односи на случајеве насиља у породици, важно је имати на уму да деца могу бити сведоци и других видова насиља.

145. Истраживање је показало да деца која су сведоци напада једног родитеља на другог често имају емоционалне проблеме, поремећаје когнитивних функција и да прихватају ставове о насиљу на којима треба дугорочно радити.³⁸ Зато је од кључне важности да им се обезбеди приступ психолошком саветовању и терапији чим надлежни органи о томе буду обавештени. У Србији до тога може доћи због пријава које стручњаци упућују социјалним службама или када се жена која је жртва насиља у породици обрати надлежним органима за помоћ. Деца која су сведоци насиља често са својим мајкама бораве у сигурним кућама, где им се ретко пружају посебне услуге саветовања. Међутим, деца могу бити смештена код хранитеља засебно од мајке, где је још мање вероватно да ће имати обезбеђено посебно саветовање због тога што су била сведоци насиља у породици (видети поглавље V, А, Грађанско право, одељак 3, Старатељство и право на посету).

146. GREVIO је забринут да ће планови које су најавили органи власти у Србији о успостављању регионалних центара за смештај деце жртава насиља у породици додатно увећати број деце о којима се брину хранитељи. Премда оснивање таквих центара може да значи да ће деца која су сведоци насиља у породици добити преко потребно саветовање и терапију, морају се појачати напори да деца буду у могућности да остану са ненасилним родитељем – по могућству у безбедности свог дома – и да добију пажњу и подршку која им је потребна. Сходно томе, решења треба усмерити на већу примену хитних мера и мера заштите удаљавања починилаца из породичног дома, а затим и на повећање броја специјализованих прихватилишта/сигурних кућа за жене жртве насиља у породици и њихову децу. Без осигурања безбедности деце и ненасилног родитеља, психосоцијална подршка и саветовање за децу жртве и сведоке насиља у породици остаће неиспуњено обећање. GREVIO са задовољством примећује превентивну природу многих мера наведених у ЗЧНП и указује на њихов потенцијал да заштите децу од опасности у њиховом дому.

147. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде саветовање и подршку за децу сведоке насиља у породици, укључујући и посттрауматски стресни поремећај, а да истовремено осигурају њихову безбедност у условима који им омогућавају да остану с ненасилним родитељем, по могућству у свом дому.

И. Пријаве стручњака (члан 28)

³⁷ Експланаторни извештај уз Конвенцију, став 142.

³⁸ „Проблеми до којих долази када су деца сведоци насиља у породици, Џефри Л. Еделсон, VAW Net, може се наћи на линку http://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_Witness.pdf.

148. Законски прописи Републике Србије предвиђају широк спектар обавеза пријављивања за стручњаке који током рада могу доћи у додир са жртвама насиља у породици. Закон о спречавању насиља у породици предвиђа да свако лице и орган власти морају да пријаве полицији и јавном тужилаштву свако сазнање о насиљу у породици или опасности од њега (члан 13. ставови 1. и 2). У Закону је утврђена обавеза центара за социјални рад да препознају жртве насиља у породици међу својим корисницима (члан 13. став 3). Додатне обавезе пријављивања постоје за стручњаке у области здравства и образовања.

149. Чини се да су пријаве стручњака у области образовања у Србији много ређе, док се ниво провера које спроводе стручњаци у области социјалне заштите, како би препознали жртве насиља у породици међу својим корисницима, значајно разликује. Изгледа да простора за унапређење има у обе области, а посебно у образовном сектору, где постоји могућност да се рано идентификују девојчице којима прети опасност од раног и принудног брака или оне које су изложене другим видовима насиља (као сведоци или жртве).

150. Број пријава неких релевантних стручњака се евидентира. Примера ради, чини се да лекари прилично често пријављују случајеве насиља у породици или друге видове насиља над женама и да се од те дужности уздржавају у врло малом броју случајева.³⁹ За неке жене, посебно Ромкиње, обавеза пријављивања представља препреку да потраже медицинску помоћ, будући да се плаше обавезног пријављивања и покретања кривичног поступка против њихове воље. Тиме се поставља питање самосталности жртава. Поверљивост је основни елемент односа између лекара и пацијента и здравствени радници обично морају да поштују поверљивост пацијената. То почива на тези да страх од откривања стања трећем лицу не би требало да спречава појединце да потраже медицинску помоћ. Поверљив однос је предуслов да се пацијентима постави тачна дијагноза и пружи најбоља могућа здравствена нега. То је још важније за жртве насиља у породици, жртве силовања, сексуалног насиља или других видова насиља обухваћених Конвенцијом.

151. Због тога је обавеза из члана 28. Истанбулске конвенције пажљиво формулисана како би се здравственим радницима омогућило да у случајевима када имају оправдане разлоге да верују да је почињено озбиљно дело насиља и да се могу очекивати нова озбиљна дела насиља, своју сумњу пријаве надлежним органима без ризика од казни за кршење професионалне дужности поштовања поверљивости. У Експланаторном извештају изричито се наводи да ова одредба не предвиђа обавезу тих стручњака да изврше пријаву.⁴⁰

152. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да дужност здравствених радника да пријави насиље буде ублажена тиме што ће се жртви дати комплетне и осетљиве информације да би јој се омогућило да на основу њих сама донесе одлуку и да задржи самосталност, а да се истовремено гарантује и безбедност за све, посебно малолетна лица. У ту сврху, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да преиспитају постојеће обавезе пријављивања како би интегрисали родни приступ заснован на поштовању самосталности и самоопредељења жена, а да истовремено делују у мултисекторском окружењу, укључујући и државне органе и специјализоване услуге за подршку женама које пружају НВО.

³⁹ Према органима власти у Србији, током 2017. године лекари су пријавили укупно 2.047 случајева полицији, тужилаштву и центрима за социјални рад у поређењу са 96 случајева где су изразили сумњу на насиље, али су се из непознатих разлога уздржали од пријављивања.

⁴⁰ Експланаторни извештај уз Конвенцију, став 147.

V. Материјално право

153. Поглавље V Истанбулске конвенције обухвата низ одредаба у вези са материјалним правом, како у области грађанског тако и кривичног права. Оне имају за циљ да помогну да се код свих страна Конвенције створи потребан законодавни оквир ради спречавања насиља над женама, њихове заштите од даље виктимизације и снажне интервенције и гоњења од стране органа закона. У интересу постављања приоритета, овај одељак извештаја третира неке али не све одредбе поглавља V Конвенције.

A. Грађанско право

1. Грађанскоправна средства против државе – осигурање потпуне посвећености (члан 29)

154. Основни циљ Конвенције јесте да се заустави некажњавање дела насиља над женама. То не само да значи да се појединачни починиоци морају позвати на одговорност применом кривичног права и других мера, већ и да морају постојати правни начини да се доведе у питање и одговори на противправно деловање државних органа. Ако неко државно тело, институција или службеник нису успели да уз потпуну посвећеност спрече, истраже и казне починиоце насиља (члан 5. Конвенције), мора се омогућити да их жртве и/или њихови рођаци позову на одговорност.

155. Грађани Србије имају више правних средстава на располагању у овом погледу. У њих спадају притужбе на судске поступке, захтеви за изузеће судија, обраћање Заштитнику грађана (у случајевима повреде дужности органа власти), обраћање Поверенику за заштиту равноправности (у случајевима нечињења у вези са дискриминацијом), обраћање Сектору интерне контроле Министарства унутрашњих послова (у случајевима где се неправилности односе на рад полиције), као и покретање дисциплинских поступака против тужиоца или судије ако се наводи односе на пропуст у поступању ових органа.

156. У Закону о полицији прописано је да полицијски службеници и остали запослени у Министарству унутрашњих послова одговарају за повреду службене дужности, као и повреде изван службе којима могу нарушити интересе и оштетити углед Министарства. Истраге спроведи Сектор унутрашње контроле - по сопственој иницијативи или на захтев полицијског службеника или другог физичког или правног лица. Поред тога, чланом 6. ЗСНП изричито је прописано да свако непоступање судија, јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца представља дисциплински прекршај који се санкционише. GREVIO поздравља ове мере, али напомиње да је у недостатку података о њиховој примени и исходима у вези са непоступањем у случајевима насиља у породици, силовања или случајевима било ког другог вида насиља, а нарочито у вези са непрецизном проценом ризика у случајевима када су жене касније биле убијене од својих насилника, тешко проценити делотворност ових процедура у преиспитивању и решавању пропуста државних актера.

157. Одговорност за контролу законитости и правилности рада управних органа и јавних институција којима је држава Србија поверила јавна овлашћења има институција Заштитника грађана Републике Србије, независно и самостално тело, које је у правни поредак Републике Србије уведено Законом о Заштитнику грађана а дефинисано је и Уставом. У складу са својом улогом, Заштитник грађана сачинио је више посебних извештаја о примени правних прописа и политика у односу на насиље у породици и одговорио на појединачне притужбе грађана у вези са пропустима управних органа, издајући две збирне системске препоруке.⁴¹ Међутим, нисмо добили информације о мерама које су због тога предузете и о овлашћењима

⁴¹ Збирна системска препорука за Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља и Покрајински секретаријат за социјалну политику, демографију и равноправност полова због пропуста у раду надлежних органа у систему заштите жена од насиља у породици и у партнерским односима и злоупотребе и занемаривања деце од 25. августа 2016. и 27. јула 2016. године.

Заштитника грађана у погледу њихове примене.

158. Информације које је GREVIO добио указују, уопштено говорећи, да је систем заштите од незаконитих поступака државних органа сложен, неефикасан и неделотворан, а неки докази говоре у прилог томе да постоји негативан став према препорукама.⁴²

159. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде коришћење свих постојећих правних средстава у пуној мери када су у питању случајеви повреде дужности или пропусти државних службеника да предузму одговарајуће мере у вези са случајевима насиља у породици, нарочито у случајевима када су жртве касније убијене од стране својих насилника, и свих осталих видова насиља у породици обухваћених Истанбулском конвенцијом. Осим тога, GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде да се одговарајући подаци о коришћењу доступних правних средстава прикупљају и редовно ажурирају. На крају, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде пре свега примену и редовно праћење препорука Заштитника грађана.

2. Накнада (члан 30)

160. У Србији, жртве насилничког понашања могу да од починиоца затраже накнаду трошкова лечења и других трошкова с тим у вези и зараде изгубљене због неспособности за рад за време лечења (члан 195. Закона о облигационим односима). Ако је кривично дело довело до смрти лица, његови/њени наследници такође имају право да добију накнаду за претрпљену материјалну и нематеријалну штету. Уз то, право на правичну новчану накнаду због претрпљених душевних болова има лице које је преваром, принудом или злоупотребом неког односа подређености или зависности наведено на кажњиву обљубу или кажњиву блудну радњу, као и лице према коме је извршено неко друго кривично дело против достојанства личности и морала (члан 202. Закона о облигационим односима).

161. Жртве и индиректне жртве кривичних дела могу да затраже накнаду за лично или имовинско право које је починилац⁴³ повредио и то тако што ће поднети имовинско-правни захтев против починиоца током кривичног поступка или у засебном поступку.⁴⁴ Жртва не плаћа трошкове поступка. Међутим, ако подаци из кривичног поступка не пружају поуздан основ за пресуду о имовинско-правном захтеву, суд ће упутити жртву да покрене парнични поступак за накнаду.⁴⁵

162. Не постоје подаци о броју кривичних поступака у којима су жртве насиља добиле накнаду штете. Штавише, органи власти у Србији потврдили су да у пракси судови обично упућују жртве да покрену парнични поступак за накнаду, што додатно компликује положај жртава, будући да су ти поступци скупи и могу да трају неко време.⁴⁶ То је поновљено у информацији коју је GREVIO добио, где су наглашени дуго трајање таквих поступака, њихова неизвесност и чињеница да они обично за собом повлаче додатно сведочење и нова суочавања жртава и починилаца, што може бити трауматично.⁴⁷

163. Поред тога, жртва мора да покрије трошкове таквих поступака унапред, премда суд може да одобри изузеће од тога у зависности од њеног имовинског статуса, а ако се изузеће одобри, она има право да затражи бесплатну правну помоћ ако је то нужно ради заштите њених права (чланови 168. и 170. Закона о парничном поступку). Не постоје, међутим, подаци о броју парничних поступака покренутих ради накнаде, будући да судови не воде евиденцију о тим подацима.

⁴² „Заштитник грађана – препоруке у пракси“, 2013. Може се наћи на српском језику на линку: <http://ombudsman.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2013/02/Za%C5%A1titnik-gra%C4%91ana-preporuke-u-praksi.pdf>.

⁴³ Члан 2. став 1. тачка 11, Закона о кривичном поступку.

⁴⁴ Члан 252. Закона о кривичном поступку.

⁴⁵ Члан 258. став 4. Закона о кривичном поступку.

⁴⁶ Ако поступак предуго траје, жртва може да посегне за правним средствима предвиђеним Законом о заштити права на суђење у разумном року из 2015. године. Видети „Службени гласник РС“ бр. 40/2015

⁴⁷ Информације добијене од НВО током евалуационе посете.

164. Када је у питању накнада коју исплаћује држава, GREVIO напомиње да је Србија изнела резерву у односу на члан 30. став 2. Због тога жртве насилних злочина, укључујући и жртве насиља над женама и насиља у породици, не могу да траже накнаду од државе. Осим тога, Србија није ратификовала Европску конвенцију о накнади за жртве насилничког понашања, коју је потписала октобра 2010. године.

165. GREVIO напомиње да ће на основу члана 79. став 3. Истанбулске конвенције, органи власти у Србији бити у обавези да поднесу објашњење GREVIO о разлозима за ову резерву стављену у вези са накнадом (члан 30. став 2) по истеку њеног важења и пре њеног продужетка.

3. Старатељство и право на посету (члан 31)

166. Одлуке о старатељству и посетама у погледу породица са историјатом насиља захтевају пажљиво уравнотежавање различитих интереса. Члан 31. Конвенције настоји да осигура да се случајеви насиља обухваћени Конвенцијом, а нарочито насиља у породици, узимају у обзир приликом доношења одлука о старатељству и правима на посету како би се осигурало да остваривање ових права не нарушава права и безбедност жртве или деце.

167. Према Породичном закону Србије, дете има право да живи с родитељима и да се родитељи старају о њему. Међутим, суд може донети одлуку да дете одвоји од родитеља у случајевима у којима постоје разлози за то и у случајевима насиља у породици (члан 60). Суд може ограничити право детета на одржавање личних односа са родитељем с којим дете не живи ако је то у најбољем интересу детета, ако постоје разлози да се тај родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права, или у случају насиља у породици (члан 61). Према члану 273. став 3. Породичног закона, суд може изрећи једну или више мера заштите од насиља у породици и изрекне нове мере, уколико су оне потребне да би се осигурала безбедност жртве и њене деце. Ово може укључивати наредбу да се контакт обавља у центру за социјални рад, под надзором стручњака, где безбедност жртве захтева да не буде никаквог контакта између ње и починиоца. GREVIO поздравља различите, законски утемељене могућности ограничавања контакта и права насилника на посету како би се осигурала безбедност детета. Међутим, Породични закон не прецизира да ли насиље у овом контексту укључује насиље према детету, или је ограничено на насиље према одраслој особи. Према властима, сви релевантни прописи и протоколи децу сведоке насиља у породици третирају као жртве психичког насиља, а у изради је нацрт посебне стратегије и акционог плана за децу жртве насиља.

168. У пракси, судови се доста ослањају на процене које даје центар за социјални рад како би доносили одлуке и ретко теже томе да сами истраже насиље. Центрима за социјални рад даје се рок од стране породичних судова у којем морају да доставе извештај. Уколико се поменути рок прекорачи, центри за социјални рад бивају кажњени. Информације достављене GREVIO указују на то да центри за социјални рад нису у стању да се на одговарајући начин носе са захтевима који им се постављају.⁴⁸ Забрињавајући ниво недостатка кадрова и средстава (видети поглавље IV, члан 20) значи да се процене морају урадити брзо. То доводи до давања приоритета предметима који се односе на екстремно насиље и/или опасност по живот. Поред тога, недостатак специјализације социјалних радника у области сузбијања насиља у породици (видети поглавље IV, члан 20) указује на то да појединачним предметима нису посвећени време и пажња потребни за потпуно обављање процене ризика, као и на то да је ова област њиховог рада недовољно дефинисана у прописима и неадекватно подржана у смислу средстава стручности и обуке.

169. Тамо где центри за социјални рад саветују да не долази до контакта, суд и даље може наредити контакт упркос препорукама. Истраживања су показала да су и контакт под надзором и контакт без надзора чест исход у случајевима који укључују насиље, јер облици насиља, као што су присилна контрола и њено продужавање кроз прописе о контакту с дететом прођу неопажено од стране социјалних радника и/или судија.⁴⁹ Иако посета под надзором постоји

⁴⁸ Информације добијене од НВО током евалуационе посете.

⁴⁹ Тања Игњатовић (2015), „Процена и одлучивање о родитељском старању у контексту партнерског насиља: родна

као привремена мера и користи се у случајевима који укључују насиље, она се у великом броју случајева, према информацијама достављеним GREVIO, одређује као коначна мера. За разлику од тога, изгледа да се могућност ускраћивања родитељских права у оваквим случајевима ретко користи, ако се уопште и користи.

170. Ово указује на то да међу кључним стручњацима постоји забрињавајући недостатак разумевања динамике насиља у породици и његовог утицаја на децу.⁵⁰ Ово, такође, показује да судови праве разлику између деце која су сведоци насиља и оне деце која доживљавају насиље (у смислу одлука о томе да ли би до контакта требало да дође), а да се жеље и осећања детета не узимају у обзир. GREVIO подсећа да случајеви насиља од стране једног родитеља према другом имају озбиљне последице на децу. Излагање таквом насиљу рађа страх, изазива трауме, негативно утиче на развој деце⁵¹ и признато је као облик психичког насиља.⁵²

171. Једнако алармантна јесте и пракса одузимања деце од мајки у случајевима насиља у породици. Према властима, ово се спроводило само у изузетним случајевима када се сматрало да мајкама недостају родитељске способности, или када је безбедан смештај био доступан само за мајке, а деца су, стога, била привремено смештана у хранитељске породице. Међутим, изгледа да се тумачење недостатка родитељских способности у овим случајевима заснива на немогућности да се деца заштите од насилног родитеља. Изгледа да није било разматрања да то може бити повезано са недостатком доступности прихватилишта које може примити и њу и децу или недостатком заштитних мера предузетих од стране власти. GREVIO је веома забринут због очигледне дискриминације над женама жртвама из мањинских заједница у смислу процене њихове способности у овом погледу.⁵³ Ромска деца су високо заступљена међу децом на старатељству у Србији, што указује на забрињавајућу праксу да се Ромкињама, уместо да добију подршку у грађењу живота без насиља, деца одузимају због недостатка родитељских способности или недостатка прихода.⁵⁴

172. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму потребне мере, укључујући и измене законодавства, како би се обезбедило да судови буду обавезни да:

- a. **приликом одређивања старатељства и права на посету размотре сва питања која се односе на насиље над женама;**
- b. **обезбеде признавање да је најбољи интерес детета угрожен уколико је сведок насиља над блиским лицем;**
- c. **ограниче старатељство и право на посету кад је то оправдано како би се гарантовали безбедност и најбољи интерес детета;**
- d. **окончају праксу одузимања деце ненасилним родитељима и слања деце у хранитељске породице.**

4. Грађанске последице принудних бракова (члан 32)

173. Члан 32 Истанбулске конвенције захтева да стране предузму неопходне законодавне или друге мере како би се обезбедило да се бракови склопљени под принудом могу сматрати ништавним, или предметом поништења, односно развода без непотребног финансијског или административног оптерећења жртве. Члан 216. Породичног закона Републике Србије предвиђа подношење захтева за поништење брака закљученог под принудом у року од годину

перспектива“ , стр.148, доступно на:

<http://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/902/Doktorat.pdf?sequence=1>. Од 62 анализирана судска предмета, „слободан“, контакт одређен је у 32% случајева, а „стандардни договори за посете“ одређени су у додатних 31% случајева у којима су очеви били насилни.

⁵⁰ *Ibid*, видети резиме на енглеском стр.8-10.

⁵¹ Експланаторни извештај Истанбулске конвенције, став 143.

⁵² Комитет УН за права детета, Општи коментар бр.13, усвојен 18. априла 2011. године, став 21е CRC/C/GC/13, у којем се наводи изложеност насиљу у породици као облик психичког насиља, што је забрањено чланом 19. става 1. Конвенције Уједињених нација о правима детета.

⁵³ Информације које су обезбедиле НВО током евалуационе посете.

⁵⁴ Family Life Denied: Overrepresentation of Romani Children in State Care in Serbia, European Roma Rights Centre, (2017) стр.5, доступно на: www.errc.org/uploads/upload_en/file/overrepresentation-of-romani-children-in-state-care-in-serbia.pdf.

дана од дана када је принуда престала. Према органима власти, члановима од 168. до 173. Закона о парничном поступку Републике Србије дозвољава се изузеће које се односи на трошкове поступка и трошкове заступања у вези са захтевима за поништење брака. Иако је GREVIO свестан да је принудни брак ретка појава у Србији, он подсећа да је у таквим ситуацијама важно омогућити женама да се ослободе таквих бракова, укључујући и обезбеђивањем једноставног приступа бесплатним правним поступцима.

174. GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде да постојећи критеријуми за изузеће од плаћања судске таксе за поништење брака закљученог под принудом не представљају непотребно оптерећење.

В. Кривично право

175. У Србији је постигнут велики напредак у инкриминисању различитих облика насиља над женама, обухваћених члановима 33-40. Истанбулске конвенције. Од 2016. године, Кривични законик садржи, између осталог, кривично дело прогањања, принудног брака, сакаћења женског полног органа и полно узнемиравање. Насиље у породици инкриминисано је и Кривичним закоником и Законом о јавном реду и миру, а Закон о спречавању насиља у породици (ЗСНП) из 2017. уводи бројне одредбе за превенцију и заштиту од насиља у породици у свим његовим облицима.

1. Насиље у породици, укључујући психичко насиље

176. Члан 194(1) Кривичног законика наводи посебно кривично дело насиља у породици, дефинисано као: „употреба насиља, претња нападом на живот или тело, дрско или безобзирно понашање које угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање неког члана породице“. GREVIO поздравља ову одредбу која је постојала много пре ступања на снагу Истанбулске конвенције, али напомиње да обим њене примене није довољно широк да обухвати насиље у вези, нити насиље почињено након што се веза заврши. То је зато што дефиниција „породице“ понуђена чланом 122. (28) Кривичног законика обухвата ванбрачне партнере, као и бивше супружнике, али не укључује бивше ванбрачне партнере, осим ако имају децу, нити укључује врсте веза, као што је, на пример, веза међу адолесцентима који обично не деле пребивалиште. Остале одредбе кривичног закона могу се применити у овом контексту, као што је кривично дело лаке телесне повреде (члан 122. Кривичног законика), или кривична дела у односу на неовлашћено фотографисање (члан 144. и 145. Кривичног законика), али она не подлежу гоњењу по службеној дужности.

177. Информације које је GREVIO добио показују да упркос уложеним напорима у усаглашавање тумачења кривичног дела насиља у породици које је дато у члану 194. (1), разлике су и даље присутне. Ово кривично дело обухвата начин понашања који је типичан за случајеве насиља у породици, дозвољавајући тужиоцима да учине починиоца кривично одговорним за континуирано насиље у породици, уместо за изоловане случајеве. Док је за неке судије, изгледа, потребно да буде извршено више од једног дела, друге сматрају да је један случај довољан уколико је довољно озбиљан.⁵⁵ Пресуда Врховног касационог суда из 2010. године настојала је да разјасни ово питање наводећи да појединачни чин злостављања може бити довољан да се тај чин квалификује као насиље у породици из члана 194. ако има карактер насиља у породици.⁵⁶ Континуирано злостављање или његово понављање није нужно неопходно. Правници су указали, међутим, на то да су и даље присутне различите праксе.

178. Психичко насиље такође може бити процесуирано као кривично дело насиља у породици из Кривичног законика, што GREVIO поздравља. Међутим, информације достављене GREVIO указују на то да се у пракси душевна повреда ретко гони у кривичном поступку и да већина случајева укључује телесне повреде. Наведено је да је то због слабог разумевања појма нарушавање душевног здравља и тога како да се докаже да је до тога дошло. Према

⁵⁵ Адвокати за људска права и Аутономни женски центар, Примена закона о насиљу у породици у Србији (2017), стр. 47.

⁵⁶ Врховни касациони суд, рев. 2844/10, 26. мај 2010.

органима власти, у последњих неколико година уложени су напори у погледу обучавања како би се осигурало да тужиоци, судије и судски вештачи буду потпуно оспособљени за истраживање и кривично гоњење психичког насиља. Премда GREVIO верује да ће се ово одразити на више нивое кривичног гоњења у блиској будућности, напомиње да је изражена забринутост да жртве могу бити невољне да туже за нарушавање душевног здравља из страха да би се то могло искористи против њих у поступцима на породичном суду, а који се тичу старатељства и контакта.

179. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прошире обим примене кривичног дела насиља у породици на све врсте односа, укључујући све бивше партнере, били они у браку или не, и без обзира на то да ли починилац дели пребивалиште са жртвом или не, или да ли имају заједничко дете или не.

180. Осим тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да надлежне институције и њихови стручњаци, нарочито тужиоци, судије, здравствени радници и други стручњаци препознају да је нарушавање душевног здравља почињено у контексту насиља у породици једнако нарушавању физичког здравља и да повећају обуку о томе како се оно може доказати и процесуирати.

2. Прогањање (члан 34)

181. Члан 138а. Кривичног законика Србије забрањује неовлашћено праћење или физичко приближавање лицу противно његовој вољи; настојање да са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица, или путем других средстава комуникације; злоупотребу података о личности другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе и услуга; претње нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица; предузимање других сличних радњи на начин који може осетно угрозити живот лица према коме се радње предузимају. Међутим, израз „осетно“ није дефинисан и стога оставља простор за различита тумачења у судској пракси и недовољно разликује кривично дело од дела „угрожавања сигурности“, дефинисано чланом 138. Кривичног законика који предвиђа много нижу казну – новчану казну или казну затвора у трајању до једне године.

182. Осим тога, информације достављене GREVIO указују на то да је усвајање новог кривичног дела спречено бурном реакцијом у медијима, тривијализацијом прогањања у јавном дискурсу, свођењем на инкриминисање флертовања и општим недостатком разумевања суштине прогањања, помањкањем свести о његовој неприхватљивости и чињеници да може довести до озбиљнијих последица. GREVIO је такође упознат са великим бројем случајева прогањања на високом нивоу које је укључивало припаднике локалне самоуправе, а који нису решени у складу са законом. Ово је додатно утицало на поверење јавности у нови закон, што се, чини се, огледа у подацима о прогањању у систему кривичног правосуђа. Према властима, од јуна 2017. до јануара 2019, 970 особа пријављено је због прогањања. Доказни поступци спроведени су у 38 случајева, док су 152 случаја одбачена. Оптужнице су подигнуте у 110 случајева, што је довело до 48 осуђујућих и ниједне ослобађајуће пресуде.

183. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да раде на бољем разумевању концепта и опасности прогањања међу стручњацима у систему кривичног правосуђа како би се успоставила боља пракса у спровођењу члана 138а. Кривичног законика.

3. Сексуално насиље и силовање (члан 36)

184. Кривични законик садржи неколико кривичних дела сексуалне природе (чланови 178-185а). Кривично дело силовања дефинише се као принуда другог на обљубу или са њом изједначен чин употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица (члан 178). Као резултат тога, силовање није дефинисано као чин обљубе на коју жртва није дала свој пристанак, као што је предвиђено Истанбулском конвенцијом, већ као дело почињено уз употребу принуде, силе или претње. Заиста, ниједно од кривичних дела у вези са сексуалним насиљем не укључује овај елемент пристанка. GREVIO подсећа да се одредбе о силовању и сексуалном насиљу морају заснивати на идеји да пристанак треба да буде дат добровољно као резултат слободне воље жене и да треба да

буде процењена у контексту датих околности. Иако се чини да постоје планови да се изврше измене и допуне Кривичног законика како би се ускладио с Конвенцијом, GREVIO констатује да је претходни покушај напуштен након веома негативне реакције јавности.

185. GREVIO са забринутошћу констатује да се не санкционишу сви случајеви силовања на исти начин. На пример, обљуба уз употребу силе и/или претње (члан 178. под називом „Силовање“) доноси затворску казну од пет до 12 година, док обљуба као последица злоупотребе моћи, овлашћења или зависног положаја доводи до много мање казне од три месеца до три године затвора (члан 181. под насловом „Обљуба злоупотребом положаја“). У случајевима где су силоване жене са инвалидитетом, дело које првенствено користе тужиоци и полиција јесте дело обљубе над немоћним лицем (члан 179), уместо силовања. Иако оба дела имају исти распон казни, пракса кривичног гоњења силовања жена са инвалидитетом као обљубе немоћног лица шаље поруку да кршење њиховог сексуалног одлучивања и аутономије не представља силовање.

186. GREVIO подсећа да према члану 36. Истанбулске конвенције сексуалне радње без пристанка жртве представљају силовање и треба да доведу до одвраћајућих казни. Чињеница да се чин обавља без пристанка жртве је та која треба да утврди казну, било да је то учињено од стране некога ко користи насиље или злоупотребљава свој положај моћи над жртвом. GREVIO упозорава против стварања хијерархије жртава на основу њихових карактеристика као што су старост, беспомоћност, зависност, инвалидитет или друго и захтева одговарајуће законске мере како би се послала порука да је силовање - силовање. Тамо где су околности посебно насилне, злостављачке и трауматичне, треба применити отежавајуће околности како би се обезбедило да казна буде сразмерна тежини дела.

187. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања и хитно реформишу одредбе Кривичног законика које обухватају сексуално насиље тако да се заснивају на идеји слободно датог пристанка у складу са чланом 36. Истанбулске конвенције и да обезбеде одговарајуће казне за све сексуалне радње без пристанка жртве, без обзира на личне карактеристике.

4. Принудни брак (члан 37)

188. Принудни брак је инкриминисан у члану 187а. Кривичног законика и обухвата, у ставу 2. намамљивање одраслог лица на територију неког лица, или државе која није Србија, ради принуђивања тог одраслог лица да закључи брак. Ово кривично дело може се учинити само према одраслој особи, или – сагласно органима власти – детету старијем од 16 година које је принуђено да склопи брак за који је добијен пристанак суда. Обичајни дечји бракови инкриминисани су у члану 190. (ванбрачна заједница са малолетником), који предвиђа кривичну одговорност, како за одраслу особу која живи са дететом, тако и за родитеље или старатеље који су уговорили ванбрачну заједницу (на пример, обичајни дечји брак). Премда GREVIO поздравља чињеницу да се ова одредба активно примењује и да је, примера ради, 60 лица оптужено за ово кривично дело 2017. године и 53 лица осуђено, GREVIO изражава забринутост због могућности одустајања од гоњења у случајевима када дечји брак из обичајног прерасте у законит брак. Ово је забрињавајуће, с обзиром на то да је GREVIO добио доказе од српских органа власти да је рани брак, укључујући и обичајни брак, посебан проблем који захвата малолетна лица из ромске заједнице. Иако је тешко утврдити распрострањеност принудног брака у Србији, чини се да је пракса уговарања раних бракова који се граниче са принудним закључењем брака, укључујући рани и принудни обичајни брак, честа појава међу ромским и другим заједницама. Девојчице се у овим заједницама одгајају са свешћу да ће се удати или ступити у заједницу са мушкарцем у раном узрасту, са њиховом сагласношћу или без ње, као резултат уобичајене праксе која се преноси с генерације на генерацију. У многим случајевима тешко је утврдити стварну примену силе или претње, али млад узраст већине ових невеста указао би на вероватан недостатак пристанка на брачну заједницу.⁵⁷ Ипак,

⁵⁷ „Рани бракови ромских девојчица: улазница за сексуално насиље. Удружење Рома Нови Бечеј и Ромски женски центар. Доступно на српском на:

https://udruzenjeromanb.org.rs/images/publikacije/Rani_brakovi_romskih_devojicica.pdf. Према овом извештају, 54% Рома у Србији старости од 20 до 49 година ступило је у брак или неку врсту брачне заједнице пре навршене 18. године, а око 17% пре 15. године.

GREVIO жели да разлику између уговорених и принудних бракова учини јасном. Док прва категорија није обухваћена чланом 37. Истанбулске конвенције због постојања „имплицитног“ прихватања, друга јесте. Осим тога, GREVIO подсећа на глобалне стандарде у области људских права изложене у Конвенцији Уједињених нација о правима детета и пратећим Општим препорукама које забрањују веридбу и ступање детета у брак, гарантују право да се слободно бира супружник и да се у брак ступа уз слободан и потпун пристанак и сматра рани и принудни брак штетном праксом која се мора зауставити.⁵⁸ Иако трансформисање обичајног брака у законски признат грађански брак може бити користан за младе супруге због алиментације и других права када дође до поступка развода брака, он не може да замени сагласност на претходни обичајни брак, склопљен без изричите сагласности.

189. GREVIO са забринутошћу констатује узнемирујућу тенденцију органа власти у Србији да споје питања обичајног и принудног брака у оквиру ромске заједнице и да сматрају обе врсте брака неминовном последицом културне разлике и да је стога примена кривичног закона у таквим стварима непотребна. То може, великим делом, објаснити зашто није било пресуда за принудни брак од дефинисања овог кривичног дела 2016. године, као и то да се тренутно никакви подаци не прикупљају у вези са његовом распрострањеношћу.

190. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да укину ослобађање од кривичног гоњења из члана 190. став 4. Кривичног законика Србије и да обезбеде делотворно кривично гоњење у свим случајевима раног обичајног брака, односно ванбрачне заједнице са малолетником.

5. Сакаћење женског полног органа (члан 38)

191. GREVIO поздравља увођење кривичног дела сакаћења женског полног органа у Кривични законик Србије 2016. године (члан 121а. Кривичног законика), који забрањује сакаћење на спољним деловима женског полног органа, као и навођење или помагање женама да се тој радњи подвргне. Међутим, кривично дело какво је тренутно у нацрту није у складу са чланом 38. Истанбулске конвенције, јер је ограничено само на спољне делове женског полног органа уместо било којих и свих делова женског полног органа. Даље, кривично дело не садржи такве радње у вези са малолетним девојкама и ограничава их на одрасле жене. На крају, дела навођења и помагања жени да се подвргне сакаћењу женског полог органа не могу се сматрати у складу са чланом 38ц. GREVIO напомиње да члан 38ц. захтева инкриминисање понашања која укључује намерно вршење утицаја на девојку која сама нема намеру да се подвргне сакаћењу женског полног органа. Захтев да се инкриминише навођење или помагање за подвргавање сакаћењу женског полог органа проистиче из члана 41. Истанбулске конвенције и разликује се од члана 38ц, како у погледу конститутивних елемената злочина (*actus reus*) и обима умишљаја (*mens rea*). Циљ члана 38ц је да се обезбеди сношење кривичне одговорности, на пример, када рођаци или чланови заједнице подстичу, присиљавају или наводе девојку да се подвргне сакаћењу женског полног органа, али не учествују активно у обезбеђивању тога да се поступак обави.

192. Осим тога, GREVIO са забринутошћу констатује да члан 121а. Кривичног законика предвиђа смањење минималне казне тамо где је кривично дело почињено у посебно олакшавајућим околностима. Нису на располагању подаци у вези са бројем таквих кривичних дела о којима је извршена истрага или подигнута оптужница од стране полиције или тужилаца, међутим, GREVIO је обавештен да до данас није дошло до кривичних осуда.

193. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да измене Кривични законик како би се осигурало да је кривично дело сакаћења женског полног органа потпуно у складу са чланом 38. Истанбулске конвенције и како би се уклонила доступност ублажавања и нижих казни.

6. Принудни абортус и принудна стерилизација (члан 39)

⁵⁸ Члан 16. став 1а и став 2. Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW). Погледати такође CEDAW Општу препоруку бр. 21: Једнакост у браку и породичним односима и Заједничку општу препоруку/општи коментар бр. 31 Комитета за елиминацију дискриминације жена и бр. 18 Комитета о правима детета, о штетним праксама.

194. Принудни абортус у Србији инкриминисан је као тежи облик кривичног дела недозвољеног прекида трудноће (члан 120). Присилна стерилизација је изричито забрањена Законом о правима особа са менталним сметњама⁵⁹ као тежи облик кривичног дела тешке телесне повреде (члан 121. став 1. Кривичног законика). GREVIO поздравља чињеницу да је закон компатибилан са Конвенцијом у погледу ова два питања. Међутим, GREVIO са забринутошћу напомиње информацију коју је добио о стању жена са инвалидитетом у стационарним установама у којима су изложене родно специфичним облицима насиља - принудној контрацепцији, присилној стерилизацији и присилном абортусу, те да се таква пракса сматра саставним делом институционализације и/или лечења који штите корисника и да је она у њиховом најбољем интересу.

195. GREVIO је такође добио информације у вези с ниским нивоом кажњавања примењеним у веома малом броју предмета сврстаних под ова кривична дела. Током 2016. године, само седам особа пријављено је за дело недозвољеног прекида трудноће, подигнуте су четири оптужнице, само једна особа је осуђена, а три су проглашене невиним због недостатка доказа. Нејасно је у којој мери је систем кривичног правосуђа применио тумачење „пристанка“ у смислу „информисаног пристанка“, као што се захтева у Истанбулској конвенцији. У случајевима у којима је изречена казна, сви су добили лакше казне, у распону од шест до дванаест месеци затвора.⁶⁰

196. GREVIO напомиње да Закон о правима пацијената предвиђа да је право сваког пацијента да слободно одлучује о свим медицинским интервенцијама, укључујући стерилизацију и абортус, и да све медицинске процедуре захтевају пристанак пацијента. Према органима власти, писани пристанак жене потребан је како би се извршио абортус или стерилизација. За жене са инвалидитетом које су под старатељством, сагласност може да обезбеди старатељ, и чини се да се ова пракса често спроводи под претпоставком да је то у најбољем интересу жене о којој је реч. Имајући у виду бројне импликације абортуса или стерилизације, GREVIO сматра да је неопходно уложити више напора како би се обезбедило да медицинска интервенција, на коју је старатељ законски пристао, буде у складу са стварном вољом жене о којој је реч. Информације које је GREVIO добио указују на то да су жене са инвалидитетом које живе у стационарним установама посебно осетљиве на праксу током које се радије одабере абортус када дође до трудноће, него да се истражују могућности за омогућавање женама са инвалидитетом да трудноћу изнесу до краја.

197. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде да законски старатељи и здравствени радници, у свим околностима, поштују потребу да се обезбеди поштовање информисаног и слободног пристанка жена за обављање медицинских процедура као што су абортус и стерилизација, и поступи у складу са тим, посебно када су у питању жене са инвалидитетом у стационарним установама.

7. Полно узнемиравање (члан 40)

198. Од 2016. године члан 182а. Кривичног законика Србије предвиђа кривично дело полног узнемиравања, укључујући и свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица у сфери полног живота, а нарочито када изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење. Тежи облик кривичног дела постоји уколико се врши над малолетним лицем. Међутим, GREVIO напомиње да ова дефиниција полног узнемиравања није у потпуности у складу са чланом 40. Истанбулске конвенције. Прво, Истанбулска конвенција се односи на понашање сексуалне природе у сврху или уз исход повреде достојанства лица; међутим члан 182а. Кривичног законика Републике Србије ограничава кршење на достојанство особе „у сфери полног живота“. Друго, употреба термина „полно узнемиравање“ у дефиницији, која недостаје у члану 40. може оставити отворену могућност ограниченог тумачења таквог понашања.

199. GREVIO је такође забринут због изразито бурне реакције у медијима против увођења

⁵⁹ Члан 56. Закона о правима особа са менталним инвалидитетом, Службени гласник Републике Србије, бр. 45/2013.

⁶⁰ „Пунолетни починиоци кривичних дела у Србији“, 2016. Завод за статистику. Доступно на српском на: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2017/Pdf/G20175629.pdf>.

овог дела и дела прогањања, као што је претходно описано. Ово може објаснити зашто је од 2017. до фебруара 2018. године било свега 38 пријављених случајева полног узнемиравања. Овом проблему се мора приступити одговорно приликом информисања јавности о полном узнемиравању и осигурати да се Кривични законик једнако примењује на читаву јавност, укључујући и лица на јавним функцијама.

200. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да измене дефиницију полног узнемиравања како би она била у потпуности у складу са чланом 40. Истанбулске конвенције и како би се обезбедила њена практична примена од стране кривичног правосуђа подизањем нивоа свести међу свим надлежним стручњацима.

8. Санкције и мере (члан 45)

201. GREVIO поздравља чињеницу да Кривични законик у Србији углавном предвиђа адекватне санкције за дела насиља над женама. Међутим, на основу добијених информација, чини се да постоји велики раскорак између доступних санкција и оних које се изричу у пракси, нарочито у погледу коришћења условних казни. У 2017. години, од укупно 2.200 осуда за насиље у породици, 60% је добило условне казне, што је довело до става да су ове казне неадекватне и неефикасне. Безусловне затворске казне изречене су у само малом броју случајева, од којих је већина била минимална, у распону од три до шест месеци (223 пресуде) или шест до дванаест месеци (169 пресуда).⁶¹ Чини се да стручњаци у области кривичног правосуђа признају да се ретко користе виши степени казни и да је већина пресуда далеко испод максималне казне.⁶²

202. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде - кроз законодавне мере и ефикасну обуку припадника судства и тужилаштва - да казне и мере за насиље у породици и друге облике насиља над женама буду ефикасне, пропорционалне и одвраћајуће.

9. Отежавајуће околности (члан 46)

203. Неке од отежавајућих околности захтеване чланом 46. Истанбулске конвенције чине део елемената кривичног дела у Кривичном законик у Србије, што их квалификује као тежа кривична дела, кажњива строгим казнама. Поред тога, судије су при одређивању казне у обавези да размотре све отежавајуће околности било кроз опште одредбе које се односе на утврђивање казне или кроз одређеније основе наведене у члану 54. Кривичног законика. Ово укључује степен кривице, криминалну прошлост преступника, однос према жртви и уопште његове личне прилике. Мотиви засновани на вероисповести, националној или етничкој припадности, полу, сексуалној оријентацији или родном идентитету обликују специфичне отежавајуће околности у складу са чланом 54а. Кривичног законика Србије, као и поврат кривичног дела (члан 55), што GREVIO поздравља. Међутим, GREVIO са забринутошћу констатује да горенаведено не укључује систематски све околности како је наведено у члану 46. Истанбулске конвенције, као што је, на пример, при извршењу дела над децом или у њиховом присуству, што је чест случај у насиљу у породици. Принудно ступање детета у брак уопште није инкриминисано (видети горе), што указује на потребу да се кривично законодавство ближе усклади са захтевима Конвенције.

204. У светлу претходног разматрања праксе изрицања казни у случајевима насиља у породици и другим случајевима, GREVIO је забринут да није прибегнуто пуном распону казни за кључна дела и да судству недостаје свест о озбиљности природе облика насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом. Изгледа да томе доприноси одсуство потпуне листе отежавајућих околности, као што је захтевано у члану 46. Конвенције.

⁶¹ „Пунолетни починиоци кривичних дела у Србији“, 2016. Завод за статистику. Доступно на српском на: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2017/Pdf/G20175629.pdf>.

⁶² Адвокати за људска права и Аутономни женски центар, „Примена закона о насиљу у породици у Србији (2017)“, стр. 75.

205. **GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да предузму одговарајуће мере како би се осигурало да се све околности наведене у члану 46. Истанбулске конвенције у пракси, од стране правосуђа, сматрају отежавајућим околностима, нарочито извршење кривичног дела над децом или у њиховом присуству.**⁶³

10. Забрана процеса обавезног алтернативног решавања спорова, односно одређивања казне (члан 48)

206. Законик о кривичном поступку Републике Србије одобрава одлагање кривичног гоњења у одређеним случајевима, омогућавајући оптуженом да одложи или избегне оптужбе за кривично дело (Закон о кривичном поступку, члан 283. (1-3), (5-7)). Одлагање је дозвољено за кривична дела кажњива казном до пет година, која укључују кривична дела насиља у породици према члану 194(1) и (2) Кривичног законика Србије. Тужιοци могу одложити гоњење ако осумњичени пристане на било коју од неколико обавеза, укључујући, између осталог: отклањање последица; плаћање новчане казне; подвргавање одвикавању од зависности; обављање друштвено-корисног рада; подвргавање психосоцијалном лечењу како би се отклонило насилно понашање; или прихватање одлука или ограничења издатих од стране суда. Када окривљени изврши своје обавезе за одлагање, тужилац одбацује кривичну пријаву.

207. Према информацијама добијеним од власти, употреба одлагања варира и генерално је ниска (чини 3,18% свих кривичних пријава одбачених 2018. године). Тамо где се користи, може бити употребљено као упозорење, или зато што је жртва повукла своју изјаву, и/или се насиље не сматра довољно озбиљним, или се оптуженом наређује да плати новчану казну хуманитарној организацији. Одлагања се такође користе како би се осигурало похађање програма за починиоце насиља у породици - упркос упорним проблемима везаним за њихову доступност и квалитет, што је смањило практичан значај ове мере. GREVIO са забринутошћу констатује да одлагање кривичног гоњења неминовно обуставља кривично гоњење - и да се одлука да се оно одложи врши искључиво од стране тужιοца и уз пристанак починиоца. Са жртвама се не консултује. Ово шаље забрињавајућу поруку да насиље у породици није кривично дело које треба кривично гонити, што је супротно циљевима Конвенције.

208. **GREVIO подстиче органе власти у Србији да свим расположивим средствима обезбеде пуну примену свих релевантних закона и протокола повећањем обуке и доступности довољних средстава полицији, тужιοцима и судству како би испунили своје обавезе у вези са женама које су жртве насиља.**

⁶³ Погледати такође нову судску праксу Европског суда за људска права, која наводи да су, према Истанбулској конвенцији, „потребне строже казне када је дело учињено над дететом или у његовом присуству“ (Д.М.Д. *против Румуније*, пресуда, 3. октобар 2017, стр. 9, став 27).

VI. Истрага, судски поступак, процедурално право и заштитне мере

209. Пуна одговорност за сва дела насиља над женама захтева адекватан одговор од органа унутрашњих послова и сектора кривичног правосуђа. Поглавље VI Истанбулске конвенције успоставља низ мера како би се осигурале кривичне истраге, кривично гоњење и осуђујуће пресуде за разне облике насиља који су њоме обухваћени.

A. Непосредан одговор, превенција и заштита (члан 50)

1. Пријава и полицијска истрага

210. ЗСНП и Закон о полицији од полицајаца захтевају да реагују на сваку пријаву насиља у породици и да то учине брзо. Непоступање може резултирати дисциплинским прекршајним поступком (члан 6. ЗСНП). Посебан протокол Министарства унутрашњих послова о поступању полицијских службеника у случајевима насиља у породици и интимним партнерским односима прописује стандардне процедуре за прикупљање доказа на месту злочина и са саме жртве. У Протоколу се такође наглашава потреба за хитним интервенисањем. Законик о кривичном поступку (члан 286) прописује захтев да се: „открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да се прикупе све информације које би могле бити од користи за успешно вођење кривичног поступка“ у случају сумње да је почињено кривично дело које се гони по службеној дужности. Према органима власти, информације о претходним пријављивањима насиља, мерама заштите или казненој евиденцији осумњиченог, као и сви релевантни извештаји центра за социјални рад достављају се јавном тужиоцу како би се обезбедило да су све значајне информације узете у обзир приликом доношења оптужујућих одлука.

211. Указано је на то да су Смернице за спречавање секундарне виктимизације жена жртава насиља у контакту са полицијским службеницима израђене 2014. године у сарадњи са специјализованим услугама саветовања за подршку женама. GREVIO поздравља ове мере, као и информације које су доставили органи власти у Србији о иницијативама за специфичне обуке које су започеле како би се обезбедило да полицијски службеници, јавни тужиоци, судије и запослени у центрима за социјални рад могу применити све релевантне процедуре.

212. Међутим, GREVIO указује на потребу да ове обуке обухвате све релевантне стручњаке широм земље да би се обезбедило да истраге буду делотворне и да се састави предмет за сваки случај насиља у породици. GREVIO такође напомиње да је уложено мање напора у обезбеђивање стандардизованих процедура у погледу истрага осталих видова насиља над женама обухваћеним Истанбулском конвенцијом, пре свега принудног брака и кривичног дела „ванбрачне заједница са малолетником“, што је важно када је реч о раном обичајном браку ромских девојчица. Иако је дошло до побољшања, GREVIO је обавештен да се полиција и јавно тужилаштво веома ослањају на изјаву жртве, нарочито у случајевима насиља у породици. У случајевима када жртве повуку своје изјаве, кривично гоњење и / или кривични поступак често буду окончани због недостатка доказа, иако постоје одређени добри примери успешних кривичних гоњења који се нису ослањали на сведочење жртве.

213. GREVIO је забринут због информација које је добио у вези са негативном реакцијом на жене које повуку или промене своју изјаву у току истраге или судског поступка у случајевима насиља у породици: бројни извештаји о женама оптуженим за лажно оптуживање од стране тужилаштва постали су доступни, чак и тамо где су се жртве позвале на своје право да не сведоче против свог супружника.⁶⁴ Према органима власти Србије, ова пракса постаје ређа, будући да подаци о осуђујућим пресудама за 2017. годину показују да ниједан од случајева у којима су жене осуђене за лажно пријављивање није био у вези са лажним пријављивањем насиља у породици. Међутим, GREVIO жели да истакне важност разумевања динамике насиља у породици и узимање у обзир друштвено економског положаја жена жртава насиља

⁶⁴ Адвокати за људска права и Аутономни женски центар, „Примена закона о насиљу у породици у Србији (2017)“, стр.50.

у породици у Србији. У недостатку довољног боја услуга подршке, као што су прихватилишта за насиље у породици, и са мало изгледа за стицање економске независности (видети поглавље IV), многе жене немају другу могућност осим да и даље живе са починиоцем насиља над њима и стога бирају да не сведоче. Друге могу једноставно бити под притиском починиоца или рођака да повуку своје сведочење, што је чест случај.

214. Јавно тужилаштво је задужено за све кривичне истраге и упућује полицијске службенике у начин на који се спроводе. GREVIO напомиње да представници женских организација и правници сматрају да су ниво и квалитет истрага о насиљу у породици, али и другим видовима насиља, неделотворни, и то приписују не само прекомерном ослањању на изјаву жртве, већ и дужини истраге.⁶⁵ Истраге и кривични поступци генерално су веома дуги.⁶⁶ GREVIO поздравља чињеницу да се предузимају мере попут оних прописаних Законом о заштити права на суђење у разумном року и напомиње да се, сагласно органима власти, ефикасност кривичних поступака побољшава.

215. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе са обукама релевантних стручњака о поштовању стандардних истражних процедура, прописаних релевантним протоколима и смерницама, како би се смањило ослањање на сведочење жртве. GREVIO такође подстиче органе власти у Србији да сачине и обезбеде обуку о стандардним истражним процедурама у вези са свим видовима насиља над женама, нарочито о принудном браку и раном обичајном браку.

2. Стопе осуђујућих пресуда

216. Ниво кривичног гоњења и осуђујућих пресуда за кривична дела уведена 2016. године у складу са Истанбулском конвенцијом изузетно је низак. Прогањање, полно узнемиравање, принудни бракови и сакаћење женског полног органа ретко се користе, ако се и уопште кривично гоне (видети поглавље V, одељке 2, 4, 5 и 7). Разлози варирају од ниског нивоа пријављивања (прогањања и полног узнемиравања) до недостатка упутстава о састављању предмета. Оклевање при коришћењу кривичног права у односу на ромске заједнице које су погођене принудним браком такође је фактор, што је забрињавајуће и поставља питања у вези са забраном културних или обичајних пракси као оправдања за кривична дела (члан 42. Истанбулске конвенције). Међутим, GREVIO је забринут зато што увођење кључних нових кривичних дела није пропраћено потребном обуком и смерницама за судије и тужиоце о томе како их користити у пракси.

217. Када је реч о осуђујућим пресудама за раније утврђена кривична дела, као што су насиље у породици, силовање и недозвољени/принудни прекид трудноће, потребно је уложити више напора како би се повећао број осуђујућих пресуда, а тиме и кривична правда за жртве. У вези са насиљем у породици, на пример, дошло је до значајног повећања броја оптужених од 2012. године, али и до још значајнијег повећања броја оптужби које су на крају одбачене од стране јавног тужилаштва. Тренутно две трећине свих оптужби за насиље у породици бивају одбачене одлуком јавног тужилаштва, а само трећина доводи до подизања оптужнице.⁶⁷ Разлози за то су непознати и могу бити повезани са недостатком кадрова у јавном тужилаштву. То је потребно детаљније истражити. Тамо где случајеви оду на суд, генерално доводе до осуђујућих пресуда (75,7% 2012., и 86,5% у 2016. години), што GREVIO поздравља.

218. Сексуална кривична дела, нарочито силовање, третирају се као тешка кривична дела и, ако је покренут кривични поступак, готово увек доводе до затворске казне. GREVIO напомиње да постоје посебне мере заштите приликом разговора са нарочито рањивим жртвама, како би се избегла секундарна виктимизација (видети у наставку одељак Е. Подршка жртвама у судском поступку). Према члану 104. Закона о кривичном поступку, орган поступка

⁶⁵ Погледати такође УН CEDAW Закључна запажања о другом и трећем периодичном извештају о Србији, која су усвојена од стране Комитета на његовој 55. седници 8-26. јула 2013, (CEDAW/C/SRB/CO/2-3), став 23ц.

⁶⁶ Посебан извештај Заштитника грађана о примени Општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља, 2014, Закључак бр.16, стр. 5.

⁶⁷ Видети табелу 20 Државног извештаја Србије, „Пријављена пунолетна лица за кривично дело насиље у породици, према полу и исходу (врсти одлуке тужилаштва)“.

може одлучити да се наложи жртвама да сведоче без присуства друге стране у истој просторији или путем видео-линка. Такође, може да забрани њено суочавање са окривљеним у суду, осим ако то сам окривљени изричито захтева, и касније добије дозволу за то. GREVIO са забринутости напомиње узнемиравајућу информацију коју је добио у вези са применом „суочавања“ у поступку који се води због сексуалног насиља као средства за поткрепљивање доказа. Тражећи од оштећене стране да се суочи са оптуженим како би уочили реакцију коју то изазива, судије имају за циљ да потврде њен приказ догађаја. Стога се чини да се мере заштите недовољно користе или да захтеви за суочавање често бивају одобрени. GREVIO је забринут због ове праксе и позива органе власти да је окончају.

219. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да истраже и сагледају разлоге за спровођење „суочавања“ жртве сексуалног насиља и окривљених у циљу окончања ове праксе. Поред тога, GREVIO подстиче органе власти у Србији да брзо идентификују и сагледају све факторе који могу да спрече жене да пријаве и/или сведоче на суду или које могу на било који начин да допринесу осипању (процес при којем се случајеви повлаче из система кривичног правосуђа) у погледу поступака кривичног правосуђа у односу на све случајеве насиља над женама.

В. Процена ризика и управљање ризиком (члан 51)

220. Брига за безбедност жртве мора бити у средишту сваке интервенције у случајевима свих облика насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом. Члан 51. стога успоставља обавезу да се обезбеди да сви надлежни органи, а не само полиција, делотворно процене и осмисле план за управљање безбедносним ризицима са којима се одређена жртва суочава од случаја до случаја, у складу са стандардизованим процедурама и у међусобној сарадњи. Постоји неколико међународно признатих алата, на пример, Процена ризика од злостављања у браку (Spousal Assault Risk Assessment - SARA) или Мултисекторска конференција за процену ризика (The Multi-agency Risk Assessment Conference - MARAC), и примењују се за процену ризика, укључујући ризик од смртог исхода, који починиоци насиља у породици представљају по своје жртве. Многи починиоци прете својим жртвама озбиљним насиљем, укључујући и смрћу, и често су у прошлости жртве излагали озбиљном насиљу. Стога је од суштинске важности да се при свакој процени ризика или управљању ризиком размотри вероватноћа поновног насиља, посебно насиља са смртним исходом, и да се адекватно оцени озбиљност ситуације. Штавише, ако управљање ризиком није поуздано и континуирано, жртве могу бити уљуљкане у лажни осећај сигурности, што их излаже већем ризику.

221. У Србији, ЗСНП обавезује јавне тужиоце широм Србије да процене појединачни ризик сваке жртве насиља у породици који је познат властима (члан 16. ЗСНП) и да, у сарадњи са другим надлежним актерима (чланови 24. и 25. ЗСНП), начине индивидуални план заштите и подршке. GREVIO поздравља ову чврсту обавезу да се приступи мултисекторској процени ризика, али примећује да се ово углавном спроводи у случајевима насиља у интимном партнерском односу. Добијен је веома мали број информација о томе како се и у ком обиму спроводи процена ризика за жене и девојчице које су изложене другим видовима насиља на које се примењује ЗСНП. GREVIO с посебном забринутости констатује да поље примене ЗСНП не обухвата принудни брак и кривично дело „ванбрачне заједнице са малолетником“. Ова два кривична дела су од акутног значаја када је реч о великој изложености ромских жена и девојчица раном и принудном браку у Србији. С обзиром на чињеницу да су често изложене већем ризику од насиља, укључујући отмице и лишавања слободе, у периоду пре и након ступања у брак, њима су потребне превентивне и заштитне мере које нуди ЗСНП. Потребно је појачати напоре свих надлежних органа власти у решавању ових ситуација, укључујући и адекватну процену ризика по девојчицу уколико одбије брак, као и изразу одговарајућег безбедносног плана.

222. GREVIO са задовољством примећује генерално позитиван ефекат увођења ЗСНП, а посебно на процену ризика и управљање ризиком. Већина актера у Србији слаже се у процени да је увођење координационих група најважнији пример напретка у решавању случајева насиља у породици у Србији. Према наводима власти, од 1. јуна 2017. до 31. децембра 2018. године, јавна тужилаштва широм Србије сазвала су ове координационе групе укупно 2.751 пут, што је резултирало са више од 13.000 индивидуалних планова заштите и подршке.

223. Ипак, чини се да забринутост и даље постоји у вези са неколико аспеката рада ових група. Прво, члан 26. ЗСНП ограничава њихов састав на три службе прописане законом: органе унутрашњих послова, јавна тужилаштва и центре за социјални рад. Специјализоване службе за подршку женама које воде женске НБО и прихватилишта (сигурне куће) за насиље у породици могу бити позвани да присуствују, ако је потребно, а пракса у вези са тим варира у различитим јавним тужилаштвима. GREVIO жели да подсети на потребу да се обезбеди да се у пракси мултисекторски рад усредсређује на људска права и безбедност жртава, као и да се омогући да их заступа специјализована служба за подршку женама, у коју жртва има поверења, како би се гарантовала заштита права и потреба жртава. Осим тога, процена ризика мора да обухвати све аспекте живота жртве, укључујући потенцијална безбедносна питања и ризике по њу или њену децу у контексту старатељства над децом и школовања. Такви ризици могу се сврсисходно решавати само ако су укључени сви надлежни стручњаци, укључујући и сектор образовања. Иако се ово захтева у важећим протоколима, GREVIO није сигуран у којој мери се то обезбеђује у свакодневној пракси.

224. Друго, на основу података које су власти доставиле о месечном броју одржаних састанака и разматраних случајева насиља у породици, разматра се од 12 до 16 случајева по састанку. Индивидуални планови заштите и подршке израђују се у оним случајевима за које се сматра да су високо ризични, док други резултирају одобравањем или проширењем мера заштите, као што је хитна мера забране приласка (видети у даљем тексту). Није познато које су додатне, одређеније и индивидуалније, безбедносне мере наведене у овим плановима. Ризик се процењује помоћу скале са кодираним бојама, али није јасно у којој је мери комплетан историјат насиља познат или адекватно истражен и да ли су претходно насиље и претње фактори који се узимају у процени. Ово је забрињавајуће, јер је често један инцидент тај који доводи до дискусије на нивоу координационе групе. Чини се да се користе појединачно састављене контролне листе, уместо међународно признатих алата као што су SARA или MARAC. Није било доступних информација о напорима који се улажу да се процени приступ починиоца ватреном оружју, што је у Србији прилично велик ризик имајући у виду недавну прошлост.

225. Треће, GREVIO се пита у којој се мери спровођење индивидуалних планова заштите и подршке прати како би се осигурала њихова делотворност, будући да је о овоме било мало или нимало доступних информација.

226. GREVIO са забринутошћу примећује да горенаведени фактори стоје на путу знатног смањења броја жена које су задобиле смртоносне повреде или су убијене од стране тренутних или бивших супружника и партнера.⁶⁸ Чини се да су и даље присутни проблеми са идентификацијом фактора ризика и реаговањем на претње смрћу на начин који обезбеђује безбедност жена и њихове деце на одржив начин.

227. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да се процена и управљање ризиком спроводе систематски у погледу свих видова насиља над женама обухваћених Истанбулском конвенцијом, укључујући и жене и девојчице којима прети ризик од раног и принудног брака. Штавише, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да се делотворан мултисекторски рад спроводи систематски у свим регионима, на основу људских права и безбедности појединачне жртве, како би се омогућило да се идентификују сви релевантни фактори ризика и да се на њих одговори у адекватном броју, у циљу смањења броја смртних случајева жена и деце.

С. Хитне мере заштите (члан 52)

228. Хитне мере заштите прописане су ЗСНП и могу се изрећи након што се открије опасност од насиља, без формалног захтева жртве (члан 17. ЗСНП). То надлежном полицијском службенику⁶⁹ омогућава доношење хитних мера након спровођења процене

⁶⁸ Погледати податке прикупљене од стране Мреже жена против насиља, доступно на: www.zeneprotivnasilja.net.

⁶⁹ Полицајац који је завршио специјализовану обуку за насиље у породици укључену у Закон о спречавању насиља у породици (члан 8. ЗСНП)

ризика, у циљу заштите од непосредне опасности од насиља у породици. Хитне мере укључују изрицање мере привременог удаљавања из стана и мере забране контакта са жртвом у трајању од 48 сати.

229. Јавни тужиоци треба да буду обавештени о свим изреченим налозима за хитне мере и могу, у року од 24 сата и на основу своје процене нивоа ризика, да затраже продужење од стране судова (члан 19. (3) ЗСНП). Продужење рока може бити одобрено до 30 дана (члан 21. ЗСНП). Повреде хитних мера биће изнете пред прекршајни суд и могу довести до затворске казне у трајању до 60 дана (члан 36. ЗСНП). У већини случајева продужења се одобравају.⁷⁰

230. GREVIO са задовољством примећује да је увођење хитних мера у великој мери повећало шансе жена да побегну од насиља и добију непосредну заштиту од даљег злостављања. Према наводима власти, од 1. јуна до 31. децембра 2017. године издато је укупно 13.808 хитних мера. Само 4.469 су биле мере привременог удаљавања починиоца из његовог домаћинства, а 9.339 су биле мере забране контакта и приласка жртви. Током 2018. године, број издатих хитних мера повећао се на 27.042, од чега је 8.065 било удаљавање починиоца из домаћинства, док је 18.977 било за забрану контактирања са жртвом. Према наводима органа власти, разлика у бројкама између удаљавања и забране контакта објашњена је чињеницом да се налози за удаљавање односе на партнере који живе заједно, а којима ће такође бити изречена наредба забране контакта, док се за оне који не живе заједно само изриче забрана контакта.

231. Кршење обе наведене мере не евидентира се на систематичан начин. Међутим, број захтева за покретање прекршајног поступка због кршења хитних мера био је 889 у 2017. години. Од 1. јуна 2017. до 15. марта 2018., 1.063 мушкараца и 703 жене кажњене су казном затвора за такве прекршаје, и 40 мушкараца и 15 жена кажњени су новчаном казном. У жалбеном поступку, суд је потврдио 82 затворске казне и 11 новчаних казни, а поништио 12 затворских казни и четири новчане казне.

232. GREVIO са забринутости констатује да је покренут мали број поступака због кршења мере удаљавања и забране контакта, а да жене чине више од половине кажњених затвором због кршења хитних мера заштите. Ово је у оштрој супротности са широко доступним међународним подацима и успостављеном чињеницом да мушкарци чине већину починилаца насиља у породици. Чини се да то подржава тврдњу да се узајамне мере често изричу обома супружницима/партнерима, што заузврат указује на то да контекст и историјат насиља и анализа примарног насилника нису довољно узети у обзир. Потребно је уложити додатне напоре у праћење и даљи надзор кршења хитних мера како би се повећало поштовање истих. Сходно томе, неопходно је обратити пажњу на ставове и стереотипе који могу да отежају ригорозну примену хитних мера *vis-à-vis* мушкараца починилаца насиља у породици.

233. GREVIO снажно подстиче органе власти Србије да:

- a. **ригорозније прате поштовање хитних мера заштите ради институционализације прекршајних поступака када се докажу кршења тих изречених мера; и**
- b. **истраже праксу изрицања обостраних мера заштите коју спроводе полицијски службеници, како би се поменута пракса окончала увођењем побољшане анализе примарног насилника и подизањем базе знања о динамици насиља у породици и његовој родној димензији.**

D. Мере забране приласка односно заштите (члан 53)

234. Поред горе наведених хитних мера, правни систем у Републици Србији обезбеђује широк спектар налога за заштиту. Прво, жртве, законски старатељи деце (укључујући и центре за социјални рад) или јавни тужилац могу покренути поступак за одређивање мера заштите према Породичном закону, али их суд може изрећи и по службеној дужности, ако се током породичног спора открије потреба за заштитом. Мере заштите предвиђене Породичним

⁷⁰ На пример, од 1.346 захтева за продужење поднетих од стране тужилаца у Србији у фебруару 2019. године, одобрена су 1.292. Слични подаци доступни из претходног месеца указују на сличне нивое позитивних резултата.

законом могу трајати највише годину дана, али могу бити продужене све док постоје разлози за њихово изрицање (члан 198. Породичног закона). Кршења мера заштите су кривична дела за која су прописане казна затвора и новчана казна (члан 194. став 5.). Покретање ове врсте поступка од стране жртве носи финансијски ризик, јер трошкове поступка сноси жртва и може се укинути само ако је пријава успешна или ако жртва има право на изузеће из финансијских разлога.

235. Друго, Закон о кривичном поступку дозвољава судовима да изрекну забрану контакта ако постоје околности које указују на то да оптужени може побећи, ометати поступак утицајем на жртву, сведоке, саучеснике или прикриваче, или да може починити кривично дело или поновити кривично дело. Поред ове мере, суд може наложити оптуженом да се повремено јавља полицији, поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција, или другом државном органу одређеном законом (члан 197. Законика о кривичном поступку). Ове мере покреће тужилац и могу се изрећи по службеној дужности и могу трајати све док су потребне, иако је свака три месеца суд дужан да испита јесу ли мере и даље оправдане (члан 198. став 5).

236. Трећа мера прописана је Кривичним закоником у облику кривичних санкција за починиоца (члан 89а). Кривични суд може по службеној дужности да изда забрану приближавања, да забрани приступ месту пребивалишта или рада жртве, и забрани даље злостављање или комуникацију са жртвом, ако оправдано оцени да, ако буде стављен у такве ситуације или услове, учинилац може угрозити жртву. Ове мере заштите могу трајати у периоду утврђеном судском одлуком у распону од три месеца до три године.

237. Коначна врста мере прописана је Законом о прекршајима, који пружа основ за издавање забране приласка ради заштите жртве, или забране приступа месту прекршаја. Забрана приласка укључује забрану приступа заједничком месту пребивалишта или домаћинства током периода у којем забрана приступа важи. Ове мере заштите могу трајати до једне године, почевши од тренутка ступања на снагу пресуде (члан 61).

238. Мере заштите прописане Породичним законом примењују се само на жртве насиља у породици, док се мере предвиђене Закоником о кривичном поступку и Кривичним закоником примењују на све жртве, без обзира на кривично дело. Мере заштите прописане Законом о прекршајима могу се применити у свим случајевима насиља.

239. Иако су свеобухватне у погледу заштите и обима, GREVIO је забринут због сложености и обима доступних мера заштите, за које се квалификација разликује у зависности од тога који се закон користи. Такође постоји значајна разлика у трајању доступних правних лекова за сваку меру и врсте насиља на коју су усмерени. Имајући у виду веома мали број кривичних поступака покренутих за насиље у породици, GREVIO са забринутости примећује да ће већина жртава морати да се ослони на мере заштите које су доступне у складу са Породичним законом, нарочито када су истекли налози за хитне мере издати у складу са ЗЧНП на период од највише 30 дана. Јавни тужиоци и центри за социјални рад не траже увек такве налоге у име жртава, захтевајући од њих да саме то предузму, за шта се наплаћује накнада. GREVIO је забринут да је систем сувише сложен и да представља непотребно финансијско и административно оптерећење за жртве, али и за стручњаке који су укључени. Још алармантније, то са собом носи ризик од пропуста у заштити, јер са режима мере хитне заштите на основу ЗЧНП жртве прелазе на породичне или кривичноправне режиме.

240. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да поједноставе расположиве мере заштите и обезбеде већи ниво доследности између режима налога за хитну заштиту и дугорочних налога за заштиту у различитим областима права (породично право, кривично право и прекршајно право). Поред тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да уклоне све финансијске препреке за захтеве за заштиту које су жртве поднеле.

Е. Подршка жртвама у судском поступку (члан 55. став 2)

241. У циљу оснаживања и подстицања жртава да покрену кривични поступак, у ставу 2 члана 55. од страна Конвенције захтева се да обезбеде да организације које се баве жртвама, нарочито обучени саветници за насиље у породици или друге врсте служби подршке/заговарања могу да помогну жртвама и подрже их током истраге и судског поступка.

242. У Србији, службе за информисање оштећених лица и сведока пружају услуге жртвама као оштећеним лицима у предметима који се излажу пред вишим судовима, као што су силовање и убиство, али не нужно и насиље у породици. Подршка на располагању жртвама тих злочина углавном се састоји од информација о њиховој улози у суђењу. Представници службе такође могу да присуствују суђењима како би жртвама понудили психосоцијалну подршку. У одсуству било каквих података у вези са бројем пута када су жене жртве насиља подржане на овај начин, тешко је проценити ниво подршке у пракси. Жртве насиља у породици углавном су у току кривичног поступка подржане од стране представника специјализованих услуга подршке женама, а не служби за информисање оштећених лица и сведока. GREVIO истиче специфичну стручност које су ове специјализоване услуге подршке женама током година развиле у пружању психосоцијалне и правне подршке жртвама породичног насиља, у свим фазама свих релевантних судских поступака, кривичних и грађанских. Међутим, GREVIO са забринутости констатује да су њихови људски и финансијски ресурси преоптерећени и ни приближно довољни. Потребне су шире доступне службе, у виду посебно обучених саветника за насиље у породици или службе подршке жртвама.

243. GREVIO поздравља чињеницу да су посебне мере заштите за нарочито осетљиве жртве кривичних дела предвиђене у Законику о кривичном поступку (на пример, чланови 103. и 104), и напомиње да, према органима власти, ове мере могу бити од користи жртвама родно заснованог насиља. Ово укључује, између осталог, именовање адвоката који ће заступати интересе жртве на суду и посебне мере заштите на суду. Међутим, није познато, колико се ове мере у пракси примењују на жене жртве сексуалног напада, силовања, насиља у породици, принудног брака или друге врсте насиља над женама који су обухваћени Истанбулском конвенцијом.

244. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде доступност посебно обучених служби подршке жртвама, а које су усредсређене на пружање психосоцијалне подршке у свим фазама кривичног поступка и у односу на све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом.

Ф. Правна помоћ (члан 57)

245. Новоуведени Закон о бесплатној правној помоћи садржи исцрпну листу корисника бесплатне правне помоћи. Док деца увек испуњавају услове, пунолетна лица могу добити бесплатну правну помоћ само на основу своје финансијске ситуације (ако имају право на социјалну помоћ или дечји додатак или би испунили услове ако би се од њих тражило да сами плате правне услуге). Поред тога, услове испуњавају и следеће групе одраслих без обзира на њихове приходе: одрасли смештени у установу социјалне заштите, подвргнути затварању или обавезном лечењу у здравственој/психијатријској установи, који траже азил или који су стекли избеглички или други статус, као и одрасле особе са инвалидитетом или они који остварују своја права у вези са насиљем у породици, принудним исељењем или лишавањем/обнављањем пословне способности.

246. GREVIO доводи у питање разлику између жртава насиља у породици - које увек испуњавају услове - и жртава других видова насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом, које морају да прођу кроз дуготрајан процес подношења захтева како би доказале да испуњавају услове на основу своје финансијске ситуације. GREVIO тиме подсећа на обавезу да се обезбеди примена одредаба ове Конвенције без дискриминације по било ком основу (члан 4. став 3).

247. Штавише, GREVIO примећује контроверзу у вези са обимом пружалаца бесплатне

правне помоћи која је пратила увођење новог закона. Члан 9. Закона о бесплатној правној помоћи наводи врсте пружалаца бесплатне правне помоћи коју члан 6. дефинише као пружање правних савета, састављање поднесака, правно заступање и одбрану. Ове услуге могу нудити правници запослени у јавним службама за пружање правне помоћи успостављеним од стране локалне општине, или правници у приватној пракси који су положили правосудни испит. Сви пружаоци услуга морају се регистровати у Министарству правде, а приватни адвокати морају, поред тога, бити део листе коју саставља Адвокатска комора Србије. Исплаћивање за услуге врши се на основу утврђене накнаде (чланови 39. и 40. Закона о бесплатној правној помоћи).

248. НБО могу да наставе да пружају опште правне савете, али више нису овлашћене да делују као правни саветници за појединачне клијенте. Једини изузеци које нови закон дозвољава су за НБО које су активне у области питања азила и дискриминације. Сви други, а посебно женске организације специјализоване за пружање услуга, укључујући заступање жртава насиља у породици на суду, мораће да пређу на систем сарадње с адвокатима у приватној пракси. GREVIO примећује да постоје многи модели бесплатне правне помоћи и да је на странама да одреде модалитете. Међутим, GREVIO доводи у питање разлику између НБО специјализованих у области азила и дискриминације и НБО које су специјализоване у другим областима, посебно у вези са насиљем у породици. Он позива све релевантне стране да обезбеде да ће се приликом примене новог закона, почевши од октобра 2019. године, уложити напори да се задржи одређен ниво стручности у заступању жртава насиља у породици које су стекли НБО и адвокати. GREVIO такође позива на мере којима би се обезбедило брзо развијање сличног нивоа стручности међу јавним и приватним адвокатима за пружање правне помоћи како би се обезбедило адекватно правно заступање жена жртава силовања, сексуалног насиља, прогањања, принудног брака и свих других облика насиља које Конвенција покрива.

249. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму мере како би се, у практичној примени Закона о бесплатној правној помоћи, обезбедило пружање бесплатне правне помоћи адекватног квалитета у свим областима у вези са Истанбулском конвенцијом. Штавише, он снажно подстиче органе власти у Србији да прате, у оквиру и изван праћења које захтева сам закон, његов ефекат у пракси с циљем да женама обезбеде сталан приступ правди, кроз квалитетно правно заступање и отклањање свих административних или процедуралних препрека за добијање правне помоћи.

VII. Миграције и азил

250. У области миграција и азила, главни захтев који поставља Истанбулска конвенција је да се обезбеди да закони о боравишном статусу и поступци одобравања азила не запостављају постојање жена које живе у насилним везама или су изложене сексуалном насиљу и експлоатацији и другим облицима родно заснованог насиља. Закони о боравишном статусу обезбеђују могућност одобрења самосталног боравака за жене у посебним околностима (члан 59). Поступци за одобравање азила, с друге стране, морају да буду родно осетљиви и да омогуће женама да у потпуности изнесу своје приче, а да се основ за кривично гоњење тумачи на родно осетљив начин. Ово се може постићи само ако су и поступци пријема и услуге подршке тражиоцима азила осетљиви на потребе жена које су жртве насиља или им прети опасност од њега (члан 60).

A. Боравишни статус (члан 59)

251. Нови Закон о странцима, који је ступио на снагу у септембру 2018. године, уводи одредбе које су у складу са Истанбулском конвенцијом. Он омогућава привремени боравак из различитих разлога, укључујући спајање породице и хуманитарне разлоге.

252. Странци који су ушли у Србију на основу програма спајања породице, могу добити дозволу за самосталан боравак тек након четири године непрекидног боравака, али могу се правити изузеци за жртве насиља у породици и оне у посебно тешким околностима (члан 59. Закона о странцима). Чини се да ово друго укључује могућност одобрења самосталног боравака женама жртвама злостављања које чека враћање у земљу порекла због поступка протеривања покренутог против њиховог насилног супружника или партнера. Сваки самостални боравак одобрен у складу са чланом 59. Закона о странцима издаје се на период од једне године и може се обновити.

253. GREVIO поздравља усаглашавање српског законодавства са захтевима члана 59. Истанбулске конвенције, али напомиње да измене Закона о странцима тек треба да покажу своју релевантност у пракси. Морају се уложити напори да се мигранткиње информишу о законским променама, на пример, по доласку или путем контаката са социјалним службама. Истовремено, GREVIO подсећа на потешкоће које мигранткиње могу да искусе при обраћању социјалним службама и/или полицији за помоћ због изолације, језичких баријера или зависности од починиоца. У том контексту, GREVIO позива на тумачење нивоа доказа који захтева Правилник о спровођењу овог закона (полицијски записник, изјава из прихватилишта за насиље у породици и/или која је поткрепљена извештајима центра за социјални рад) који узима у обзир реалност мигранткиња у Србији.

254. GREVIO скреће пажњу органима власти у Србији да:

- a. обезбеде практичну примену члана 59. Закона о странцима за мигранткиње жртве насиља на основу стандарда доказивања које су у стању да испуне;
- b. подигну ниво свести међу мигранткињама које улазе у Србију на основу програма спајања породице о могућности добијања самосталног боравака по основу чињенице да је жртва злостављања.

B. Родно засновани захтеви за азил (члан 60)

255. Последњих година, а нарочито 2015. и 2016. године, у Србији је забележен долазак рекордног броја миграната и избеглица. Након огромних изазова у почетку, и са сталним опадањем броја нових миграната након затварања западнобалканске миграционе руте 2016. године, напори власти у пружању хуманитарне подршке мигрантима и избеглицама, чини се, доносе резултате. GREVIO поздравља то што су предузети важни кораци у обезбеђивању смештаја, приступа основној здравственој заштити и другим облицима подршке онима који

пролазе кроз Србију или у њој траже азил.⁷¹

256. За потребе овог извештаја, GREVIO је прегледао бројне изворе информација и разменио информације са релевантним актерима у Србији како би проценио у којој је мери женама омогућен приступ поступку добијања азила који је прилагођен њиховим специфичним искуствима родно заснованог прогањања, да ли се поштује принцип забране протеривања или враћања и до које мере се жене које траже азил и оне које пролазе кроз Србију подржавају и штите од било каквог искуства насиља над женама, нарочито сексуалног и породичног насиља, као и принудног брака.

257. Иако је укупан број жена и девојака које пролазе кроз Србију или у њој траже азил много мањи у поређењу са бројем мушкараца и дечака, њихова изложеност сексуалном насиљу и злостављању (док су у Србији или на путу ка Србији) је изузетно повишена.⁷² Разговори са женама које су дошле у Србију преко западнобалканске миграционе руте показују да је 67% доживело неки облик физичког и/или сексуалног насиља, док је 77% сведочио физичком насиљу над другим женама - било у својој земљи или на путу до Србије или у самој Србији.⁷³ Починиоци могу бити мушки рођаци, укључујући мужеве, полицајци или кријумчари људи.⁷⁴ Жене које путују са својим мужевима и децом ни на који начин нису заштићене од доживљавања физичког или полног насиља.⁷⁵ Ови интервјуи пружају редак увид у стварност жена које путују западнобалканском миграционом рутом и морају их имати на уму сви надлежни органи који делују као подршка мигранткињама или обрађују њихове захтеве за азил.

С. Родно осетљив поступак одређивања азила

258. Измене и допуне Закона о азилу и привременој заштити из 2018. године, чини се, отклањају неке од структуралних, правних и практичних препрека за поступак одобравања азила у Србији које су се појавиле током 2015. и 2016. године када прилив миграната и тражилаца азила био на врхунцу. Овим се законодавство Србије приближава стандардима Оквира заједничког европског система азила, што GREVIO поздравља. Између осталог, Закон сада успоставља јасне поступке за изражавање намере тражења азила у Србији, за регистрацију као тражиоца азила и за поступак одобравања азила као таквог. На пример, он обавезује полицију и службенике за имиграцију да тражиоце азила информишу о њиховим правима и обавезама током поступка одређивања азила. То укључује и обавезу да их информишу о томе да могу поднети захтев за азил одвојено од чланова породице, као и да имају право на одвојене разговоре са водитељем случаја и преводиоцем истог пола. Поред тога, Канцеларија за азил, која представља први степен у одлучивању о поступку одобравања азила, сада обухвата и јединицу посвећену прикупљању информација о земљи порекла које се добијају из материјала који су ставила на располагање ставили Европска канцеларија за подршку азилу (EASO), Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (UNHCR) и други извори.

259. Важно је напоменути да се род сада експлицитно признаје као основа за прогон која обезбеђује право на азил или међународну заштиту (члан 24. Закона о азилу). Прогон је дефинисан тако да укључује и физичко или психичко насиље, укључујући полно и родно засновано насиље (члан 28. став 2. Закона о азилу). GREVIO поздравља увођење законске

⁷¹ За општи преглед, видети Извештај Мисије за утврђивање чињеница амбасадора Томаша Бочека, специјалног представника Генералног секретара Савета Европе за миграцију и избеглице у Србији и две транзитне зоне у Мађарској, 12-16. јуна 2017, SG/Inf (2017) 33.

⁷² Према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (UNHCR), само 5% миграната који су стигли у Србију у периоду од јануара до новембра 2018. биле су жене, а 18% деца. Већина деце без пратње одраслих су дечаци, јер веома мали број девојчица самостално креће на тај пут. У том истом периоду, само 8% регистрованих намера за тражење азила у Србији поднеле су жене.

⁷³ Јелена Марковић, Марија Цвејић, „Насиље над женама и девојкама у избегличкој и мигрантској популацији у Србији“, извештај објавила „Атина“ - Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама, 2017, слике 4 и 6.

⁷⁴ *Ibid*, Графикон 4 – Одговори на питање у вези са починиоцима насиља.

⁷⁵ *Ibid*, стр. 20.

основе за тражење азила на основу родно заснованог прогона, што је у потпуности у складу са захтевима члана 60. став 1. Истанбулске конвенције. GREVIO, даље, са задовољством примећује појаву првих позитивних одлука о захтевима за азил које су поднеле жене на основу одређеног нивоа признавања родно заснованих елемената. Ови недавни напори да се поштује Истанбулска конвенција део су ширег напора српских органа власти да ускладе законодавство и процедуре у области азила с међународним и европским захтевима, што GREVIO поздравља.⁷⁶

260. Међутим, према правницима и организацијама цивилног друштва, остаје низ проблема у вези са приступом поступку за одобравање азила и при признавању родно заснованог прогона. Иако су уложени напори да се обуче (неки) запослени органа унутрашњих послова о обавези да издају потврде о изражавању намере и потврде о регистрацији, још постоје случајеви у којима то није учињено. Поред тога, временски период за подношење захтева за азил је кратак, и за то време овлашћени службеник за азил мора да обезбеди формуларе за подношење захтева. Међутим, службеници за азил доступни су само у пет центара за азил, што представља практичну потешкоћу за сва лица која живе у транзитном/прихватном центру или на другим местима. Ово је погоршано чињеницом да је пре уласка у поступак одобравања азила мигрантима/тражиоцима азила доступно врло мало информација на језику који разумеју. Правилници о кућном реду у центру за азил и другом објекту за смештај тражилаца азила доступни су на огласним таблама на неколико језика и садрже, између осталог, информације о подношењу пријава и жалби у вези са свим искуствима насиља. У пракси, међутим, азиланткиње су ретко свесне својих права и где могу да се обрате за помоћ, како су представници цивилног друштва обавестили GREVIO.⁷⁷ Мада су неке НБО добиле дозволу да пруже информације и правно саветовање у неким центрима за азил и прихват, њихово присуство није обезбеђено у свим центрима. Изгледа да потешкоће и даље постоје за женске специјализоване НБО и друге, будући да је пријава потребна за сваки улаз у поменуте центре. Премда неки центри за азил и прихват радо дају приступ, други то не чине, чиме спречавају ове организације да пруже преко потребне услуге саветовања азиланткињама.

261. Иако је Србија углавном посматрана као транзитна земља - од стране већине миграната и од самих власти, изгледи за улазак у било коју од земаља чланица Европске уније су мале. Незваничне листе за улазак у Мађарску подгревају наду и узрокују то да многи одлажу захтеве за азил у Србији.⁷⁸ Негативна искуства са кријумчарима или враћање у Србију након успешног преласка границе и каснијих потешкоћа у (поновном) уласку у српски систем азила узимају данак за многе мигранте/тражиоце азила у Србији. GREVIO са забринутости примећује да тренутне околности и недостатак информација о расположивим поступцима, њиховом трајању и изгледима за успешне резултате изазивају велику несигурност и конфузију. Иако то негативно утиче на ментално здравље и свеукупно благостање свих миграната и тражилаца азила, има посебне последице за жене и девојчице које се носе са траумама у вези са искуством родно заснованог насиља. Од највеће је важности да се обезбеде услови и процедуре које уливају осећај поверења у власти и поверења у наредне кораке, како би се женама омогућило да се у потпуности укључе у поступак добијања азила, јер ће то често захтевати изношење осетљивих и интимних информација.

262. За жене које су одлучиле да поднесу захтев за азил у Србији, измене и допуне Закона о азилу и привременој заштити нуде шансу добијања заштите од ризика родно заснованог насиља или родно заснованог прогона. У пракси, чини се да нису сви појмови родно заснованог прогона адекватно признати од стране водитеља случаја, нити се они увек истражују на родно осетљив начин. Иако је обезбеђен одређени ниво обуке особља у поступку одређивања азила Канцеларије за азил, то би требало да буде побољшано како би се осигурало да целокупно особље у довољној мери буде упознато са реалношћу жена изложених родно заснованом прогону и обезбедило релевантно тумачење информација о

⁷⁶ За целовитији преглед видети Извештај Европске комисије за Србију из 2018. године, 2.2.2. Поглавље 24: Правда, слобода и безбедност, стр.34-38, SWD (2018) 152 коначна верзија.

⁷⁷ Информације добијене током евалуационе посете.

⁷⁸ Извештај Мисије за утврђивање чињеница амбасадора Томаша Бочека, специјалног представника Генералног секретара Савета Европе за миграције и избеглице у Србији и две транзитне зоне у Мађарској, одељак III, 1.2, 12-16 јун 2017, SG/Inf (2017) 33.

земљи порекла. У том контексту, GREVIO примећује одсуство родних смерница или протокола како би се осигурала брза идентификација жртава сексуалног и родно заснованог насиља или других облика родно заснованог прогона у поступку одобравања азила. Штавише, чини се да није начињен никакав посебан напор да се смернице, које је у ту сврху установио Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице, примене или да се на њих ослони.⁷⁹

263. Иако је право на преводиоца законом предвиђено, није увек могуће обезбедити преводиоца истог пола, премда GREVIO поздравља напоре који се улажу у те сврхе увек кад је могуће. Није могуће ни обезбедити превод на све релевантне језике, а од стране правних заступника поднете су и жалбе које се односе на квалитет превођења. Питање превођења од стране обученог преводиоца истог пола је, међутим, од пресудног значаја за жене са којима се разговара о врло интимним и евентуално трауматичним искуствима која би могла довести до подношења захтева за азил. GREVIO стога указује на потребу да се обезбеди да сви преводиоци буду обучени о природи родно заснованог насиља, пратећој трауми, стигми и стиду како би се уклониле све језичке и културне препреке на које наилазе жене које траже азил у Србији.

264. GREVIO подстиче органе власти у Србији да:

- a. обезбеде да тражиоци азила и мигранти у транзиту кроз Србију буду у пракси информисани о њиховим правима и законским процедурама које су им на располагању;
- b. свима који бораве у центрима за азил и прихват/транзит обезбеде *de facto* приступ правном и другом саветовању које нуде специјализовани адвокати и невладине организације;
- c. отклоне све преостале *de facto* препреке које ометају приступ жена поступку утврђивања азила;
- d. појачају напоре да се идентификују азиланткиње који су доживеле родно засновано насиље или им прети опасност од истог и то кроз изразу и дисеминацију родних смерница за утврђивање статуса избеглице;
- e. обезбеде практичну примену права на преводиоца истог пола који је прошао обуку о природи родно заснованог насиља, пратећој трауми, стигми и стиду.

D. Смештај

265. Учињени су бројни напори да се за тражиоце азила и мигранте који пролазе кроз Србију обезбеде основни смештај и издржавање. Према подацима Комесаријата за избеглице и миграције, у пет центара за азил и 14 центара за прихват/транзит обезбеђено је до 6.000 постеља, али нису све попуњене. У просеку, у овим центрима смештено је око 4.000 тражилаца азила и миграната, од којих око половину чине жене и деца. Формални захтев за азил у Србији или намера да то учини није потребан за пријем у центре за азил и прихватне центре, пошто су власти свесне пролазне природе боравка већине миграната у Србији. У целини, GREVIO поздравља ово флексибилно управљање ситуацијом и похваљује власти за њихове напоре да понуде склониште, храну и медицинску помоћ онима којима су потребни.

266. Међутим, GREVIO напомиње да и даље постоје потешкоће у обезбеђивању смештаја за све на начин који обезбеђује поштовање њихове физичке безбедности и благостања. И даље има извештаја о тражиоцима азила и/или мигрантима којима је одбијен пријем или поновни пријем у центре за азил или прихватне центре.⁸⁰ Није јасно у којој мери се ради о породицама са децом или о женама које путују саме. Иако се чине напори да се породице увек сместе заједно и, где је то могуће, одвојено од самаца, стамбени услови у доступним центрима не дозвољавају увек такве мере. Одвојени смештајни капацитети за жене које мигрирају саме

⁷⁹ Високи комесаријат УН за избеглице (UNHCR), Guidelines on International Protection No. 1: Gender-Related Persecution Within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees (Смернице о међународној заштити бр 1: Родно повезано кривично гоњење прогон у контексту члана 1А (2) Конвенције из 1951. године и/или њеног Протокола из 1967. године о статусу избеглица), 7. мај 2002. године, HCR/GIP/02/01, доступно на: www.refworld.org/docid/3d36f1c64.html.

⁸⁰ Погледати изјаве АПЦ/ЦЗА Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила, доступно на: <http://azilsrbija.rs/djurovic-about-400-migrants-staying-outdoors/?lang=en>.

нису доступни, што доводи до тога да буду смештене у породична крила где је то могуће. За малолетнике без пратње, одвојени смештај постоји, али није јасно у којој мери се води рачуна да се осигурају безбедност и заштита девојчица без пратње. Чини се да је пренатрпаност као проблем превазиђена, а GREVIO поздравља напоре да се овај проблем реши.

267. Упркос побољшањима постигнутим у смештају тражилаца азила и миграната, GREVIO напомиње да су међу тражиоцима азила и онима који пролазе кроз Србију широко распрострањена осећања несигурности, беспомоћности и очаја, чиме се врши притисак на породичне односе и утиче на изложеност жена и деце насиљу, као и на њихове стратегије преживљавања. Извештаји показују да су жене и деца током путовања доживели широк спектар насиља, и код куће и у транзиту, те носе пратећу стигму, трауму и страх, који се морају сагледати.⁸¹

268. Одговори на интимно партнерско насиље, силовање и друге видове насиља, у случајевима када су се догодили у Србији, изгледа да варирају, али већина их је ограничене природе и ретко укључују државне органе као што су органи унутрашњих послова и социјалне службе. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања усвојило је Стандардну оперативну процедуру (СОП), како би се обезбедио стандардизовани приступ превенцији и заштити избеглица и миграната од родно заснованог насиља у центрима за азил и прихват.⁸² Међутим, изгледа да ниво њене примене варира. Извршена је обука за запослене у Комесаријату за избеглице да препознају жене које су жртве или којима прети опасности од сексуалног и насиља у породици, полног узнемиравања, принудног брака или било ког другог вида насиља над женама. Међутим, није јасно у којој мери су услови у поменутиим објектима такви да тим женама омогућавају да осете да у пракси пријаве таква искуства и затраже помоћ.

269. Чини се да су многе мере које се предузимају као одговор на случајеве породичног насиља у прихватним објектима другачије од оних наведених у ЗСНП. Уместо да се жртве упуте локалном центру за социјални рад и/или полицији ради потоњег упућивања прихватилишту за жртве породичног насиља, већина запослених на прихвату ће гледати да укључи специјализовану НВО „Атина“, а само мали број жена које траже азил примљен је у локално (општинско) прихватилиште за жене (сигурна кућа). Не чини се да овај приступ обезбеђује систематски одговор државних органа. Важно је да се у све случајеве породичног и сексуалног насиља у објектима за азил и прихват укључе органи унутрашњих послова како би се женама обезбедио приступ правди и заштити, и како би се спречио осећај некажњивости међу починиоцима. Женама које траже азил и мигранткињама треба да се гарантује равноправан *de facto* приступ специјализованим услугама подршке и саветодавним услугама изван прихватних објеката тамо где је потребно. GREVIO тако подсећа на значај обезбеђивања спровођења одредаба Истанбулске конвенције, без икакве дискриминације по основу статуса мигранта или избеглице или било ког другог статуса, као што је наведено у члану 4. став 3.

270. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да:

- a. ојачају систем заштите и подршке против насиља над женама који је на располагању азиланткињама које бораве у центрима за азил или прихват/транзит, обезбеђујући им *de facto* приступ услугама подршке, као што су домаћа прихватилишта за жртве насиља и саветовалишта ван прихватних објеката;**
- b. израде услове погодне за извештавање о инцидентима насиља над женама у прихватним објектима, на пример, информисање мигранткиња и азиланткиња о њиховим правима на заштиту и подршку.**

⁸¹ Видети горе: Јелена Марковић, Марија Цвејић, „Насиље над женама и девојкама у мигрантској и избегличкој популацији у Србији“, извештај који је објавила Атина - Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама, 2017.

⁸² Стандардне оперативне процедуре Републике Србије за превенцију насиља и заштиту избеглица и миграната од родно заснованог насиља.

VIII. Завршне напомене

271. GREVIO поздравља многе кораке које органи власти у Србији чине да своје законе и политику ускладе са међународним стандардима у области родне равноправности и насиља над женама. Од ступања на снагу Истанбулске конвенције, начињен је читав низ циљаних напора да се инкриминишу различити облици насиља над женама увођењем специфичних кривичних дела. Поред тога, усвојен је Закон о спречавању насиља у породици како би се унапредио холистички и мулти-агенцијски одговор на насиље у породици у Србији. Овај закон је знатно унапредио интервенције у појединачним случајевима, а органима унутрашњих послова, тужилаштву и социјалним службама пружио алате за заштиту жртава. Много труда је уложено у примену поменутог Закона, што представља пример позитивне промене постигнуте на основу законодавства, упркос проблемима који су и даље присутни.

272. Иако су, у поређењу са насиљем у породици, други видови насиља привукли много мање стратешке пажње, GREVIO препознаје општу политичку вољу коју су исказале власти у Србији да интензивирају ниво усклађености са Истанбулском конвенцијом. Међутим, практичне мере у том смислу тренутно зависе од техничке и финансијске подршке коју на располагање стављају међувладине организације и међународни донатори. Премда ово у великој мери доприноси повећању стручности и пројектних иницијатива, GREVIO напомиње да би, у циљу дугорочне и одрживе подршке спровођењу Истанбулске конвенције, ове иницијативе требало да буду више усклађене са стандардима и циљевима Конвенције и подржане и спроведене од стране органа власти у Србији. GREVIO је свестан променљивих економских околности страна Конвенције и чињенице да се напредак може постићи само током времена, али подсећа да су стране Конвенције задужене да спроведу захтеве Конвенције. Стога, за кључне политике, мере и услуге морају се издвојити одговарајућа државна средства.

273. Политике, мере и услуге морају бити свеобухватне и реализоване на координиран начин. Услед недостатка конкретног акционог плана о сузбијању насиља над женама, постоји мало доказа о кохерентном политичком приступу спровођења Истанбулске конвенције. То се нарочито односи на преко потребне превентивне мере за све видове насиља обухваћене Конвенцијом, а који су одсутни из стратешке агенде. Осим тога, није обављено мапирање потреба за услугама у односу на постојеће капацитете (у погледу квантитета и квалитета). Као резултат тога, не решавају се велики недостаци у пружању услуга за жене жртве насиља, остављајући тако многе жене у Србији без икакве подршке. Специјализоване услуге подршке за случајеве силовања и сексуалног насиља углавном су одсутне, а смањене су тамо где су постојале. Саветовање и подршка у погледу принудног брака, прогањања, полног узнемиравања и других видова насиља над женама нису доступни.

274. Процена није открила само неодложну потребу за проширење пружања специјализованих услуга женама жртвама насиља, већ је, такође, показала да постоји потреба да се удружи постојеће стручно знање. Неколико реномираних женских невладиних организација нуди специјализоване услуге подршке - иако углавном за случајеве насиља у породици - али раде изоловано од мултиагенцијског приступа уведеног Законом о спречавању насиља у породици. Уместо да се обезбеди упућивање на њихове услуге, од жртава се очекује да потраже помоћ у 140 центара за социјални рад широм Србије. Међутим, ови центри често не поседују специфичну стручност и/или људске ресурсе да се тиме баве или пруже потребну помоћ и подршку. Осим тога, широк спектар различитих група жена у Србији и даље наилази на препреке приликом тражења помоћи од власти због вишеструких фактора као што су: етничка припадност, сиромаштво, социјално порекло и инвалидитет. Ови фактори често додатно отежавају ситуацију жена које су доживеле насиље, а нарочито утичу на жене из мањинских етничких заједница као што су Ромкиње, али и на жене с инвалидитетом и многе мигранткиње који пролазе кроз Србију или у њој граде свој живот.

275. На крају, GREVIO указује на потребу да се обезбеде виши ниво свести, сензитизација

и изградња капацитета у погледу свих видова насиља над женама који су обухваћени Конвенцијом, нарочито у односу на новоуведена кривична дела прогањања и полног узнемиравања. Имајући у виду велику раширеност патријархалних ставова и родних стереотипа, морају се хитно предузети напори да се повећа равноправан статус жена у друштву, јавном дискурсу, медијима и свим другим релевантним областима.

276. Овим извештајем, GREVIO жели да подржи органе власти у Србији у овом подухвату и позива их да га и даље редовно информишу о дешавањима у вези са спровођењем Истанбулске конвенције. GREVIO се радује да настави успешну сарадњу с органима власти у Србији.

277. У циљу лакшег спровођења његових сугестија и предлога, GREVIO тражи да државни органи преведу овај извештај на свој званичан државни језик (језике) и обезбеде да буде широко дистрибуиран, не само надлежним државним институцијама на свим нивоима (националном, регионалном и локалном), а нарочито влади, министарствима и правосуђу, већ и невладиним организацијама и другим организацијама цивилног друштва које раде у области сузбијања насиља над женама.

Додатак I

Списак предлога и сугестија које је дао GREVIO

I. Циљеви, дефиниције, равноправност и недискриминација, опште обавезе

B. Област примене Конвенције (члан 2)

1. GREVIO подсећа да члан 2. став 1. Истанбулске конвенције потврђује идеју да сви видови насиља над женама, укључујући насиље у породици, несразмерно више погађају жене. GREVIO стога снажно подстиче органе власти у Србији да унапреде примену родне перспективе у спровођењу Истанбулске конвенције, као и закона и политика о насиљу у породици (став 8)

C. Дефиниције (члан 3)

2. GREVIO подстиче органе власти у Србији да у свим областима закона ускладе све правне дефиниције насиља над женама, родно заснованог насиља и насиља у породици на основу дефиниција из Истанбулске конвенције и обезбеде њихову делотворну примену у пракси. (став 12)

D. Основна права, равноправност и недискриминација (члан 4)

2. Интерсекционална дискриминација

3. GREVIO подстиче органе власти у Србији да наставе да се баве вишеструким видовима дискриминације, посебно оним са којима се суочавају жене и девојчице из ромских заједница и да предузму мере и обезбеде да се одредбе Истанбулске конвенције примењују без дискриминације по било ком основу наведеном у члану 4. став 3. Ово подразумева и унапређење приступачности услуга, нарочито прихваталишта/сигурних кућа, женама са инвалидитетом и мигранткињама. (став 19)

II. Интегрисане политике и прикупљање података

A. Свеобухватне и координиране политике (члан 7)

4. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да и даље раде на усвајању нове свеобухватне националне стратегије, која ће сагледати све видове насиља над женама како би се развио дугорочан координиран план/стратегија која ће се с дужном пажњом бавити свим видовима насиља над женама и која ће у потпуности одражавати специфичне потребе жена које су изложене или могу бити изложене интерсекционалној дискриминацији, нарочито жене припаднице мањинских група у Србији, жене са инвалидитетом и мигранткиње. (став 26)

B. Финансијска средства (члан 8)

5. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде адекватне људске и финансијске ресурсе за све политике, мере и законе који имају за циљ спречавање и сузбијање насиља над женама, као и установе и субјекте задужене за њихову примену. GREVIO даље скреће пажњу органима власти у Србији да постепено смањују своју зависност од међународних донатора у борби против насиља над женама и обезбеде већи део

финансијских средстава из државног буџета Републике Србије и тиме покажу своју финансијску одговорност и учешће. (став 32)

C. Невладине организације и цивилно друштво (члан 9)

6. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања: (став 38)

- a. на различитим нивоима власти успоставе консултативне дијалоге са женским организацијама како би интегрисали њихова мишљења и искуства у осмишљавање политика и мера за спречавање и борбу против свих видова насиља над женама;
- b. подстичу узајамну сарадњу између државних актера као што су центри за социјални рад, органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и специјализоване услуге за подршку женама које пружају НВО кроз одговарајуће упућивања и бољу институционализовану подршку;
- c. обезбеде одговарајућа финансијска средства кроз погодне могућности финансирања, као што су дугорочни грантови на основу транспарентних поступака јавне набавке ради обезбеђивања одрживог финансирања женских НВО које пружају специјализоване услуге подршке женама жртвама свих видова насиља.

D. Координационо тело (члан 10)

7. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да у потпуности институционализују Координационо тело за родну равноправност и доделе потребне људске и финансијске ресурсе. GREVIO даље подстиче органе власти у Србији да обезбеде координацију и примену политика и мера за спречавање и борбу против свих облика насиља над женама, с једне стране, и независно праћење и процену поменутих политика и мера, с друге стране. Органи власти, при томе, треба да обезбеде да се функције Координационог тела извршавају у блиским консултацијама са другим телима за координацију и праћење, као и са релевантним НВО и цивилним друштвом и да су поткрепљене адекватним и одговарајућим подацима. (став 43)

E. Прикупљање података и истраживање (члан 11)

1. Прикупљање административних података

a. Органи унутрашњих послова и кривично-правни сектор

8. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да развију систем прикупљања података за све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом, нарочито сексуалног насиља, прогањања, полног узнемиравања, принудног брака и сакаћења женског полног органа, а који би користили органи унутрашњих послова, јавно тужилаштво и судство на основу података који би се редовно прикупљали и били разврстани према категоријама као што су: пол, старост, врста насиља и врста односа починиоца и жртве. (став 49)

b. Сектор здравствене заштите

9. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прикупљање података прошире и на случајеве обраћања пацијента сектору здравствене заштите како би се укључили сви видови насиља обухваћени Истанбулском конвенцијом, нарочито сексуални напад и силовање, принудни абортус или принудна стерилизација и сакаћење женског полног органа. (став 52)

c. Социјалне службе

10. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прошире прикупљање података и на пријаве и интервенције које су предложили социјалне службе у вези са свим видовима насиља који су обухваћени Истанбулском конвенцијом. (став 54)

3. Истраживање

11. GREVIO подстиче органе власти у Србији да интензивирају напоре и подрже истраживања о манифестацијама насиља над женама која се тренутно не испитују, нарочито постављањем приоритета у погледу истраживања на основу усаглашених дефиниција насиља над женама и заједничких циљева ради остваривања напретка, као и обезбеђивањем опште координације финансијске подршке истраживачких пројеката. (став 60)

III. Превенција

A. Опште обавезе (члан 12)

12. GREVIO подстиче органе власти у Србије да наставе са активностима за искорењивање предрасуда, обичаја, традиције и свих других пракси које се заснивају на идеји о инфериорности жена или на стереотипним улогама жена и мушкараца у свим сегментима друштва. (став 65)

B. Подизање свести (члан 13)

13. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да даље развијају и одржавају напоре на подизању свести о свим видовима насиља обухваћеним Истанбулском конвенцијом, и то, између осталог, и тако што ће обезбедити средства за кампање и успоставити партнерске односе с релевантним пружаоцима специјализованих услуга подршке женама, базом организација које делују на нивоу заједнице и средствима јавног информисања. (став 69)

C. Образовање (члан 14)

14. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе да улажу у образовни сектор како би се обезбедила рана интервенција едукатора у случајевима када су деца изложена или доживљавају сексуално насиље или насиље у породици и да би се обезбедило промовисање једнакости жена и мушкараца, позитивних родних односа, међусобног поштовања, ненасилног решавања сукоба у интерперсоналним односима и права на лични интегритет ради спречавања родно заснованог насиља над женама на свим нивоима образовања. У ту сврху, GREVIO подстиче органе власти у Србији да брзо примене релевантне мере утврђене у Националној стратегији за родну равноправност и Националном програму очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије. (став 75)

D. Обука стручњака (члан 15)

15. GREVIO подстиче органе власти у Србији да: (став 81)

- a. уведу насиље над женама у стручне планове и програме као обавезну тему и да, поштујући академске слободе, подстакну сектор високог образовања да сличне теме уврсти у универзитетске наставне програме, тамо где недостају;
- b. обезбеде сталну и редовну стручну обуку о свим видовима насиља над женама, на основу постојећих протокола и ради примене нових закона;
- c. у све програме стручног усавршавања integriшу димензију дужности и одговорности стручњака приликом суочавања са случајевима насиља над женама, укључујући и у својству чланова механизма за упућивање

При примени горе наведеног, органи власти би требало да у потпуности преузму одговорност за процес обуке, посебно тако што ће гарантовати примену усклађених стандарда и пратити квалитет обуке.

Е. Програми превентивне интервенције и програми за рад са починиоцима насиља (члан 16)

1. Програми за починиоце насиља у породици

16. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде: (став 89)

- a. адекватна финансијска средства за постојеће програме за починиоце насиља у породици ради обезбеђења наставка њиховог рада на одржив начин, нарочито за оне у ванзаводском окружењу;
- b. већи број доступних програма за починиоце насиља у породици;
- c. да се у свим програмима примењују једнообразни стандарди који у средиште стављају безбедност жртава, подршку за њих и њихова људска права, тесно сарађујући са пружаоцима специјализованих услуга подршке жртвама, како то налаже члан 16. став 3. Истанбулске конвенције;
- d. да такви програми имају велики број полазника, између осталог и тако што ће постати део кривичноправног система, укључујући и повереничку службу или увођењем шеме подстицаја, као инструмент за смањење рецидивизма

17. GREVIO даље подстиче органе власти у Србији да о овим програмима започну студије (процене) с научним резултатима да би, између осталог, проценили ризик од понављања кривичног дела и тако обезбедили већу безбедност и заштиту за жртве. (став 90)

Ф. Учешће приватног сектора и средстава јавног информисања (члан 17)

18. GREVIO подстиче органе власти у Србији да наставе да укључују средства јавног информисања као кључног партнера у подизању свести о насиљу над женама и да подстичу медије, укључујући и друштвене мреже, да развијају и прате коришћење саморегулаторних стандарда, нарочито у областима насиља над женама и родне равноправности, уз дужно поштовање релевантних постојећих међународних стандарда. (став 98)

19. GREVIO скреће пажњу органима власти у Србији да настоје да укључе послодавце у спречавање насиља над женама. У ту сврху, послодавце би требало подстаћи да се укључе у примену политика као што су кампање за подизање свести, као и да негују радну средину у којој се насиље над женама отворено осуђује и у којој жртве осећају да их други могу чути и подржати. (став 99)

IV. Заштита и подршка

А. Опште обавезе (члан 18)

20. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе да улажу напоре како би се обезбедила сарадња између свих релевантних институција и са НВО које пружају услуге подршке женама. Осим тога, GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања успоставе сличне нивое институционализоване сарадње између државних органа и НВО које пружају услуге за подршку женама у вези са случајевима силовања и сексуалног насиља, принудног брака, прогањања, полног узнемиравања и других видова насиља обухваћених Истанбулском конвенцијом. (став 105)

В. Информације (члан 19)

21. GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде боље информисање о услугама подршке и законским мерама које су доступне жртвама насиља у породици и других видова насиља над женама на језику који оне разумеју. Ово треба да обухвати мере попут дистрибуирања постера и летака, као и интензивирање напора како би стручњаци свих релевантних институција били проактивнији у информисању жртава. (став 109)

C. Опште услуге подршке (члан 20)**1. Социјалне службе**

22. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде адекватне ресурсе и омогуће центрима за социјални рад да делотворно извршавају своје дужности. Органи власти у Србији се такође подстичу да за социјалне раднике обезбеде обуке, нарочито у вези са родном природом свих видова насиља над женама, укључујући принудни и рани брак, у циљу отклањања културних и родних предрасуда. (став 117)

2. Здравствене услуге

23. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да здравствени радници преузму своја задужења да: (став 122)

- a. препознају све видове насиља над женама обухваћене Истанбулском конвенцијом и да осигурају безбедност свих жртава, као и њихово упућивање на релевантне специјализоване услуге, уз истовремено препознавање жртава које доживљавају интерсекционалну дискриминацију, укључујући жене са инвалидитетом, мигранткиње и Ромкиње, које наилазе на посебне препреке приликом тражења помоћи;
- b. осигурају да су здравствене услуге доступне свим женама, укључујући и жене са инвалидитетом, и
- c. обезбеде бесплатну документацију о форензичким доказима, у одговарајућем облику, за сектор кривичног правосуђа.

D. Специјализоване услуге подршке (члан 22)

24. Подсећајући на значај специјализоване подршке и саветовања које би жене пружале женама за било који вид насиља обухваћеног Истанбулском конвенцијом, GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде или организују да адекватан број специјализованих услуга подршке за жене буде доступан у целој земљи, за све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом. Циљ треба да буде пружање непосредне, средњорочне и дугорочне подршке укључивањем и коришћењем дугогодишње експертизе коју су стекле специјализоване услуге подршке женама у оквиру цивилног друштва. (став 125)

E. Прихватилишта / сигурне куће (члан 23)

25. У циљу обезбеђивања специјализованих услуга подршке у виду прихватилишта, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да уведу и примењују стандарде квалитета – поред постојећих стандарда лиценцирања – за прихватилишта која збрињавају жртве насиља у породици и других видова насиља на основу разумевања насиља над женама из родне перспективе, оснаживања жртава, и пружају услуге применом интегрисаног приступа, усмереног на жртве. (став 131)

26. Поред тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да мапирају постојеће и, према потреби, прошире капацитете домаћих прихватилишта и обезбеде једноставан приступ свим женама, нарочито женама са инвалидитетом, Ромкињама и мигранткињама/азиланткињама. (став 132)

F. СОС телефони (члан 24)

27. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму све одговарајуће мере за уважавање поверљивости и анонимности свих позивалаца новоуспостављене националне СОС телефонске линије, као и мере за упућивање на специјализоване услуге подршке коју нуде женске НВО. (став 139)

G. Службе за подршку жртвама сексуалног насиља (члан 25)

28. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања успоставе кризне центре за жртве силовања и/или сексуалног насиља и обезбеде тактичну реакцију оспособљених и специјализованих лица, у довољном броју, подсећајући да један такав центар треба да постоји на сваких 200.000 становника и да њихов географски распоред треба да омогући да буду подједнако доступни како жртвама у сеоским срединама тако и у градовима. Добијање релевантне форензичке документације мора бити бесплатно. (став 143)

Н. Заштита и подршка за децу сведоке (члан 26)

29. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде саветовање и подршку за децу сведоке насиља у породици, укључујући и посттрауматски стресни поремећај, а да истовремено осигурају њихову безбедност у условима који им омогућавају да остану с ненасилним родитељем, по могућству у свом дому. (став 147)

И. Пријаве стручњака (члан 28)

30. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да дужност здравствених радника да пријави насиље буде ублажена тиме што ће се жртви дати комплетне и осетљиве информације да би јој се омогућило да на основу њих сама донесе одлуку и да задржи самосталност, а да се истовремено гарантује и безбедност за све, посебно малолетна лица. У ту сврху, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да преиспитају постојеће обавезе пријављивања како би интегрисали родни приступ заснован на поштовању самосталности и самоопредељења жена, а да истовремено делују у мултисекторском окружењу, укључујући и државне органе и специјализоване услуге за подршку женама које пружају НВО. (став 152)

V. Материјално право

А. Грађанско право

1. Грађанскоправна средства против државе – осигурање потпуне посвећености (члан 29)

31. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде коришћење свих постојећих правних средстава у пуној мери када су у питању случајеви повреде дужности или пропусти државних службеника да предузму одговарајуће мере у вези са случајевима насиља у породици, нарочито у случајевима када су жртве касније убијене од стране својих насилника, и свих осталих видова насиља у породици обухваћених Истанбулском конвенцијом. Осим тога, GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде да се одговарајући подаци о коришћењу доступних правних средстава прикупљају и редовно ажурирају. На крају, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде пре свега примену и редовно праћење препорука Заштитника грађана. (став 159)

2. Накнада (члан 30)

32. GREVIO напомиње да ће на основу члана 79. став 3. Истанбулске конвенције, органи власти у Србији бити у обавези да поднесу објашњење GREVIO о разлозима за ову резерву стављену у вези са накнадом (члан 30. став 2) по истеку њеног важења и пре њеног продужетка. (члан 165)

3. Старатељство и право на посету (члан 31)

33. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму потребне мере, укључујући и измене законодавства, како би се обезбедило да судови буду обавезни да: (став 172)

- a. приликом одређивања старатељства и права на посету размотре сва питања која се односе на насиље над женама;
- b. обезбеде признавање да је најбољи интерес детета угрожен уколико је сведок насиља над блиским лицем;
- c. ограниче старатељство и право на посету кад је то оправдано како би се гарантовали безбедност и најбољи интерес детета;
- d. окончају праксу одузимања деце ненасилним родитељима и слања деце у хранитељске породице.

4. Грађанске последице принудних бракова (члан 32)

34. GREVIO подстиче органе власти у Србији да обезбеде да постојећи критеријуми за изузеће од плаћања судске таксе за поништење брака закљученог под принудом не представљају непотребно оптерећење. (став 174)

В. Кривично право

1. Насиље у породици, укључујући психичко насиље

35. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да прошире обим примене кривичног дела насиља у породици на све врсте односа, укључујући све бивше партнере, били они у браку или не, и без обзира на то да ли починилац дели пребивалиште са жртвом или не, или да ли имају заједничко дете или не. (став 179)

36. Осим тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да надлежне институције и њихови стручњаци, нарочито тужиоци, судије, здравствени радници и други стручњаци препознају да је нарушавање душевног здравља почињено у контексту насиља у породици једнако нарушавању физичког здравља и да повећају обуку о томе како се оно може доказати и процесуирати. (став 180)

2. Прогањање (члан 34)

37. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да раде на бољем разумевању концепта и опасности прогањања међу стручњацима у систему кривичног правосуђа како би се успоставила боља пракса у спровођењу члана 138а. Кривичног законика. (став 183)

3. Сексуално насиље и силовање (члан 36)

38. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања и хитно реформишу одредбе Кривичног законика које обухватају сексуално насиље тако да се заснивају на идеји слободно датог пристанка у складу са чланом 36. Истанбулске конвенције и да обезбеде одговарајуће казне за све сексуалне радње без пристанка жртве, без обзира на личне карактеристике. (став 187)

4. Принудни брак (члан 37)

39. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да укину ослобађање од кривичног гоњења из члана 190. став 4. Кривичног законика Србије и да обезбеде делотворно кривично гоњење у свим случајевима раног обичајног брака, односно ванбрачне заједнице са малолетником. (став 190)

5. Сакаћење женског полног органа (члан 38)

40. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да измене Кривични законик како би се осигурало да је кривично дело сакаћења женског полног органа потпуно у складу са чланом 38. Истанбулске конвенције и како би се уклонила доступност ублажавања и нижих казни. (став 193)

6. Принудни абортус и принудна стерилизација (члан 39)

41. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања обезбеде да законски старатељи и здравствени радници, у свим околностима, поштују потребу да се обезбеди поштовање информисаног и слободног пристанка жена за обављање медицинских процедура као што су абортус и стерилизација, и поступе у складу са тим, посебно када су у питању жене са инвалидитетом у стационарним установама. (став 197)

7. Полно узнемиравање (члан 40)

42. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да измене дефиницију полног узнемиравања како би она била у потпуности у складу са чланом 40. Истанбулске конвенције и како би се обезбедила њена практична примена од стране кривичног правосуђа подизањем нивоа свести међу свим надлежним стручњацима. (став 200)

8. Санкције и мере (члан 45)

43. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде - кроз законодавне мере и ефикасну обуку припадника судства и тужилаштва - да казне и мере за насиље у породици и друге облике насиља над женама буду ефикасне, пропорционалне и одвраћајуће. (став 202)

9. Отежавајуће околности (члан 46)

44. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да предузму одговарајуће мере како би се осигурало да се све околности наведене у члану 46. Истанбулске конвенције у пракси, од стране правосуђа, сматрају отежавајућим околностима, нарочито извршење кривичног дела над децом или у њиховом присуству. (став 205)

10. Забрана процеса обавезног алтернативног решавања спорова, односно одређивања казне (члан 48)

45. GREVIO подстиче органе власти у Србији да свим расположивим средствима обезбеде пуну примену свих релевантних закона и протокола повећањем обуке и доступности довољних средстава полицији, тужиоцима и судству како би испунили своје обавезе у вези са женама које су жртве насиља. (став 208)

VI. Истраге, судски поступак, процедурално право и заштитне мере

A. Непосредан одговор, превенција и заштита (члан 50)

1. Пријаве и полицијска истрага

46. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да наставе са обукама релевантних стручњака о поштовању стандардних истражних процедура, прописаних релевантним протоколима и смерницама, како би се смањило ослањање на сведочење жртве. GREVIO такође подстиче органе власти у Србији да сачине и обезбеде обуку о стандардним истражним процедурама у вези са свим видовима насиља над женама, нарочито о принудном браку и раном обичајном браку. (став 215)

2. Стопе осуђујућих пресуда

47. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да истраже и сагледају разлоге за спровођење „суочавања“ жртве сексуалног насиља и окривљених у циљу окончања ове праксе. Поред тога, GREVIO подстиче органе власти у Србији да брзо идентификују и сагледају све факторе који могу да спрече жене да пријаве и/или сведоче на суду или које могу на било који начин да допринесу осипању (процес при којем се случајеви повлаче из система кривичног правосуђа) у погледу поступака кривичног правосуђа у односу на све случајеве насиља над женама. (став 219)

В. Процена ризика и управљање ризиком (члан 51)

48. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да се процена и управљање ризиком спроводе систематски у погледу свих видова насиља над женама обухваћених Истанбулском конвенцијом, укључујући и жене и девојчице којима прети ризик од раног и принудног брака. Штавише, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде да се делотворан мултисекторски рад спроводи систематски у свим регионима, на основу људских права и безбедности појединачне жртве, како би се омогућило да се идентификују сви релевантни фактори ризика и да се на њих одговори у адекватном броју, у циљу смањења броја смртних случајева жена и деце. (став 227)

С. Хитне мере заштите (члан 52)

49. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да: (став 233)

- a. ригорозније прате поштовање хитних мера заштите ради институционализације прекршајних поступака када се докажу кршења тих изречених мера; и
- b. истраже праксу изрицања обостраних мера заштите коју спроводе полицијски службеници, како би се поменута пракса окончала увођењем побољшане анализе примарног насилника и подизањем базе знања о динамици насиља у породици и његовој родној димензији.

Д. Мере забране приласка, односно заштите (члан 53)

50. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да поједноставе расположиве мере заштите и обезбеде већи ниво доследности између режима налога за хитну заштиту и дугорочних налога за заштиту у различитим областима права (породично право, кривично право и прекршајно право). Поред тога, GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да уклоне све финансијске препреке за захтеве за заштиту које су поднеле жрте. (став 240)

Е. Подршка жртвама у судском поступку (члан 55, став 2)

51. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да обезбеде доступност посебно обучених служби подршке жртвама, а које су усредсређене на пружање психосоцијалне подршке у свим фазама кривичног поступка и у односу на све видове насиља обухваћене Истанбулском конвенцијом. (став 244)

Ф. Правна помоћ (члан 57)

52. GREVIO позива органе власти у Србији да без одлагања предузму мере како би се, у практичној примени Закона о бесплатној правној помоћи, обезбедило пружање бесплатне правне помоћи адекватног квалитета у свим областима у вези са Истанбулском конвенцијом. Штавише, он снажно подстиче органе власти у Србији да прате, у оквиру и изван праћења које захтева сам закон, његов ефекат у пракси с циљем да женама обезбеде сталан приступ правди, кроз квалитетно правно заступање и отклањање свих административних или процедуралних препрека за добијање правне помоћи. (став 249)

VII. Миграције и азил

A. Боравишни статус (члан 59)

53. GREVIO скреће пажњу органима власти у Србији да: (став 254)

- a. обезбеде практичну примену члана 59. Закона о странцима за мигранткиње жртве насиља на основу стандарда доказивања које су у стању да испуне;
- b. подигну ниво свести међу мигранткињама које улазе у Србију на основу програма спајања породице о могућности добијања самосталног боравка по основу чињенице да је жртва злостављања.

C. Родно осетљив поступак одређивања азила

54. GREVIO подстиче органе власти у Србији да: (став 264)

- a. обезбеде да тражиоци азила и мигранти у транзиту кроз Србију буду у пракси информисани о својим правима и законским процедурама које су им на располагању;
- b. свима који борава у центрима за азил и прихват/транзит обезбеде *de facto* приступ правном и другом саветовању које нуде специјализовани адвокати и невладине организације;
- c. отклоне све преостале *de facto* препреке које ометају приступ жена поступку утврђивања азила;
- d. појачају напоре да се идентификују азиланткиње који су доживеле родно засновано насиље или им прети опасност од истог и то кроз израду и дисеминацију родних смерница за утврђивање статуса избеглице;
- e. обезбеде практичну примену права на преводиоца истог пола који је прошао обуку о природи родно заснованог насиља, пратећој трауми, стигми и стиду.

D. Смештај

55. GREVIO снажно подстиче органе власти у Србији да: (став 270)

- a. ојачају систем заштите и подршке од насиља над женама који је на располагању азиланткињама које борава у центрима за азил или прихват/транзит обезбеђујући им *de facto* приступ услугама подршке, као што су домаћа прихватилишта за жртве насиља и саветовалишта ван прихватних објеката;
- b. израде услове погодне за извештавање о инцидентима насиља над женама у прихватним објектима, на пример, информисање мигранткиња и азиланткиња о њиховим правима на заштиту и подршку.

Додатак II

Листа националних органа, других државних органа, невладиних организација и организација цивилног друштва са којима је GREVIO одржао консултације

Национални органи

Потпредседница Владе
Координационо тело за родну равноправност
Министарство унутрашњих послова
Министарство правде
Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
Министарство културе и информисања
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Канцеларија за људска и мањинска права
Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом

Државни органи

Заштитник грађана – омбудсман
Центар за социјални рад Београд
Центар за социјални рад Нови Сад

Невладине организације

Удружење Рома Нови Бечеј Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила
Атина
Аутономни женски центар
Бибија, ромски женски центар
FemPlatz
Феномена
ИЗ КРУГА – ВОЈВОДИНА (Организација за подршку женама са инвалидитетом)
Комитет правника за људска права (YUCOM)
NBO Praxis
Ван круга Београд Београдски центар за помоћ избеглицама
Србија
Удружење жена Пешчаник
Сигурна оаза
СОС телефон Врање
УНИЦЕФ
Виктимолошко друштво Србије
Мрежа СОС Војводина

Организације цивилног друштва и друге организације

Драгица Гостовић-Сомборац, адвокат
Милош Срђанов, адвокат
Сања Станић, адвокат
Санда Сувачар, адвокат

Међународне организације

УНДП Србија
UN Women Србија

Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO) је независно тело за праћење поштовања људских права које је задужено да прати примену Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција“)) код страна Конвенције.

Истанбулска конвенција је најопсежнији међународни споразум који се бави борбом против насиља над женама и насиља у породици. Свеобухватан скуп одредби Конвенције садржи широк спектар превентивних и заштитних мера, као и низ обавеза којима се обезбеђује адекватан одговор кривичног правосуђа на тешка кршења људских права у овој области.

Овај извештај садржи општу анализу примене одредби Истанбулске конвенције. У њему се истичу позитивне иницијативе у спречавању и сузбијању свих облика насиља над женама на националном нивоу и пружа сугестије и предлоге за побољшање положаја жена које се суочавају са поменутом врстом насиља.

www.coe.int/conventionviolence

www.coe.int

Савет Европе је водећа организација за људска права на континенту.

Чини га 47 држава чланица, укључујући све чланице

Европске уније.

Све државе чланице Савета Европе потписале су Европску конвенцију

о људским правима, посебно сачињен документ који

штити људска права, демократију и владавину права.

Европски суд за људска права надгледа примену

Конвенције у државама чланицама.